

VEREENIGING

TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1888—1889.

*Vergadering van Donderdag 21 Februari 1889, 's avonds ten half
acht ure in het Hof van Holland te Breda.*

Voorzitter: de heer BOSSCHER.

De vergadering openende zegt de VOORZITTER:

Mijne Heeren!

Onze geachte Voorzitter, Generaal Netscher, verhinderd zijnde deze vergadering te presideeren, valt mij de vereerende taak te beurt uwe bijeenkomst van heden avond te leiden.

Ik schat die eer te hooger, doch til ook als lid die taak te zwaarder, wanneer ik bedenk, dat dit de eerste bijeenkomst is der Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap, op eene plaats als deze, waar de Koninklijke Militaire Academie is gevestigd, eene inrichting, waaraan zoovele uitstekende officieren en aanvoorders van het Nederlandsche en van het Indische leger hunne opleiding ontvangen hebben en waaraan zulke uitnemende krijgskundige talenten verbonden zijn, waarvan wij het genoeg hebben er velen hier te zien.

Ik acht het daarom dubbel noodig uwe welwillendheid en toegevendheid in te roepen, wanneer er iets aan mijne leiding mocht ontbreken.

De redenen, die het Bestuur na verkregen goedkeuring van de algemeene vergadering, hebben doen besluiten ook vergaderingen der Vereeniging buiten hare vaste standplaats te houden, en wat het daarvan hoopt en verwacht, mag ik als bekend voor-

onderstellen. Daar zij reeds bij vroegere gelegenheden zijn medegedeeld en in de verslagen zijn opgenomen, zal ik U eene herhaling daarvan besparen, en na U Mijne Heeren, een hartelijk welkom te hebben toegeroepen, terstond overgaan tot de werkzaamheden, die ons wachten, ten einde zoo spoedig mogelijk het woord te kunnen geven aan den Spreker van dezen avond, den Majoor van het Indische leger J. F. D. Bruinsma, wiens voordracht voorzeker door U allen met verlangen wordt te gemoet gezien en met belangstelling zal worden aangehoord.

Ik voeg er bij dat na afloop van de voordracht gelegenheid zal bestaan tot het voeren van debat of tot het vragen van inlichtingen, waarvan zoo wel door geïntroduceerden als door leden kan worden gebruik gemaakt.

Tevens deel ik mede, dat bij het Bestuur ontvangen is een ex. van eene brochure: „Kan Java zonder Marine tegen een buitenlandschen vijand verdedigd worden?” door den heer Kniphorst, zijnde de overdruk van een artikel in de *Indische Gids*.

Aan den schrijver is hiervoor de dank der Vereeniging betuigd.

Aan de orde is thans de ballotage van nieuwe leden.

De VOORZITTER verzoekt de heeren van der Heide en Brocx met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden werden toegelaten de heeren: G. P. van Hecking Colenbrander, Luitenant ter zee, H. S. Hordijk, 2e Luitenant der Infanterie, A. J. Kruyder, 1e Luitenant der Infanterie, A. M. P. Chr. van de Laar, Luitenant ter zee, allen te 's-Gravenhage; J. F. Dekker, 2e Luitenant der Infanterie, F. Elhorst, 2e Luitenant der Infanterie, M. D. J. de Jongh, 2e Luitenant der Infanterie, C. J. E. Opstelten, 2e Luitenant der Infanterie, allen te Arnhem.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen verrichte taak.

Thans is aan de orde de voordracht van den heer J. F. D. BRUINSMA, Majoor der Infanterie van het Ned.-Indische leger over: *De groote Missigit (Mesjid Raja) van Atjeh en hare verovering, achtereenvolgens op 10 en 14 April 1873 en 6 Januari 1874.*

De heer BRUINSMA :

**De groote Missigit (Mesdjid Raja) van Atjeh
en hare verovering, achtereenvolgens op
10 en 14 April 1873 en 6 Januari 1874.**

De voornaamste plicht van den mensch jegens Allah is Hem te verheerlijken in het gebed.

Ziedaar een der vijf zoogenaamde „pilaren", zoo niet de hoofdpienaar, waarop de Islam rust.

Groote beteekenis en hooge waarde heeft Allah, door tussschenkomst van zijn gezant Mohammed, aan het gebed gegeven.

Niet enkel toch het aantal gebeden, dat op vijf per dag is vastgesteld, ook de wijze waarop zij moeten worden verricht is tot in de kleinste bijzonderheden nauwkeurig aangegeven. Evenzoo de voorschriften, welke bij het doen van een gebed in acht moeten worden genomen.

Hoewel tot het doen der vijf dagelijksche gebeden geene bepaalde plaats is aangewezen, en dit zoowel in huis als op de plaats, waar men zich toevallig bij het hooren der adsan — d. i. de oproeping tot het gebed — bevindt, kan geschieden, zoo is het toch, indien men daartoe in staat is, verkieslijker het gebed in eene mesdjid te doen. Op den middag van de vrijdagen en op enkele groote feestdagen is dit laatste zelfs bepaald voorgeschreven.

Het arabisch „mesdjid" beteekent plaats der nederbuiging, bedehuis, tempel.

In onze taal bezigt men hier voor het woord „moskee", in navolging van het erg verbasterde fransche mosquée.

Ieder in Nederland weet, als hij het woord moskee leest, dat daarmede een mohammedaansche tempel bedoeld wordt; maar indien men daarvoor, zooals gemeenlijk geschiedt in berichten uit Nederlandsch-Indië afkomstig, den niet minder verbasterden, op de uitspraak van Maleiers en Javanen gegronnen vorm, missigit of mesigit in de plaats ziet gesteld, zullen weinigen dadelijk begrijpen wat daarmede bedoeld is, tenzij dit door het verband duidelijk wordt gemaakt.

De mesdjids hebben geen bepaalden vorm; meestal zijn het echter vierhoekige gebouwen, waarvan het middengedeelte door een koepelvormig dak is gedekt en aan welks zijden zich een of meer slanke rijk versierde torens, minarets — eene verbastering van ma'dsanat of manarat — verheffen.

Aan deze torens zijn omgaande balcon gemaakt, van waar de moedzin of omroepers 1) de geloovigen oproepen tot het gebed, hetzij binnen of buiten den tempel.

Zowel op Atjeh als trouwens in geheel Nederlandsch-Indië hebben slechts enkele moskeeën een minaret en wordt de adsan dan achterwege gelaten of in de moskee voor het gebed afgeroepen en de uren des gebeds aan de geloovigen bekend gemaakt door het slaan op een bijzonder soort trom, op Java „bedoeg” en op Atjeh „bang” genaamd.

In de mesdjids zelve valt weinig op te merken. Enkel teekenen wij hieromtrent het volgende aan.

De binnenzijde der muren zijn gewoonlijk met fantastisch geteekende en rijk gekleurde figuren (arabesken) beschilderd en verder versierd met Arabische opschriften en Koranspreuken. De muur is rijker versierd dan de overige. Hij bevat eene ierkante nis (mihrab), die de Kibla, de richting van Mekka — in onze Indische bezittingen dus steeds aan de westzijde, — aanduidt en waarheen de Mohammedanen onder het gebed het gelaat behooren te wenden.

Rechts van die nis vindt men in den regel een meer of minder fraai uitgewerkten kansel of bidstoel „mimbar” geheeten, waarin de Opperpriester aan de biddende menigte het voorbeeld geeft, en van waar bij den Vrijdagsdienst de preek wordt uitgesproken.

Op den kansel ligt steeds een exemplaar van den Koran.

Soms ook wordt in de mesdjids eene afzonderlijke galerij voor de vrouwen aangetroffen, daar personen van verschillende sekse elkander gedurende de godsdienst oefening niet mogen zien. Maar daar de vrouwen niet tot de bijwoning der openbare godsdienst-

1) Gewoonlijk kiest men hiertoe een blinde, vermoedelijk opdat hij geen onbescheiden blikken zou kunnen slaan in de tuinen en op de terrassen der omliggende woonhuizen.

oefeningen verplicht zijn en er ook zelden aan deelnemen, behoort zulk eene inrichting tot de zeldzaamheden.

Nabij den ingang van de mesdjids, indien zij ten minste niet in de onmiddellijke nabijheid van stroomend water staan, bevinden zich gewoonlijk putten of vijvers en anders fonteinen of met water gevulde bakken en goten, waarin de wasschingen — de godsdienstige reinigingen — worden verricht, welke de geloovige verplicht is te doen, vóór hij het bedehuis binnentreedt.

Te Atjeh waren de missigits, welke wij daar aantroffen, hoogst eenvoudige vierhoekige gebouwen, de meeste van hout, enkele van steen, met spitse daken, welke uit twee of drie, soms tot vijf daken boven elkander, het volgende wat kleiner dan het voorgaande, bestonden en gedekt waren met atap (gedroogde bladeren van de nipa-struik). Zeer dikwijls waren deze gebouwen met steenen muren omringd, waardoor zij tot vrij sterke reduits werden gemaakt, die dikwijls niet dan met groote offers door onze troepen konden worden genomen.

Drie soorten van bedehuizen heeft men daar en wel:

1ste de missigits, die wij moekimsmoskeeën zouden kunnen noemen, omdat elke moekim er slechts een bezit, en waarin ook de vrijdagsdienst 1) kan gehouden worden,

2de de binasabs of mandarsabs of wijkmoskeeën, waarin wel de vijf dagelijksche gebeden en het godsdienstig onderwijs der kinderen, doch geen vrijdagsdienst gehouden mag worden, en ten 3de de déa's of gemeentemoskeeën, zijnde bedehuizen grooter dan een mandarsab of binasah en kleiner dan een mesdjid.

In zulk een déa is het vergund in exceptionneele omstandig-

1) De Vrijdag is bij de Mohammedanen bestemd voor eene gemeenschappelijke en openbare godsdienstoefening, en wel, omdat op dien dag de eerste mensch is geschapen en gestorven, en omdat de dag van het laatste oordeel op een' Vrijdag zal vallen. Die dag is echter niet wat de Christenen onder den Zondag of de Joden onder den Sabbath verstaan, namelijk een wekelijksche rustdag.

Op den Vrijdag gedurende den tijd voor de gemeenschappelijke godsdienstoefening bestemd, onthoudt elk Mohammedaan zich van zijne dagelijksche bezigheden, en gaat hij naar de moskee; doch vóór en na dien tijd is ieder aan zijn werk, evenals elken anderen dag.

heden b.v. bij slecht weder den vrijdagsdienst te verrichten, mits daartoe veertig personen aanwezig zijn.

De eerste muselmansche mesdjid werd in Juli 622 n. C. door Mohammed op zijne vlucht van Mekka naar Medina gebouwd en wel te Koba, een dorp op twee mijlen afstands van laatstgenoemde plaats.

Maar thans nu meer dan honderd millioen belijders van het Islamisme alleen in Europa, Azië en Afrika gevonden worden, nu die godsdienst door ruim een tiende gedeelte van het menschdom beleden wordt, thans zijn de moskeeën bij duizenden en duizenden op onzen aardbol aanwezig.

Slechts haal ik hierbij aan, dat enkel in Kaïro bij de 400, te Damascus op eene bevolking van 75 000 Mohammedanen meer dan 300 en in Delhi met ruim 66 000 Muzelmannen bij de 300 zulke tempels, of nagenoeg op de 250 Moslims één gevonden wordt; terwijl het Russisch rijk, dat twee millioen Mohammedaansche onderdanen telt bij de 6000 moskeeën heeft.

Daarbij bezit elk Moslimsch rijk een tempel, welke door den vorst van het land bezocht wordt, en om die reden de vorstelijke of groote moskee genoemd wordt en welke, zoowel uithoofde van grootte en sterkte, als wegens den rijkdom der bouwstoffen, waaruit hij is samengesteld, en uit de kunstliefde, welke hij verraadt, als het prachtigste voortbrengsel van Mohammedaansche bouwkunst beschouwd kan worden.

Als zoodanig noemen wij de mesdjid alharam of de heilige moskee te Mekka, den tempel van Omar te Jerusalem, de moskee der Omayaden te Damascus, d'El Moyet tempel te Kaïro, de Sophiamoskee te Constantinopel en de Jumma Misjiet of Mohammedaansche moskee te Delhi.

Deze tempels zijn kunstwerken, welke bijna alle in den romantischen Moorschen stijl zijn gebouwd en door hunnen schoonen vorm en hunne schilderachtige, even rijke als prachtige ornamentatie tot bewondering dwingen.

Is het nu, Mijne Heeren, bij een godsdienst, alwaar de bedehuizen zulk een eerste plaats bekleeden, te verwonderen, dat ook in het rijk van Atjeh, alwaar het Islamisme nog geen duizend jaren na zijn ontstaan reeds zulke welige wortelen had

geschoten, dat de vorsten van dat land de hechtste steunpilaren en de ijverigste verspreiders van dien godsdienst genoemd werden, en Atjeh zelf spoedig den eernaam van het „voorportaal van Mekka" verwierf, dat ook daar een prachtige, vorstelijke tempel gebouwd werd!

Onder de regeering toch van Atjeh's grootsten vorst, van sultan Iskander Moeda of sultan Makota Alam, onder welken naam hij in de herinnering van de Atjehers voortleeft (1607—1636), wiens roemrijke daden, zoowel de misdadige handelingen, waaraan hij zijn gezag verschuldigd was, als de wreedheid en schraapzucht, waarmede hij het handhaafde, hebben doen vergeten, werd in 1614 in de nabijheid van den Kraton of vorstelijke woning, een prachtige tempel gebouwd, welke onder den naam van „Bait'al Rahman" huis van den Barmhartige (God), of ook onder dien van „de groote Missigit van Atjeh" bekend stond. 1)

Valentijn de stad Atjeh van die dagen beschrijvende, zegt dan ook o. m. „onder alle de gebouwen, die men in de stad Atjeh „als zeer fraai ontmoet, is de prachtige Moorsche tempel in het „Noorden en een rij zeer egale gebouwen in het Oosten gelegen,

1) Onder het bestuur van sultan Iskander Moeda telde het tegenwoordige Groot-Atjeh, behalve de Bait'al Rahman nog slechts zes Mesdjids, te weten:

1ste de Bait al Rahim, huis van den Erbarmer (God) in de Kota Radja (kraton).

Bij de innamo van den Kraton troffen onze troepen binnen de wallen en nabij den rechteroever van de Kroeng Daroe en in de onmiddellijke nabijheid van de begraafplaatsen van de vroegere Atjehsche vorsten, eene bouwvallige houten moskee aan op steenen fundament lang 12 en breed 15 M. Vermoedelijk heeft ook op diezelfde plaats de Bait al Rahim gestaan;

2de de mesdjid Indrapoeri in de XXII Moekims. Deze moskee, het middelpunt van den tegenstand in de XXII Moekims, werd in Maart 1879 door onze troepen vermeersterd en belangrijke documenten, betreffende de staatsinstellingen onder het voormalige sultanaat, worden toen onder de door de Atjehers achtergelaten „kitab" (heilige boeken) gevonden;

3de de mosdjid Indrapoerwa aan de monding van de Koewala Nedjid of Pantjoes in de VI Moekims der Sagi XXV;

4 t/m 6 de drie mesdjids van Ladoeng, Tjadé en Kroeng Raja in de XXVI Moekims.

„die een ongemeene fraaie parade doen en veel luister aan de „stad bijzetten”.

Dat deze tempel schoon was, mag ook wel worden afgeleid uit de pracht en de rijkdommen, welke toen het Atjehsche hof kenmerkten en welke den franschen Admiraal Augustin de Beaulieu, welke in die jaren Atjeh bezocht, deden zeggen: „dat weinig vorsten van Europa den Koning van Atjeh in het bezit van goud konden evenaren.”

Toen de Sultan deze woorden vernam, had hij geantwoord, dat de groote schatten zijner voorouders ook in zijn bezit waren, daar het rijk van Atjeh nooit door eenig volk verwoest, noch uitgeplunderd was, en dat hij de krachten van geen uitheemsch vorst vreesde, met uitzondering van die van den Grooten Heer van Turkije.

Ook andere reizigers van die dagen teekenen den glans van het Atjehsche hof en den prachtigen staat, welke daar gevoerd werd in gloeiende kleuren en niet zonder reden.

Toen toch telde Atjeh's vorst de hoofden van schier alle nederzettingen langs de Westkust van Sumatra tot aan Salida, even ten zuiden van het tegenwoordige Padang, langs de Oostkust tot voorbij Siak, en een groot deel der vorsten van het Maleische schiereiland onder zijn vazallen.

Sultan Iskander Moeda wist daarbij niet alleen zijne suprematie over al die vazallen met kracht en klem te handhaven, doch ook de handel en pepercultuur bloeiden onder zijn bestuur en verschillende natiën van Europa beijverden zich als om strijd de rijke producten van Atjeh machtig te worden.

Het was ook in dien tijd, dat de deuren in den Kraton met zilveren platen belegd waren, dat de meeste schotels, welke op de tafel van den sultan kwamen van zuiver goud waren, dat hij honderden van vrouwen en bijwijven onderhield, en 300 goudsmeden in den Kraton werkzaam waren.

Voor zijne persoonlijke veiligheid beschikte hij binnen zijn paleis over eene wacht van 3000 vrouwen en 500 besnedenen, terwijl des nachts altijd 200 ruiters daar buiten patrouilleerden. Des noods kon hij 40 of 50 000 man te velde brengen en bezat daarbij 2000 stukken metalen geschut en honderden afgerichte olifanten.

Zeker moet het godshuis, dat door zulk een groot, rijk en machtig vorst gebouwd werd, en waarheen hij enkele malen op vrijdagen en altijd op den hari raja poewasa, den feestdag bij het ophouden van de groote vasten, in groote praal en in schitterende optocht ter kerke toog, schoon en prachtig geweest zijn!

Jammer slechts, dat wij niet in staat zijn, om van dat Moslimsche heiligdom, welks driemaal herhaalde verovering onze troepen ruim twee en een halve eeuw later zulke bloedige offers kostte, eene volledige beschrijving te geven.

Toen echter herinnerde niets ons meer aan vroegere pracht, aan marmeren trappen, aan ruime en rijk geplaveide voorportalen, aan kansels met kostbare edelgesteenten opgelegd, aan gothische bogen of gewelven van graniet, aan zuilen van porfier, aan schoon gebouwde torens en vergulde en versierde koepeldaken, welke in het zonlicht schitterden!

Het is hier niet de tand des tijds geweest, welke dit pronkjuweel van Mohammedaansche bouwkunst heeft gesloopt, want het zoude zeker, getuige zoovele andere moskeeën uit die dagen, welke reeds eeuwen en eeuwen bestaan, aan die slooping weerstand hebben geboden.

Het was het vuur, dat dit sloopingswerk verrichtte en wel nauwelijks een 60-tal jaren na de stichting.

Onder de regeering van den sultan Noeroe'l-Alam, cene vrouw, die van 1675—1677 regeerde, verbrandde de moskee Bait'al Rahman en het vorstelijk paleis met de rijkssieraden en alle andere daarin opgehoopte schatten.

Of die moskee toen dadelijk herbouwd is, vermelden de geschiedschrijvers niet, hoewel het zeer waarschijnlijk is, omdat ook het vorstelijk verblijf, zij het ook op verre niet met die pracht als vroeger, hersteld werd.

De glorie toch van het machtige Atjehsche rijk was toen reeds aan het tanen en van het uitzenden van machtige veroveringsvlooten, ter sterkte van 100 à 200 vaartuigen, alle met stukken en bussen bewapend en bemand met duizenden koppen, zooals sultan Iskander Moeda tegen de Portugeezen te Malakka, was nu geen sprake meer.

Slechts vinden wij uit die dagen een enkele mededeeling

aangaande de groote Missigit, welke vooral voor onze strijders van de 1ste Atjehsche expeditie niet geheel van belang ontbloomt is.

Had toch op 16 April 1873 op het terrein tusschen Missigit en Kraton een bloedig, roemrijk gevecht plaats, dat helaas met een terugtocht eindigde, ook in Juni 1735 deden troepen, welke 's nachts in de moskee gelegerd waren geweest een aanval op het kasteel, zooals de Kraton toen door de Europeanen genoemd werd; echter evenmin met gunstig gevolg.

Wat was toen het geval?

Onder de regeering namelijk van sultan Djamaloe'l Alam brak er in 1723 in het Atjehsche rijk een opstand uit. Deze vorst verliet kort daarna op raad van een zijner panglima's de hoofdstad en benoemde, zoolang de opstand duurde, een plaatsvervanger, Maharadja Lela genaamd, die van af Februari 1724 onder den naam van Alaoe'ddin Achmad Sjah regeerde en in Juni 1735 stierf. Op denzelfden dag van zijn overlijden verscheen de gevluchte koning Djamaloe'l Alam. Diens vrienden raadden hem aan geen tijd te verliezen en zich van het kasteel (Kraton) meester te maken, maar tengevolge van zijn weifelend karakter werd de aanslag tot den volgenden morgen uitgesteld.

De vijf zonen van den overleden koning besloten onderwijl hunne krachten te vereenigen om den nieuwen of liever den ouden mededinger te weêrstaan en riepen daartoe de hulp in van naburige hoofden.

Bij het aanbreken van den dag begonnen de kanonnen van het kasteel op de Missigit te vuren, alwaar Djamaloe'l Alam met zijne volgelingen gelegerd was.

De aanval van deze op het kasteel mislukte en een burgeroorlog brak weder uit, welke tien jaren duurde.

Nog om een andere reden stipten wij deze gebeurtenis aan.

Verbrandde toch in 1676 de groote Missigit, het is bijna zeker, dat de muren, welke onze troepen in 1873 om dien tempel aantroffen, te gelijk met den eersten bouw in 1614, vermoedelijk onder toezicht van Portugeezen uitgevoerd, gemetseld waren. Te meer worden wij nog in dit vermoeden versterkt, omdat zware waringinboomen door de binnen- en buitenmuren waren heen gegroeid en aldus pleitten voor de eeuwenoudheid

van die muren. Nu wekt het bevreemding, dat juist die muren aan de zuid-, west- en noordzijde, als het ware ongeschonden waren gebleven, terwijl de ringmuur aan de oostzijde voor een groot deel was ingestort. Misschien wel, dat de kogels van de talrijke kanonnen, waarmede in dien tijd de Kraton bewapend was en welke voor een groot deel aan de noorderface, dus gericht tegen de oostzijde van de Missigit, waren opgesteld, hiervan en wel tengevolge van het gevecht van Juni 1735, de oorzaak waren.

De noorderface van den Kraton was bovendien het zwaarst bewapend, omdat tusschen haar en de oostzijde van de Missigit ook de plaats was gelegen, alwaar in die eeuwen dagelijks, uitgezonderd vrijdags, de rechtszittingen plaats vonden. In die zittingen, welke in de open lucht enkel onder een gespannen kleed plaats hadden, werden civiele en crimineele zaken, door verschillende rechters, onder grooten toeloop van toeschouwers, behandeld, ook omdat de vonnissen dadelijk werden uitgevoerd. Tooneelen van ernstige oneenigheden tusschen klagers en aangeklaagden en hunne partijen behoorden niet tot de zeldzaamheden en het is dus niet te verwonderen, dat de sultan voor zijn gezag bevreesd ook de zijde van zijne woning, van waar meermalen het gevaar dreigde met het grootst aantal vuurmonden had bewapend.

In deze eeuw werd Atjeh meermalen door Nederlandsche schepen bezocht, die enkele malen commissies aan boord hadden om den sultan, namens ons Gouvernement, brieven te overhandigen of wel voorstellen te doen.

Nergens echter troffen wij in de reisverslagen bijzonderheden aan of vinden wij eenige vermelding omtrent de groote Missigit, hoewel omtrent enkele dier reizen, zooals die van de heeren Ritter en van Loon in 1837 en die van den Generaal v. Swieten in 1857 vrij uitvoerige verhalen bestaan. Trouwens dit mag ons geene verwondering baren, wanneer men bedenkt, dat de commissies of état-majors, die den sultan van Atjeh een bezoek brachten in de sloepen de Atjehrivier oproeiden, tot aan de gedong of roemah-pandjang, de algemeene ontvangplaats voor Europeanen, nabij de noorderface van den Kraton, waar zij aan wal stapten. Zij voeren dus wel de groote Missigit voorbij, maar zeer begrijp-

pelijk is het, dat van de rivier gezien, dit houten gebouw met atap gedekt en door een vervallen muur omgeven, niemands opmerkzaamheid heeft getrokken en dat geen der opvarenden toen heeft kunnen denken, dat bij een' eventueelen oorlog dit bouwvallig huis tot driemaal toe door onze troepen stormenderhand zou worden veroverd, ten koste van een verlies van 25 officieren en 350 minderen aan gesneuvelden en gewonden. 1)

Ook in de beschrijving van het rijk Atjeh, kort vóór het vertrek van de 1ste expeditie aan de officieren, die daaraan zouden deelnemen, nitgereikt, wordt de groote Missigit zelfs in het geheel niet genoemd, terwijl in de nadere en nieuwere aantekeningen omtrent de reede en de rivier van Atjeh, daags voor het debarkement den officieren gegeven, omtrent dat bedehuis evenmin iets wordt vermeld. Alleen vinden wij op het schetskaartje, het z.g. marineschetsje, bij die laatste aantekeningen gevoegd, aan den linkeroever van de Atjehrivier en op twee vijfde van den afstand, waarop het huis waarin het Etat-Major van de Marnix door de Hoofden ontvangen werd, van de monding gelegen is, eene missigit aangegeven. Eene vergelijking van dit schetskaartje met verschillende later vervaardigde kaarten toont, buiten eenigen twijfel, aan, dat met evenvermelde missigit geen andere kan bedoeld zijn, dan die van Kampong Djawa. Die tempel is ook van af de rivier, van waar hij slechts enkele tientallen van passen verwijderd is, zeer duidelijk zichtbaar, heeft een net en sierlijk uiterlijk en moest zeer zeker de aandacht van de opvarenden trekken, terwijl dit met de groote Missigit in geenen deele het geval was.

1) Ware de oorlog met Atjeh eenige jaren later uitgebroken, dan hadden onze troepen aldaar vermoedelijk eene prachtige „groote Missigit” aangetroffen en wel omdat de restauratie der bestaande het lievelingsdenkbeeld van Habib (Said) Abdoel Rachman was. Voor dat doel zamelde hij voortdurend gelden in, zoowel op Groot-Atjeh, in de Bovenlanden als op de Westkust. Ook sultan Ibrahim Mançoer Sjah stelde in 1870 enkele maanden voor zijn dood 3000 dollars aan Habib ter hand voor de herstelling van de groote Missigit. Afgunst en tengevolge daarvan tegenwerking was de reden, dat Habib eerst in 1872 met dit werk kon aanvangen. Hij staakte echter spoedig den arbeid, omdat de onderhandelingen met onze Regeering zijn tegenwoordigheid elders riepen.

Na dit voorwoord, dat wij als inleiding en als eerste deel van onze voordracht noodig oordeelden en waarin wij mededeelden alles wat aangaande Atjeh's groote Missigit uit vroegere dagen in geschriften te vinden is, zoude ik tot het tweede gedeelte kunnen overgaan. Nochtans vraag ik te voren nog enkele oogenblikken uwe aandacht en wel om eenige beschouwingen te geven omtrent de redenen, welke oorzaak zijn, dat de Atjehers of juist een Mohammedaansch volk in het algemeen, in den krijg tegen ongeloovigen met zeldzame doodsverachting en buitengewonen moed doen strijden. Deze eigenschappen treden, zoo mogelijk, nog meer op den voorgrond, wanneer het, zooals bij het onderwerp van dezen avond het geval is, de verdediging geldt van zijne heiligdommen, de bedehuizen, welke in het oog der ware belijders van den Islam alleen reeds ontheiligd worden, wanneer zij zelfs maar door niet-geloovigen betreden worden.

De oorlog tegen ongeloovigen is bij de Mohammedanen een Gode welgevallig werk.

Dit beginsel is neêrgelegd in den Koran of „het boek” (al-kitab), ook het boek der openbaringen genoemd, dat voor de Moslims de hoogste, als het ware de Grondwet is.

In hoofdstuk II, vers een, leest men dan ook:

„Ziehier het boek, waaromtrent geen twijfel bestaat; het moet tot richtsnoer strekken voor hen, die den Heer vreezen.”

Dit boek, uiting van de hoogste wijsheid, verdeelt de bewoners der aarde in twee categorieën, namelijk de ware geloovigen en de ongeloovigen, tegen welke de belijders van het ware geloof zonder ophouden moeten strijden en die door Allah ten prooi zijn gegeven aan het wrekende zwaard van de volgelingen van den Profeet.

Hoor wat de Koran zegt van den oorlog tegen den ongeloovigen.

In hoofdstuk VIII, lezen wij:

16^e vers. „Hij, die op den dag des strijds den rug zal keeren, tenzij om op nieuw aan te vallen of zich te vereenigen, zal met Gods toorn beladen worden. Zijn verblijf zal de hel zijn, welk eene vreeselijke verblijfplaats”!

19^e vers. „Gij wenscht de overwinning, o ongeloovigen! en

zij heeft zich tegen u verklaard. Indien gij het eerst ophoudt ons te bestrijden, zal dit u veel voordeliger zijn. Indien gij tot den strijd wederkeert, zullen ook wij wederkeeren. Uw groot aantal zal u tot niets strekken, want God is met de geloovigen".

47^e vers. „O, geloovigen! wanneer gij u voor eene gewapende bende bevindt, zoo zijt onwrikbaar en herhaalt gestadig den naam des Heeren, Gij zult gezegend worden". 1)

61^e vers. „Vreest niet, dat de ongeloovigen de zege zullen behalen, aangezien zij de macht van God niet kunnen verzwakken".

66^e vers. „O, profeet! wek de geloovigen tot den strijd op.

Twintig dappere mannen van hen zullen twee honderd ongeloovigen verslaan. Honderd zullen er duizend op de vlucht jagen, daar de ongeloovigen niets begrijpen".

Hoofdstuk XLVIII. 17^e vers. „Indien de blinde, de kreupele, de gebrekkige niet ten oorlog trekken, zal men hun dit niet als een misdaad verwijten.

Al wie God en Zijn profeet gehoorzaamt zal in door waterstroomen gedrenkte tuinen worden geleid, maar God zal eene smartelijke straf opleggen aan hen, die Zijn bevelen den rug hebben toegekeerd".

Hoofdstuk LXI, 4de vers. „God bemint hen, die in slagorde op Zijn weg strijden en, als een hecht gebouw, pal staan".

Op andere plaatsen in den Koran lezen wij nog verder:

„God, zijn gezant en den heiligen oorlog stelle men boven alles, boven ouders, zonen, echtgenoot en betrekkingen van bloedverwantschap, boven goederen, handel en huizen en alle aardsche bezittingen en het paradijs zal het loon zijn, waarvoor God van de strijders hunne personen en have heeft gekocht."

1) Dit Koranvers heldert ons dan ook op, waarom in de oorlogen tegen Mohammedaansche volkeren, — en dus vooral ook op Atjeh, waar de geestelijken slechts een grof, een onberedeneerd fanatisme opwekken — de kreten van „la ilāha illa'llah", „er is geen God, dan God", onze strijders steeds in de ooren klonken. Hoe nijpender voor den Mohammedaan het gevaar is, hoe meerdere offers or vallen, hoe grooter dus zijn moed en zijne doodsverachting moeten zijn, met des te grooter en sneller climax worden de zooeven genoemde woorden herhaald, somwijlen nog onder toevoeging van „Mohammed rasoel Allah," Mohammed is Gods profeet.

„Meent niet”, zoo luidt het elders, „dat zij, die op den weg „Gods sneefden, dood zijn; neen zij leven bij hun Heer en hij „voorziet in hun behoeften.” 1)

Meermalen ook verzekerde Mohammed in zijne openbaringen aan zijne volgelingen „dat de dood op het slagveld de zekerste weg naar den hemel was.”

In den eersten slag, die bij Bedr in 623 n. Chr., het tweede jaar der Hedjra, welken de Profeet met zijne geloofsgenooten tegen de Mekkanen leverde, beloofde hij dan ook aan zijne strijders nogmaals het paradijs en dit had al dadelijk zulk eene uitwerking, dat o. a. een hunner, Omeir, die juist bezig was met het eten van eenige dadels, uitriep: „Wel! gelukkig! als tusschen mij en het paradijs slechts de dood op de kampplaats ligt, zoo hoop ik het spoedig binnen te gaan!” Hij smet zijn dadels weg, wierp zich op den vijand en vond den dood.

Ja zelfs, dat paradijs was spoedig oorzaak, dat de moed der Mohammedanen tot vermetelheid en onvoorzichtigheid oversloeg.

Het jaar volgende op den slag van Bedr trokken toch de Mekkanen tegen Medina, de verblijfplaats van Mohammed, op. Diens voorstel zich niet aan een strijd in het open veld te wagen, maar den aanval in de stad af te wachten, werd slechts door enkelen goedgekeurd. Velen waren met het vooruitzicht omtrent het paradijs zoo opgewonden, dat zij riepen „Houdt ons niet van het paradijs terug.” Mohammed kon hun aandrang niet weêrstaan. Hij trok naar den naburigen berg Ohod den

1) In dit vers wordt alzoo geleerd dat zij, die in den heiligen krijg omkomen — en waartoe ook onze oorlog op Atjeh gerekend mag worden, omdat het daar voor de Moslims geldt de verdediging van het gebied der geloovigen (dar-al-islam) tegen de ongeloovigen — als martelaars voor den Islam, terstond bij hun dood de zaligheid ingaan, terwijl men gelooft, dat de overige gestorvenen zich tot aan den gerichtsdag in een soort van tusschenstaat zullen bevinden.

Mohammed zegt zelfs, dat het zwaard de sleutel is tot den hemel en dat een druppel bloed in het belang van God vergoten, een nacht onder de wapens doorgebracht, meer waarde heeft dan vasten of bidden gedurende twee maanden. Die in het gerecht valt, diens zonden zijn vergeven. Op den dag des oordeels zullen zijne wonden rieken als vermiljoen en welriekender zijn dan muskus en de verloren ledematen zullen vervangen worden door de vleugels van engelen en cherubijnen.

vijand te gemoet, doch leed daar een volkomen nederlaag.

Deelde ik U, Mijne Heeren mede de genoegens, welke de Moslims, die op het slagveld sterven, in het paradijs wachten, voorzeker het zou U niet meer verwonderen, dat zij met ware doodsverachting en met zeldzamen moed strijden en dat zij, zooals vooral bij de eerste Atjehsche expeditie zoo dikwijls het geval was onder den kreet „lâ ilâha illa'llah Mohammed rasoel Allah", „er is geen God dan God en Mohammed is zijn profeet", zonder zich om het geweer- of geschutvuur onzer troepen te bekommeren, in blinde woede tegen onze colonnes inrenden!

Het paradijs van Mohammed, terecht door de Christenen eene npotheose van het zinnelijk genot genoemd, is in uitgestrektheid gelijk aan hemel en aarde.

Daar wacht den zaligen een onbeschrijfelijke overvloed van allerlei zingenot. Daar rusten zij, gehuld in kostbare kleederen van groene zijde en versierd met parelen en gouden armringen op zachte kussens, onder lommerrijke lotusboomen zonder doornen en tahlboomen, die van boven tot beneden met vruchten zijn beladen. In hunne nabijheid stroomen beken van helder water, wijn, melk en zuiveren honig. Eeuwig jeugdige knapen bieden hun den geurigen paradijsdrank aan, die geen hoofdpijn verwekt noch bedwelmt.

De boomvruchten buigen zich naar hen toe, zoodat men ze zonder moeite kan plukken.

De zaligen leven er in vereeniging met hunne ouders, vrouwen en kinderen, in zoover die niet door ongeloof de zaligheid hebben verbeurd en in omgang met de Hoeri's, de zwartoogige meisjes, de schoone bewoonsters van de tuinen van het paradijs, die uit eene fijner stof dan die van aardse lichamen geschapen zijn. Men hoort geen twist noch ongepaste taal. Alle wrok en vijandschap is vandaar gebannen. Vrede! roepen de zaligen elkander toe. Door alle poorten komen engelen binnen „Vrede zij U" roepen zij de zaligen toe „omdat gij volhard hebt!"

Hoe aangenaam is uwe laatste woning!

En indien deze schildering U nog niet voldoende ware, om U het genot te doen kennen, dat de Moslims in de tuinen van Eden, de tuinen van vreugde, de lusthoven, zooals zij het

paradijs noemen, wacht, zoo vermeld ik hier nog de volgende toevoegsels, welke de overlevering aan Mohammed in den mond legt.

In het verblijf van den vrede, het paradijs, groeit de boom Toeba, uit wiens vruchten zijden kleederen en prachtig opgetuigde rijdieren, zoodra men dit verlangt, te voorschijn komen. De visch Noen zwemt er, wiens lever toereikend is om 70.000 menschen te voeden. Daar stroomt de rivier Kanthar, waarvan het water witter dan melk en welriekender dan muskus is. Die dat water drinkt, uit een der bekers, die zoo talrijk als de sterren aan het firmament aan den oever dier rivier staan, lijdt nimmer meer dorst.

De bewoners genieten er een eeuwige jeugd. Gelijk Adam hebben zij eene gestalte, die 60 ellen hoog is. Ieder van hen heeft het vermogen om zooveel genot te smaken, als honderd menschen op aarde. De geringste zal 80.000 dienaren bezitten en 72 Hoeri's zullen zijne gaden zijn, behalve de vrouwen, die hij reeds in deze wereld had. Het oor wordt door de heerlijkste muziek gestreeld, vooral door het verrukkelijk gezang van den engel Israfil.

Doch laat ik eindigen met het opsommen van meerdere genoegens, welke ons deel niet zullen zijn. Want al bevangt mij de vreeze nog niet U als Moslims deze zaal te zien verlaten — wat anders zeer eenvoudig is, omdat daartoe slechts de *wil* en het nitspreken in het Arabisch, andere talen verstaat Allah niet, van de sjahadat, d. i. de bekentenis, dat er geen God dan God en Mohammed zijn Gezant is, noodig is — zoo brengt toch de beschrijving mij en wellicht ook U de verzuchting telkens op de lippen: O! Ware de Staatscommissie voor de regeling van onze levende strijdkrachten bij machte ook zulk eene toekomst aan de Nederlandsche krijgslieden, die op het slagveld vallen, te verzekeren, met welk een onbeschrijfelijke geestdrift zou dan voorzeker de wet tot invoering van den persoonlijken, ja zelfs van den algemeen dienstplicht door onze Staten-Generaal worden aangenomen!

(toejuching.)

Uit al het vorenstaande zal het U ongetwijfeld duidelijk zijn,
1888/89.

dat de Atjehers onzen troepen niet zonder strijd zouden toestaan, zich van hunne groote Missigit of Mesdjid Raja — welks bestaan wij echter toen nog niet vermoedden — meester te maken.

Hoe die strijd tot in de kleinste bijzonderheden geweest is, wil ik U thans mededeelen.

Wellicht echter doe ik goed, opdat door U de loop der gebeurtenissen beter zou kunnen worden gevolgd en ook om later mijn verhaal niet te moeten onderbreken, thans aan te vangen met U eene beschrijving van dat bedehuis met omliggend terrein te geven, hoewel natuurlijk de kennis daartoe eerst na de veroveringen verkregen werd.

Atjeh's groote Missigit was, 300 M. ten noordwesten van den Kraton, gelegen in het alluviale cultuurland, dat, dicht bevolkt en zorgvuldig bebouwd, zich langs de Atjehrivier uitstrekte. Zie pl. III en IV.

De noordoosthoek van haren ringmuur was slechts een 50-tal M. verwijderd van den linkeroever van evengenoemde rivier, waar deze, ongeveer 5 K.M. van hare monding, eene bijna rechthoekige kronkeling maakte.

Zij was omgeven door rijst-, suikerriet- en tegelvelden, waartusschen klappertuinen, boschjes, kampongs, zoomede enkele begraafplaatsen, welke de laatste rustplaats aanwezen van vorstelijke personen of van hen, die in vroegere tijden op Atjeh eene belangrijke rol gespeeld hadden, werden aangetroffen.

Van deze begraafplaatsen, waarop eenig geboomte groeide en die met steenen muren, ter hoogte van een, soms anderhalf Meter, dienende om de opgehoopte aarde tegen te houden, omringd waren, was Kandang Poth Djemaloon, gelegen een 100-tal M. westzuidwest van den zuidwesthoek der Missigit, en omgeven door een dubbelen muur, de grootste en de hoogste.

Voorts verhieven zich nog in de groote sawahvlakte, welke ten noorden door K. Merdoehati en ten zuiden door K. Lambenoel, K. Poengej en de met heggen omgeven tegelvelden begrensd werd, behalve een paar kleinere grafheuvels en een boschje van een 1800 M². oppervlakte, nog twee door steenen muren ingesloten begraafplaatsen. De noordelijkste, 15 M. ten zuiden van den zuidwesthoek van K. Merdoehati, was 550 M.

van de Missigit verwijderd, de zuidelijkste 50 M. dichter en in het midden der sawah gelegen, was door een boschje omringd, waarin één put met goed drinkwater werd gevonden.

Behalve een suikerrietveld dat een half à een Meter hooger gelegen was dan het omliggend terrein en welks riet bijna rijp en ruim een Meter hoog zich langs den noordwesthoek en voor een groot deel langs den noordkant van den ringmuur der Missigit uitstrekte, was het terrein onmiddellijk aan dien muur grenzende, ten minste tot op een afstand van 30 M. aan alle zijden open en vlak.

Omtrent het voorterrein dient enkel nog vermelding, dat ongeveer 80 M. voor het noordelijk deel van den westkant der Missigit en nagenoeg evenwijdig daarmede een aardophooging of dijkje werd aangetroffen, alsmede 30 M. dichter bij dien westkant, en van dat dijkje door struikgewas gescheiden, een rechthoekig omgebogen muurtje van een tiental Meter lengte — vermoedelijk overblijfsels van een vervallen begraafplaats — dat zich tot nabij het suikerrietveld uitstrekte.

De Missigit zelf was een vierhoek, gevormd door buitenmuren van harden klipsteen met een stevig cement opgemetseld, welke aan den buitenkant glad waren afgebikt. Die muren waren 2.50 M. hoog en 0.65 M. dik en aan de oostzijde 170, aan de westzijde 165, aan de noordzijde 120 en aan de zuidzijde 110 M. lang.

De oostelijke muur was gedeeltelijk vervallen en ingestort.

In den westelijken muur een 10-tal Meters van den zuidwesthoek was eene opening van 2 M. breedte en in den zuidelijken muur, ongeveer 40 M. van evengenoemden hoek, eene afgeronde gleuf, anderhalf Meter boven den beganen grond en breed genoeg om een man door te laten.

Binnen deze ruimte grensde tegen den oostelijken muur, voor zoover hij niet was ingestort, een bijna rechthoekig plateau van 85 (zuid), 109 (west), 92 (noord) en 113 (oost) Meters zijden, ruim 1 M. boven den beganen grond en omgeven door een klipsteen muur, welke 1 M. boven dat plateau uitstak. Hierdoor werden aan den noord-, west- en zuidkant gangen gevormd, respectievelijk 46, 26 en 12 M. breed. Zoowel de westelijke als de noordelijke muur van deze binnenenceinte

waren hier en daar vervallen, zoodat men van uit die gangen langs die open gedeelten gemakkelijk op het plateau kon komen.

Aan de oostzijde, waar, zooals reeds gezegd werd, de buitenmuur voor een groot deel was vervallen, was de aarde van het plateau afgestort en vormde aldaar eene helling, waarlangs men zonder moeite naar buiten kon komen.

Op die helling bevond zich een dijkje, dat verder aan den noord- en zuidkant tot aan het nog staande gedeelte van den muur door een bamboezen pagger (heining) werd vervolgd. In het noordelijk gedeelte van dezen pagger was eene deur, vormende met het dijkje de afsluiting van het gedeelte van den oostkant, dat open was.

Langs den voet van den staan gebleven oostelijken muur liep een greppel, ongeveer een Meter breed en een halven Meter diep. Daar waar de muur was ingestort, was ook de greppel door de aardafschuiving van het plateau volgelopen.

Het terrein in den westelijken gang lag op hetzelfde niveau als dat buiten de Missigit, terwijl het terrein in den noordelijken en zuidelijken gang naar het oosten zacht opliep, zoodat men zelfs in den zuidoostelijken hoek van de enceinte over den ringmuur kon vuren.

In den noordwest- en den zuidwesthoek lagen hoopen aarde tegen de muren en vormden daar, als 't ware, kleine bastions, waarop men staande over de muren kon zien en vuren. Ook groeiden hier en daar enkele boomen, struiken, planten tegen buiten- en binnenmuren en kon men, met behulp dier gewassen, over de muren zien en op enkele plaatsen er zelfs vrij gemakkelijk opklimmen.

Het oostelijk gedeelte van den noordelijken gang was op 75 M. van den westkant door een dwarsmuur grootendeels afgesloten, zijnde beoosten dezen muur het terrein zoodanig met aarde opgehoogd, dat het zelfs iets boven het plateau lag.

Dat plateau was nog voor een groot gedeelte met steenen bevoerd en ongeveer in het midden werd een gemetseld fundament aangetroffen, waarop het eigenlijk houten moskegebouw gestaan had en dat zonder minarets, torens of balcon van twee

naast elkander staande spits toeloope daken, met atap gedekt, voorzien was geweest.

Vermoedelijk was, te oordeelen naar de fundamenteen en de overblijfsels der verbrande stijlen, de inwendige verdeeling van het gebouw geweest: een rechthoekig middengedeelte (schip) met een oppervlakte van ongeveer 320 M^2 — 20 op 16 M. — en omgeven door een rondgaande galerij aan de voor (oost)zijde 10 M., de achterzijde 7 M. en de zijgalerijen 9 M., breed.

Het grondvlak der geheele binnenruimte van het gebouw bedroeg bij de 1200 M^2 en wel 38 op 32 M.

Het kon dus voor het aanhooren van preeken ongeveer 2000 menschen bevatten, doch voor het doen van gemeenschappelijke gebeden hoogstens een 600 tal.

Binnen de ringmuren van de Missigit vond men drie gemetselde putten met goed drinkwater en wel een ronde, nabij de open oostzijde en waarnit het water naar twee gemetselde bakken geleid kon worden. De wasschingen van de geloovigen, alvorens zij het bedehuis binnentraden, had met dit water plaats en het was ook deze waterput, welke door de Atjehers, zelfs na de verbranding en nadat de plek, waarop de Missigit gestaan had, reeds jaren lang in het bezit van de ongeloovigen was, nog steeds op hoogen prijs werd gesteld. Zijn water werd als heilig beschouwd, medegenomen en met grooten eerbied voor de reinigingen gebruikt.

Een tweede groote, vierkante put werd aangetroffen nabij den zuidwesthoek. Zijn water was zeer koel en wel doordien het dichte gebladerte van een bijzonder grooten prachtigen waringinboom, welks stam, tegen en door den binnen enceintemuur was gegroeid, meer dan 20 M. omtrek had en elke zonnestraal belette tot de oppervlakte van het bronwater door te dringen.

De derde put, rechthoekig van vorm, was meer een kleine vijver, daar zijn oppervlak 120 M^2 bedroeg, 12 op 10 M. Hij was met een stevig gemetselden muur omringd. Hij bevond zich 8 M. van den noordkant en een 25tal M. van den westkant. Zijn water werd, bedriegt het geheugen ons niet, in den loop van den 14den April voor altijd bedorven, doordien lijken

van gesneuvelden en door ons gevonden Atjehers in dien put geworpen werden. Nog verdient vermelding het steenen voorportaal bij den ingang van de eigenlijke Missigit en een tweetal overblijfsels van fundamenteën, welke op het plateau in de Missigit gevonden werden en waarop vermoedelijk steenen woningen gestaan hadden, ten dienste van den Imâm, den voorganger in de godsdienstoefening, den Chatib, den voorlezer der vrijdagspreek en den Bilâl, den oproeper tot de godsdienstoefening. Deze drie personen waren verbonden aan de godsdienstoefeningen, welke in de Mesdjid Raja gehouden werden. 1)

1) De eerste Imâm van de Mesdjid Raja was Sjech Abdoel Raoef, iemand van Singkel afkomstig. Hij was het, die den godsdienst volgens de Islamitische voorschriften in het Atjehsche rijk regelde tijdens de regeering van Iskander Moeda (1607—1636).

De betrekking van Imâm van de Mesdjid Raja was niet erfelijk, doch werd het in de laatste jaren van het sultanaat. Men koos daarvoor voorheen een godgeleerde van vromen levenswandel.

Sultan Alaoe'd-din Ali Iskander Sjah, meer bekend onder den naam van Sultan Soleiman, de tegenstander van zijn oom Sultan Ibrahim Mançoer Sjah (1838—1870), stelde zekeren Tongkoo Mad Sarif tot Imâm van de Mesdjid Raja aan. Deze vestigde zich later op de Westkust van Atjeh in het landschap Telok Gloempang om er operaanplantingen aan te leggen, waarop zekere Tekoe Lamtjoeng zijn betrekking werd verheven. Bij zijn dood liet hij twee zonen na, Tengkoë Tjiet Lampasei en Tengkoë Hadji Abbas.

De eerste volgde hem in zijne betrekking op en bleef die ook gedurende ons bestuur tot aan zijn dood in 1886 waarnemen, toen zijn broeder Tengkoë Hadji Abbas hem daarin opvolgde.

Sjech Abdoel Raoef vervulde bij de betrekking van Imâm, tevens die van Chatib van de Mesdjid Raja.

Indien de Imâm de betrekking van Chatib niet gelijktijdig vervulde, stelde hij met goedvinden van den Sultan een ander persoon daartoe aan.

De waardigheid van Chatib van de Mesdjid Raja was in den regel niet erfelijk en daarvoor werd iemand gekozen, die aan vroomheid van levenswandel en bekendheid met de godsdienstige geschriften tevens eene heldere stem paarde.

De betrekking van Bilâl van de Mesdjid Raja was in den regel evenmin erfelijk. Daartoe werd gewoonlijk een behoeftige vreemdeling door den Imâm aangesteld.

Soms werden twee of meer Bilâls aangesteld, wier hoofdwerkzaamheid bestond in het aangeven der tijden der godsdienstoefeningen door het slaan op de Bang, een groote trom.

De Imâm stelde ook een of meer garims aan uit de behoeftige

Ten slotte zij genoemd de Generaal Köhler'sboom, zijnde een hoog opgeschoten, bijna bladerlooze waringenboom van een drietal Meters in omtrek, staande aan het zuidelijk einde van een vervallen gedeelte van den oostelijken buitenmuur en waaromheen een hoop steenen lag, afkomstig van den vervallen muur. Het was op een viertal passen, ten westen van dezen boom, dat de Generaal Köhler zich bevond op het oogenblik, dat hij door een vijandelijken geweerkogel doodelijk werd getroffen.

Heden avond de samenstelling, uitrusting en bewapening der 1ste Atjehsche expeditie te behandelen, ligt niet in mijn bestek.

Alleen meenen wij hier even in herinnering te moeten brengen, dat tijdens de 1ste expeditie het 3de, 9de en 12de bataljon Infanterie, elk 2 compagnieën (de 1ste en 6de) Europeanen en 4 compagnieën Inlanders telde met eene totale sterkte van 26 officieren, 607 minderen (239 Europeanen, 368 Inlanders). De inlanders van het 3de bataljon Infanterie waren Amboineezen.

Dit korps was even als het bataljon barisans met voorladers, getrokken infanteriegeweren, bewapend; daarentegen het 9de en 12de bataljon Infanterie met achterlaadgeweren (de Beaumont).

personen, wier werkzaamheid bestond in het schoonhouden van de groote Missigit en haar naasten omtrek. Tevens namen zij den dienst van Bilal waar, indien deze om eene of andere reden afwezig was.

Het bestuur over de uitgestrekte moekim, welke gevormd werd door de Mesjdij Raja en de daaromheen liggende kampongs, behalve Kandang, Merdowatie, Djawa, Pandai en Gedah, welke door den Sultan in persoon bestuurd werden, werd voerheen door een oelcébalang gevoerd, bekend onder den titel van Panglima Mesjdij Raja. Onder de regeering van Sultan Ibrahim Mançoer Sjah (1838—1870) stierf de voorlaatste titularis, een zoontje nalatende te jeugdig nog om het bestuur te aanvaarden.

Genoemde moekim werd toen in twee deelen gesplitst.

Het aan den rechteroever van de Atjehrivier gelegen deel werd toegewezen aan den erfelijken opperrechter van het Atjehsche rijk Tekoe Kadli Malikoel Adil die in blakende gunst bij den Sultan stond en van dien tijd af aan als besturend oelcébalang optrad; het aan den linkeroever der Atjehrivier gelegen deel van deze moekim bleef onder het bestuur van den Panglima Mesjdij Raja.

(L. F. H. van Langen, de inrichting van het Atjehsche Staatsbestuur onder het sultanaat).

Het bataljon barisans bestond uit een half bataljon van Bangkalan en een half bataljon van Soemanap-Pamakassan.

Ieder half bataljon telde 3 compagnieën met eene totale sterkte van 18 officieren (4 Europeanen, 14 inlanders) en 405 minderen (6 Europeanen, 399 inlanders).

Bij de batterij bergartillerie bevonden zich 4 houwitser van 12 c.M. en 8 mortieren van 12 c.M. z.g. Coehoornmortieren.

De marine-landingsdivisie, die meê landwaarts inrukte, was in 2 compagnieën ingedeeld en bestond alleen uit Infanterie. Zij was aan combattanten sterk 12 officieren en 224 minderen (Europeanen), waarvan 111 bewapend met de Beaumont-geweren de 1ste compagnie, en 123 met Snider-geweren bewapend de 2de compagnie formeerden.

Nadat onze troepenmacht den 8sten April 1873 op Atjeh's kusten geland was, werd den volgenden dag eene verkenning ondernomen naar het binnenland. Een der resultaten alstoen verkregen was, dat men bij den opmarsch naar de zijde van den Kraton stuitte op een gebouw, waarvan het bestaan reeds vroeger was aangekondigd door een Chineeschen gids en als de groote Missigit werd aangewezen. Op den afstand van 1200 M. genaderd kon men echter niet veel meer te zien krijgen dan het atappendak met een reusachtigen waringenboom daarnaast.

't Was dus op dien 9den April, dat de naam van groote Missigit door onze officieren en soldaten voor het eerst gehoord werd.

Weinigen dachten toen, dat de verovering van dat gebouw ons zulk eene buitengewone krachtsinspanning en zulke talrijke offers zoude kosten.

Van het verdedigingsvermogen toch was niets bekend en bovendien zag men op den verkenningstocht van den 9den April geene vijanden.

Het had dus den schijn alsof de Atjehers hunne kampongs verlaten hadden en den strijd opgaven.

Dat woord „groote Missigit” wekte dus niemands bijzondere belangstelling op, daar elk officier begreep, dat bij den Kraton, hier de woning van een Mohammedaansch vorst, ook een groot bedehuis moest zijn.

In den namiddag van den 9den April besloot de Generaal-majoor J. H. R. Köhler, Opperbevelhebber der 1ste Atjehsche expeditie, om den volgenden morgen met het meerendeel der troepen, die aan het strand gebivakeerd waren, naar het binnenland op te rukken.

Het algemeene doel, het object, dezer beweging was den Kraton en de vijandelijke versterkingen, welke daarom of daarbij vermoedelijk zouden worden aangetroffen, achtereenvolgens te vermeesteren.

Waar deze gelegen waren, was niet bekend, daar ook de verkenning op den vorigen dag daaromtrent geen licht had gegeven, evenmin als omtrent den vermoedelijken weerstand, welke zou worden ondervonden.

Een en ander zullen dan ook wel de redenen geweest zijn, waarom de Opperbevelhebber geen bepaalde gedragslijn voorschreef. Hij behield zich voor naar omstandigheden te handelen of nadere bevelen te geven.

De colonne, die nu op den 10den April 1873 's morgens om 7 uur van het strandbivak naar het binnenland van Atjeh oprukte, was samengesteld en ingedeeld als volgt:

I. VOORHOEDE.

Voorwacht.

1ste compagnie van het 3e bataljon Infanterie, commandant Kapt. A. M. de Buck;

een peloton 6e compagnie van het 3e bataljon Infanterie, commandant 1e Luit. H. L. J. Ligtenberg;

een peloton mineurs, commandant 1e Luit. A. S. H. Booms der Infanterie, gedetacheerd bij de Genie;

een sectie (2) berghouwitsers van 12 c.M., commandant 2e Luit. der Artillerie C. J. Zwager;

een peloton 6e compagnie van het 3e bataljon Infanterie tot dekking van de Artillerie onder commando van den 2e Luit. A. K. Eichholtz.

De voorwacht werd gecommandeerd door den Kapitein J. P. van Lier, commandant van de 6e compagnie van het 3e bataljon,

waarbij zich nog bevonden de 1e Luitenant van de verkenningsbrigade en twee opnemers, zoomede de Chineesche gids Khoé Tjian Gie.

Hoofdtroep.

2e comp. v/h. 3e batalj. Inf., comm. 1e Luit. A. E. Albrecht;

3e " " " " " " Kapitein J. Lauer;

4e " " " " " " " W. Pordon;

ambulance van het 3e bataljon Infanterie, waarbij zich bevonden de Officieren van Gezondheid 2e klasse M. J. van Geelkerken en L. H. N. Vriesman;

5e compagnie van het 3e bataljon Infanterie tot dekking van de ambulance, onder commando van Kapitein C. H. Viesscher.

De geheele voorhoede stond onder bevel van den commandant van het 3e bataljon Infanterie, Majoor F. P. Cavaljé aan wien was toegevoegd de 1e Luit. van den Staf J. H. van der Veen.

II. HOOFDMACHT.

De marine-landingsdivisie, onder bevel van den Kapitein-luitenant ter zee J. W. Binkes, bestaande uit:

1ste compagnie, onder bevel van den Luit. ter zee 1e kl. J. J. Engelvaart;

2de compagnie, onder die van den Luit. ter zee 1e kl. J. M. H. Bervoets;

ambulance der landingsdivisie, waarbij zich bevonden de Officieren van Gezondheid van de Marine C. Noordewier en J. J. Borst;

eene sectie (2) berghouwitzers van 12 c.M. en 4 mortieren van 12 c.M., onder bevel van den Kapitein der Art. J. H. Wagener;

vier compagnieën van het 9de bataljon Infanterie, onder bevel van den commandant van dat korps, de Majoor C. J. Knoote; zij marcheerden in de onderstaande volgorde:

1ste comp., Kapitein E. G. H. F. van Schendel,

2de " " C. E. Sepp,

3de " " J. H. A. Yssel de Schepper,

4de " " J. H. Huijjer;

ambulance van het 9de bataljon Infanterie, waarbij waren de Officieren van Gezondheid 2e kl. W. J. Oosterhoff en H. C. J. F. Hardenberg;

koelies met vivres voor één dag, kookgerei, reserve-munitie en officiersgoederen;

rechterhalf bataljon barisans, sterk 3 compagnieën onder den Madureeschen Majoor Majang Koro, waarbij zich de Kapitein-instructeur O. H. J. Muller bevond.

ambulance van de barisans, waarbij de Officier van Gezondheid 1e kl. H. Theunissen, aan wien als oudste Officier van Gezondheid de regeling van den geneeskundigen dienst van de geheele colonne was opgedragen.

Bij de hoofdmacht waren speciaal ingedeeld:

de Kapitein van den Staf G. de Bont, alsmede de Chineesche gids Khouw Beng Soei.

Voorts hielden zich daarbij op:

de Opperbevelhebber;

de Kolonel A. W. Egter van Wissekerke, Chef van den Staf;

de Luitenant-kolonel der Artillerie H. G. Boumeester, Commandant der Artillerie;

de Kapitein der Infanterie F. von Balluseck, Chef der verkenningbrigade met een viertal opnemers;

de Kapitein der Genie E. B. Kielstra, Commandant der compagnie mineurs en sappeurs;

de Officier van Gezondheid 2^e klasse N. P. van der Stok.

III. ACHTERHOEDE.

5^e comp. van het 9^e batalj. Inf., Kapt. A. P. W. Meis,

6^e " " " " " " " " T. C. J. B. de Steenhuijzen.

Zij stond onder bevel van den Kapitein Meis, aan wien de 1^e Luit. van den Staf J. Sneither was toegevoegd.

De Infanterie had 50 patronen, de landingsdivisie 70 en de barisans 20 bij den man, en de helft van de bataljons-reserve-munitie, zijnde 20 patronen — 35 voor de barisans — per man, werd in expeditiekisten door koelies gedragen medegevoerd.

De ransels werden achtergelaten, maar de broodzakken en de spreien, de laatste en bandoulière meêgevoerd. De landingsdivisie liet de zware wollen dekens in het strandbivak achter.

De bergbatterij voerde aan munitie mede:

houwitsers.		mortieren.	
16 granaten	} bij den vuurmond.	14 granaten	} bij den vuurmond.
8 kartetsen		4 lichtkogels	
4 granaten	} per vuurmond, batterijpark of	7 granaten	} per vuurmond, batterijpark of
2 kartetsen			
	reserve.		reserve.

Voor den opmarsch gebruikten de manschappen een stevig ontbijt, zij ontvingen hun oorlam en de veldflesschen werden gevuld.

Hoewel door de aanhoudende alarmeeringen gedurende de twee nachten, die de troepen aan wal waren, niemand langer, dan hoogstens twee uur achtereen geslapen had en bovendien het logeeren op den naakten grond en onder den blooten hemel de lichaamskrachten niet had versterkt, zoo werd toch, vooral met het vooruitzicht en de hoop om zich met den vijand te meten, de marsch, zoowel door officieren als manschappen, in de opgewektste en beste stemming aanvaard.

Na een honderdtal Meter door de strandstrook tusschen de zee en de koewala Tjangkoel, welke uit zand met spichtig gras bestond, te zijn gelooopen, moest deze koewala of lagune worden doorgemarcheerd.

Zij was, daar het laag water was, bijna geheel droog en zakte de soldaten slechts tot de enkels in den modder. Aldus werden 300 M. afgelegd, toen gestuit werd op een 20 M. breeden en ondoorwaadbaren waterloop, bekend onder den naam van cunette, welke door de lagune liep.

Eene jukbrug van klapperhouten palen met dwarsliggers en dekplanken van zeer hard hout, ter breedte van 0.75 M., met eene leuning aan eene zijde en met vrij steile op- en afgangen lag over deze cunette.

De hellende toegangen naar de brug waren eenigszins met koraansteen en zand opgehoogd, zoodat de eerste sectiën gemakkelijk en vrij spoedig aan de overzijde kwamen en wel op een

dijkje, dat aldaar door het zuidoostelijk gedeelte van de lagune naar K. Merasa liep.

Spoedig veranderde dit echter, de bemodderde schoenen van de Europeanen en Amboineezen brachten natte modder en slijk op de dekplanken van de brug, terwijl het zand en de koraalsteen aan den opgang weldra waren afgeloopen. Bovendien was door gebrek aan bamboe, geen sessak 1) over het bruggedek gelegd en werd dit dek en vooral de steile op- en afrit spoedig zoo glibberig, dat de overgang niet meer twee aan twee, zooals in den beginne, doch man voor man, achter elkander, en dan nog wel schuivende en aan de leuning vasthoudende, moest geschieden.

Het materieel van de Artillerie moest al dadelijk uit elkander genomen worden, waardoor reeds een belangrijk oponthoud ontstond.

Met veel inspanning gelukte het nog enkele paarden van bereden officieren en van de Artillerie over de brug aan den overkant te krijgen. Toen echter een tweetal paarden, na elkander nitgleden en een daarvan, een munitie-draagpaard, in het water was gevallen, waardoor de munitie onbruikbaar was geworden, was men wel genoodzaakt de paarden en muilieren te ontzaden en te laten overzwemmen.

Het oponthoud door die brug bij den opmarsch ondervonden was kolossaal groot.

Bijna vier en een half uur waren noodig om de geheele colonne aan den overkant te krijgen.

Licht geneigd zou men, dit hoorende, zijn te vooronderstellen, dat officieren en kader niet diligent genoeg geweest waren om den overtocht zoo spoedig mogelijk te doen plaats hebben.

Doch wanneer men bedenkt, dat in die vier en een half uur overgingen: 110 officieren, ongeveer 2100 onderofficieren en minderen, 650 bedienden en koelies, 59 geleiders van overzwemmende paarden, en dat bovendien 4 houwitser, 4 mortieren, artillerie- en infanteriemunitie, vivres, kookketels, tandoes met toebehooren, officiersgoederen werden overgedragen — dus per minuut 10 à 11 personen de brug bestegen en afgleden, — dan moet onvoorwaardelijk worden toegegeven, dat

1) Vloer — gevlochten van gesploten bamboe.

elkeen zich beijverd heeft om den brugovergang, zooveel in zijn vermogen was, te bespoedigen.

De infanterie der voorwacht hield, gekomen op het pasirpleintje van K. Merasa, dat een 200tal M. ten zuidoosten van de lagunebrug gelegen was, halt, totdat de sectie houwitsers zich bij haar gevoegd had. Daarna werd nog een 200 M. over een' kampongweg gemarcheerd en deboucheerde het hoofd der voorhoede, ten 9 ure op de groote sawahvlakte, welke door de kampons Merasa en Lampasei ten noorden en Blang Oe en Lambenoel ten zuiden begrensd wordt. Door de modderige sloot (slokkan), welke eerstgenoemde kampong van de sawah scheidde, werd ten behoeve van de artillerie door de mineurs een knuppelweg gelegd.

Al spoedig wees nu de sergeant-opnemer Fritz, die de verkenning van den vorigen dag had medegemaakt, in oostelijke richting en op een afstand van 1500 à 2000 M. een grijzen muur aan, waar boven een bruinachtig dak uitstak en dat tegen een hoogen, dicht gebladerden boom aansloot. Dit gebouw was, ooals hij zeide, en wat ook door den Chineeschen gids Khoé jian Gie bevestigd werd, Atjeh's groote Missigit.

Daar, volgens dien gids, de Kraton nabij dat bedehuis gelegen was en bovendien de sawah voor opmarschterrein van een aanzienlijke troepenmacht bijzonder geschikt was, zoo werd de richting op dit gebouw genomen.

Nadat een peloton der voorwacht en tirailleur was uitgezwermd en een ander peloton in sectiën achter de vleugels dier linie was opgesteld, marcheerde de colonne in pelotons in oost-zuidoostelijke richting over de sawah. Telkens werd halt gehouden om de compagnieën en de artillerie van den hoofdtroep, die achtereenvolgens uit K. Merasa deboucheerden, in te wachten.

De marsch over de sawah leverde geene moeilijkheden op en wel doordien zij droog was.

De padi was daarbij blijkbaar pas gesneden, want de stoppels waren nog aanwezig. De galangans (dijkjes), ter hoogte van een kwart à driekwart meter, welke zich op onderlinge afstanden van 50 à 100 M. in de sawah bevonden, maakte het

rijden eenigszins moeilijk en lastig, doch volgde de artillerie gemakkelijk de infanterie.

Van den vijand werd niets bemerkt; zelfs scheen het iedereen toe, dat de uitgestrekte kampongs, welke de sawah omringden, geheel waren verlaten. Wat echter wel de aandacht van eenige officieren trok, was, dat enkele Atjeheren, waaronder sommigen die behalve met den onafscheidelijken klewang, ook met lansen bewapend waren, het hoofd der colonne op een afstand van 3 à 500 M. omringden en voorafgingen. Zelfs kon men opmerken, dat eenigen hunner nu en dan door anderen werden afgelost en zich dan snel verwijderden, vermoedelijk om aan hunne hoofden te berichten, wat zij gezien hadden.

Geen schot werd echter van onze zijde gelost en ook uit de verlaten huizen van de aan de sawah grenzende kampongs niets weggehaald of vernield. Stipt werd de mondeling gegeven order opgevolgd om de vijandelijkheden niet te beginnen, noch roof te plegen of brand te stichten.

Ongeveer tien uur was de tirailleurlinie der voorwacht genaderd tot de z. g. terreinafscheiding, welke de sawah, waarop onze troepen nog opgesteld waren, afscheidde van een andere groote sawah, welke zich tot aan den westelijken muur van de groote Missigit uitstrekte, (en die wij reeds hiervoren beschreven.)

Deze terreinafscheiding, eigenlijk zooals uit latere opnemingen gebleken is, de Kroeng Doi, (welke zich ten noorden van K. Getjier-ineng 'van de Kroeng Daroe afscheidt) was in den oostmoeson een drassige sloot, welke van zuid naar noord liep. In die zelfde richting nam tevens hare bovenbreedte en diepte af en wel de eerste van 4 tot 1, de laatste van 2 tot een halven Meter.

De kanten van deze sloot waren vrij steil en de randen, welke een halven meter boven de omliggende sawah's uitstaken, waren met klapperboomen en laag struikgewas begroeid.

De mineurs staken de kanten af en maakten door het leggen van een knuppelweg den doorgang voor de troepen gemakkelijker.

De voorhoede-commandant besloot niet verder voort te rukken

vóórdat bericht ontvangen was, dat de geheele colonne de lagunebrug was overgetrokken.

Ruim anderhalf uur werd dus nog in de heete droge schaduwlloze sawah, terwijl de hitte gaandeweg tot bij de 100° F. steeg, gewacht.

Het gevolg hiervan was niet enkel lusteloosheid, doch ook bij velen deden zich reeds de kenteekenen voor van een groote mate van afgematheid, terwijl daarbij de geestdrift zelfs niet door een enkel vijandelijk schot, dat dan door de onzen kon worden beantwoord, werd opgewekt of gaande gehouden. Dit langdurig wachten scheen ook de Atjehers, die — zooals wij reeds zooveen zeiden, onze voorhoede met eene, wij zouden kunnen zeggen, dunne tirailleurlinie omringden, — te vervelen, ten minste zij gingen heen. Een put met goed drinkwater, welke in een kamponggrand gevonden werd, gaf gelegenheid aan de manschappen om hunne veldflesschen te vullen, wat reeds bij velen zeer noodig was, daar zij van dorst versmachtten en geen druppel water meer in voorraad hadden.

De hoofdmacht der colonne verscheen achtereenvolgens op de awah en ook bij dat troependeel viel niets bijzonders voor, enkel namen de barisans, die op hun rechtervleugel eene tirailleurlinie hadden uitgezet, een drietal Atjehers gevangen, die later bleken te zijn bewoners van het ons niet vijandig gezinde Merasa.

Kwartier over elven zond de Opperbevelhebber, die thans op de sawah gekomen was, order aan de voorhoede om in de richting van de groote Missigit verder op te rukken.

Jammer slechts, dat ook thans weder zoo dikwerf halt moest worden gehouden om de achterhoede, die nog bezig was de lagunebrug over te trekken, in te wachten.

Ruim half twaalf had deze den overtocht volbracht en een kwartier uur later verscheen zij in de sawah.

De voorhoede rukte ondertusschen verder voort en was de voorste sectie, — de tirailleurlinie had zich vereenigd — gekomen tot een grafheuvel van anderhalven Meter hoogte, en een 20-tal Meter in omtrek, waarop een vrij hooge waringinboom stond, gelegen op een afstand van ongeveer 300 M. van den westelijken muur der Missigit.

Dit heuveltje eigende zich bijzonder tot het doen van waarnemingen.

De 1e compagnie en een peloton van de 6e compagnie van het 3e bataljon Infanterie stelden zich nu aan en nabij zijn voet op, terwijl enkele officieren dier compagnieën en de luitenant der opnemingsbrigade met zijne opnemers, zoomede de commandant der voorwacht op het heuveltje gingen staan om het omringend terrein en voornamelijk de omgeving van de Missigit gade te slaan.

De muur van dit gebouw was thans zeer duidelijk zichtbaar, doch geen enkel Atjeher werd gezien.

Het scheen nu werkelijk, dat het geheele land verlaten was.

Ook den Kapitein J. H. Romswinkel, Adjutant van den Opperbevelhebber, die kwam mededeelen, dat de Generaal aan de terreinafscheiding gekomen was, kon niets anders worden gezegd dan dat nergens iets van den vijand te bespeuren was en de Missigit vermoedelijk niet door de Atjehers bezet en verdedigd zou worden.

Hoe veranderde in korte oogenblikken deze toestand!

De luitenant der opnemingsbrigade zag achter den muur van de Missigit eensklaps een hoofd uitsteken en daarnaast de punt van een lans.

Den grafheuvel afspringende, liep hij naar den commandant der voorhoede om dit te rapporteeren.

Bijna op hetzelfde oogenblik, het was toen ongeveer half een, werd een vijandelijk salvo van uit den noord-oosthoek van K. Poengej en van achter de paggers, welke de klappertuinen ten oosten van die kampong omringen, gelost op den hoofdtroep van onze colonne, die juist tusschen de terreinafscheiding en de twee ommuurde begraafplaatsen, ten zuiden van K. Merdoehati, marcheerde.

De vijandelijke kogels sloegen voor en tusschen de pelotons van de landingsdivisie, die vooraan marcheerde, in den grond. Vele gingen ook over de hoofden der matrozen heen, een kogel echter trof den rechterguide van het voorste peloton der 1ste compagnie, en wel den sergeant der mariniers H. M. Rood, n°. 11952, doodelijk in het hoofd.

Dit vijandelijk salvo was voor den commandant der voor-
1888/89.

hoede een afdoend bewijs, dat de Missigit of wel hare omgeving verdedigd zou worden en dat het thans zaak was met de meeste energie en de grootste voortvarendheid te handelen en geen oogenblik tijd te verliezen. Te meer niet, omdat de groote menschenmassa, die zich in de open sawahvlakte voortbewoog, den vijand eene prachtige schijf aanbod en hoe gebrekkig zijne vuurwapenen ook mochten zijn of juist gezegd, want het waren vrij goede gladde frompladers, hoe onvolledig de richtmiddelen dier wapens waren, zijn geweervuur ons op den langen duur toch zeker talrijke offers zou gekost hebben.

Terwijl nu bij de hoofdmacht maatregelen werden genomen om het vijandelijk vuur op onze rechterflank — waarover later meer — tot zwijgen te brengen, gaf de majoor Cavaljé den kapitein van Lier, commandant der voorwacht, bevel om de Missigit aan de rechter- en linkerzijde — zuid en noordkant — te doen verkennen.

Deze wees daarvoor de 1ste compagnie van het 3de bataljon infanterie aan.

Het 1ste peloton onder den compagniescommandant, den kapt. de Buck, moest ter rechterzijde en het 2de peloton dier compagnie onder den 1sten luitenant H. J. de Bordes, ter linkerzijde eene verkenning verrichten.

Het 1ste peloton maakte rechtsom en marcheerde met geweer over en met versnelden pas nit de flank en dus met den rechterguide — sergeant Braskamp, waarnaast zich de pelotonscommandant de 1ste luitenant de Sturler voegde — aan het hoofd op het boschje aan, dat zich op ongeveer 90 M. zuidwaarts van zijne standplaats bevond.

Zoowel de compagniescommandant, die zich op de flank van het peloton ophield, als de soldaten waren blijkbaar verbeugd, dat zij, na reeds een zestal uren op de been te zijn geweest, en gedurende dien tijd niets te hebben uitgevoerd, dan als het ware langs den grond te zijn gekropen, eindelijk eens wat konden verrichten.

Het élan, dat dien troep dan ook vervulde, was dus zeer begrijpelijk en alleszins te verklaren, doch minder duidelijk is het, waarom de compagniescommandant dacht, dat de vijand,

dien hij moest verkennen, nog ver af en niet in zijne nabijheid was.

Hij toch nam geen veiligheidsmaatregelen en marcheerde af alsof er geen vijand te duchten was.

De voorwachtcommandant zag dit dadelijk in, riep den kapitein de Buck nog terug en maande hem aan voorzichtig te zijn. Deze snelde daarop zijn peloton, waarvan een gedeelte den pas had ingehouden en waardoor het verband tusschen de twee sectiën en verschillende rotten reeds gedeeltelijk verbroken was, na en trachtte aan het hoofd te komen.

Op dat oogenblik waren de voorste manschappen het boschje tot enkele passen genaderd, toen er een zwaar schot, gelost uit een donderbus of lilla, dat blijkbaar een afgesproken sein was, viel en onmiddellijk daarop een 15 à 20tal vijanden, met klewang en lans bewapend, uit het boschje stormden en onze soldaten te lijf vielen.

Dezen waren op dien aanval in het geheel niet voorbereid, ja zelfs hadden zij geen tijd om een schot te doen op de aanstormende Atjehers, want de geweren werden over gedragen en de hanen waren nog in de rust.

Doordien uit de flank op twee gelederen gemarcheerd werd, zagen slechts weinigen onzer dadelijk in, aan welk gevaar zij waren blootgesteld.

De vreeselijke kreten van „lâ ilâha illa'llâh" klonken echter allen spoedig zoo duidelijk in de ooren, dat geen twijfel aangaande den toestand, waarin men zich bevond, overbleef.

Die onverwachte, ontzettende aanval in den onslagvaardigen toestand, waarin dat 1ste peloton van de 1ste compie van het 3e bataljon Infanterie zich bevond, gevoegd bij de omstandigheid, dat noch officieren, noch kader tijd hadden om eenig commando te doen of zelfs eenig woord te spreken, was vermoedelijk wel de oorzaak, dat bij velen, wij mogen het gerust noemen de bij elk mensch aangeboren neiging tot zelfbehoud niet alleen ontwaakte, doch ook bij enkelen tot uitvoering kwam.

Zij weken terug en noodzaakten daardoor de op hen volgende manschappen insgelijks halt te houden. Toen nu de Atjehers schreeuwende en om zich heen houwende tusschen de voorste

rotten drongen, ging de wijkende en halthoudende beweging over in eene terugkeerende en het grootste gedeelte van het 1ste peloton door een paniek bevangen, maakte rechtsomkeert en trok in den looppas op het gros der voorhoede terug, den compagniescommandant, die zelf struikelde en viel en ook zijne tegenwoordigheid van geest verloor, medesleepende.

Voor de eer onzer wapens haast ik mij hier dadelijk bij te voegen, dat een 11tal van de onzen geen voetbreed gronds terugweken en dat zij zonder eenige weifeling den wanhopigen strijd aanvaardden.

Gelukkig gevoel ik mij Mijne Heeren, omdat ik U de namen van die elf dapperen, van wie meer dan de helft hun moedig standhouden met den dood en allen, zonder uitzondering, met hun bloed betaalden, te kunnen mededeelen.

Zij zijn: de 1ste luitenant der Infanterie Bernhard Lodewijk Rudolph de Sturler, de sergeant der Infanterie J. M. E. Braskamp n°. 62855 en de fuseliers C. van Overmeiren n°. 38944, C. Fuchs n°. 45327, S. Scherzinger n°. 45501, L. F. A. Pothuijsen n°. 52374, A. G. Heuders n°. 54165, H. J. Navarro n°. 55627, G. A. J. Miestel n°. 61841, J. B. de Bonte n°. 62549 en J. Westerhout n°. 64571.

Van deze elf braven, bleven dadelijk vier, met houwen en steken overladen, dood op het slagveld en wel de fuseliers Scherzinger, Pothuijsen, Miestel en de Bonte, twee anderen, de fuseliers Fuchs en Heuders, bleven bewusteloos liggen en stierven nog dienzelfden dag in de ambulance, aan de gevolgen van hunne talrijke wonden.

De aard der bekomen wonden van de vijf niet gesneuvelden waren:

Luitenant de Sturler gehouwen wond in de rechterzijde; sergeant Braskamp gehouwen wond linkerbeen en dij, gestoken wond in den linkerarm en in de linkerhand; fuselier van Overmeiren steekwonden aan het hoofd, de linkerhand en den linkerarm en afkapping der vier vingers der rechterhand; fuselier Navarro houw over den duim en het voorhandsbeen van de linkerhand; en fuselier Westerhout houw in de slaapbeenstreek en over het linkeroor.

Het is ons niet mogelijk, hoewel wij, staande op den grafheuvel op slechts 70 M. afstands, ooggetuige waren van het vreeselijk gevecht, dat plaats greep, U al de bijzonderheden ervan mede te deelen. Het gevecht ontstond zoo geheel onverwachts en zoo plotseling en duurde daarbij zoo kort, dat de vele aangrijpende indrukken, welke wij toen verkregen, elkan- der verdrongen. De geheele strijd, die geen vijf minuten duurde, was afgeloopen alvorens wij eigenlijk begrepen, dat het werke- lijkheid en geen droom was.

Toch wil ik trachten het visioen, dat zich toen aan mijne oogen voordeed, hier te beschrijven.

Op het oogenblik, dat het zware schot viel, stormden 15 à 20 Atjehers bijna gelijktijdig uit verschillende punten van het boschje op het tot een tiental passen genaderde peloton, dat, zooals ik reeds zooeven zeide op twee gelederen uit de flank met den versnelden en zelfs gedeeltelijk met den looppas liep, aan.

De luitenant de Sturler en de sergeant Braskamp, die de voorsten van het peloton waren, bleven evenals de negen reeds genoemde soldaten moedig stand houden. Zij allen werden in enkele sekonden omsingeld door de Atjehers, waarvan de mees- ten in de linkerhand eene lans en in de rechterhand een klewang hielden. Onder aanroeping of juister onder uitgalming van Allah's naam en even als slangen zich kronkelende, buigende en dicht langs den grond voortschuivende, stortten de Atjehers zich in blinde woede en met ware doodsverachting op onze soldaten.

Enkelen dezer ontvingen reeds een houw of een steek, alvorens zij met hun geweer, dat van „Over" in de positie van „Velt" gebracht moest worden, een steek gegeven of een schot gedaan hadden.

Zoo kreeg o. a. de sergeant Braskamp al dadelijk een flinken klewanghouw boven den enkel van den linkervoet en viel neder.

Daarop met moeite opstaande, zag hij op enkele passen afstand van zich den luitenant de Sturler, wiens sabel blijkbaar niet bestand tegen de uitmuntende klingen, waarvan de klewangs vervaardigd zijn, krom geslagen was en die reeds een houw in de rechterzijde even boven de heup ontvangen had, zij revolver trekken en op de hem omringende Atjehers schieten.

Sergeant Braskamp hoewel bijna niet meer in staat te loopen, wil toch zijn luitenant te hulp komen, doch alvorens hij hem bereikt heeft, wordt hij zelf weder aangevallen door een paar Atjehers en ontvangt lansstêken in den linkerarm en linkerhand en een klewanghouw over den linkerdij.

Dapper weerden zich onze soldaten, geschoten werd er, meenen wij, behalve de enkele revolvergeschoten van den luitenant de Sturler, in het geheel niet. Het was de bajonet, die zich kruiste met klewang en lans. Aan onze oogen deed zich een mêlée, een kluwen van soldaten en Atjehers voor, die onderling stieten, hieuwen en sloegen.

De meesterlijke wijze, waarop de Atjeher zijn klewang hanteert, gevoegd bij zijne groote lenigheid, vlugheid en buigzaamheid, waren zeker de oorzaken, dat in dit handgemeen onze soldaten meer houwen ontvingen, dan steken uitdeelden.

Na enkele minuten van een verwoed gevecht kwam er een stilstand en de Atjehers een drietal dooden achterlatende en eenige gewonden medesleepende, trokken zich in het boschje terug, terwijl bijna gelijktijdig de gewonde luitenant de Sturler met den zwaar gewonden sergeant Braskamp en de gewonde fuseliers Navarro en Westerhout naar den hoofdtroep van de voorhoede, staande westwaarts van den grafheuvel, terugweken.

Zeven onzer soldaten bleven nabij het boschje op den grond liggen, zes hunner waren reeds dood of bewusteloos. Een echter en wel de fuselier van Overmeiren leefde nog, doch was niet meer in staat op te staan, noch zich op te richten. Slechts nu en dan stak hij eene bloedende hand in de hoogte, ongetwijfeld om aan zijne kameraden te toonen, dat hij nog leefde.

Maar ook voor de bloeddorstige Atjehers, die zich nog altijd in het boschje in zijne onmiddellijke nabijheid ophielden, was dat opsteken van de handen een teeken, dat er nog meer menschenbloed te vergieten viel. Herhaaldelijk zagen wij dan ook een Atjeher uit het boschje te voorschijn komen, langs den grond voortkruipen en den reeds zwaargewonden van Overmeiren met lans of klewang een steek of houw, en wel bij voorkeur gericht op het hoofd, toebrengen.

Geen kreet werd echter van dien van Overmeiren gehoord,

enkel gingen de bloedende handen nog telkens in de hoogte. Zijn lichaam scheen bewegingloos en bleef op dezelfde plaats liggen.

Thans werden door eenige goede schutters van de voorhoede, die tijdens het handgemeen zijn niet hadden durven schieten enkele schoten op de uit het boschje te voorschijn komende Atjehers gedaan en had dit tengevolge dat wij spoedig geen vijanden meer zagen.

De Majoor Cavaljé had — daar tijdens den aanval de voorhoede, zoowel in front van uit de Missigit, als van achter de heggen op de rechterflank hevig beschoten werd en niet wetende of de vijand een algemeenen aanval beoogde — een groot carré doen formeeren met de twee berghouwitsers op de hoeken.

Aldus werd nog een tiental minuten gewacht, en toen nu van aanvallende bewegingen van den vijand niets meer bespeurd werd, kreeg de officier van gezondheid 2e klasse M. J. van Geelkerken en de ziekenvader A. Gerzner n°. 37517, last om onder dekking en met behulp van tandoes door dwangarbeiders gedragen, de gewonde en gesneuvelden soldaten te gaan halen.

Een treffend oogenblik brak toen voor ons allen aan.

Te verwonderen was het toch zeker niet, dat elkeen den dokter wel tot spoed had willen aanzetten, zoo verlangend was men om den braven van Overmeiren weder in ons midden te hebben.

Spoedig daarop wordt dan ook in een tandoe, waaruit het bloed van alle zijden droop, een lichaam dat aan hoofd, armen en handen een negental breede, gapende wonden vertoonde, aangebracht.

Daar ziet men een hand, waarvan de vier vingers waren afgekapt, in de hoogte steken, het hoofd, dat mede twee lange, breede wonden had, beweegt zich, het lichaam tracht zich op te richten, een paar donkere oogen beginnen te schitteren, de mond opent zich, en in stede van een smartkreet, zooals elkeen verwachtte, is het een luide „Leve de Koning,” „Vive de Koning,” dat ons allen tegenklonk en welke kreet herhaaldelijk met luide stemme geuit, al de omstanders in vervoering bracht en hen als uit een mond met dien kreet deed

instemmen, onder toevoeging van „leve de dappere van Overmeiren.” (1) (*toejuiching*)

En al moge er ook sedert dien 10den April 1873 bijna 16 jaren verlopen zijn, al moge ook eenige meerdere kalmte en bezadigdheid voor jeugdige opgewondenheid en onbedachtzaamheid hebben plaats gemaakt, toch kunnen wij niet aan die gebeurtenis denken, zonder dat elke zenuw in ons lichaam trilt, zonder dat wij met diepe bewondering vervuld worden voor den man, die daar als een bebloede klomp het carré van de voorhoede werd binnengedragen en wiens kreten van „Leve de Koning,” „Vive de Koning,” ons allen met de grootste geestdrift bezielde.

Voorzeker had die eenvoudige soldaat ons geleerd, hoe men voor zijn Koning sterft! (*langdurige toejuiging*)

Volledigheidshalve niet alleen, maar ook om u te doen zien, hoe het woord van een gewoon soldaat vertrouwen verdient, voeg ik hier omtrent dien braven van Overmeiren nog het volgende aan toe.

Eenige dagen vóór het vertrek van het 3de bataljon infanterie uit Semarang naar Atjeh verschijnt de fuselier van Overmeiren op het rapport bij zijn bataljonscommannant, majoor

1) De wensch, toen zoo hartgrondig door velen uitgesproken, is boven alle verwachting verwezenlijkt.

Niettegenstaande zijne vreeselijke wonden is de kloeke, onversaagde van Overmeiren, die tijdens de zeer pijnlijke samonhechting zijner wonden, waarmede meer dan een uur verliep, nooit een kreet of zucht, doch wel een „Leve de Koning” deod hooren, geheel hersteld.

Het gemis der vier vingers van de rechter en eene verlamming van de strekspieren van de linkerhand doot hem nog herinneren aan den 10den April 1873.

Van Overmeiren werd wegens geheele ongeschiktheid voor den militairten dienst met f300 's jaars gegageerd, vertrok in 1875 naar Nederland en woont thans te Amsterdam. Hij is weduwnaar en in het bezit van vier kinderen.

Wie die kinderen wil gedonken, onze tusschenkomst verleen en wij daartoe volgnarne.

Ook de zwaar gewonde sergeant Bruskamp is hersteld. Atjeh moest hem echter noodlottig worden en den 15den November 1878 overleed dezo dappere onderofficier in het hospitaal te Panteh-Perak aan uitputting na moeraskoortsen.

Cavaljé. Hij heeft zich, hoe goed soldaat hij overigens ook in alle opzichten is, weder schuldig gemaakt aan dronkenschap en valt dus in de termen om weder in de strenge categorie van de 2de klasse van militaire discipline te worden teruggeplaatst. Daar in die dagen nog de bepaling bij het Indische leger van kracht was, dat zij, die zich in de strengere categorie van de 2de klasse van militaire discipline bevonden, hun korps op expeditie niet mochten volgen, zou het gevolg van die straf geweest zijn, dat van Overmeiren niet mee naar Atjeh gegaan ware.

Die schande van zijn bataljon te velde niet te volgen, zou voor hem te groot zijn geweest, daar kwam zijn soldatenhart tegen op.

Hij waagt het dan ook met bevende stem te vragen om niet in de 2e klasse van militaire discipline teruggesteld te worden en geeft daarbij de verzekering, dat hij op Atjeh zijn plicht zal doen en zooals hij het uitdrukt „zich liever in stukken wil laten hakken, dan aldaar ooit een pas achteruit te gaan.”

De majoor ziet hem aan, stelt vertrouwen in zijn woord en antwoordt „Sergeant-majoor, van Overmeiren wordt nog niet in de klasse teruggeplaatst, hij mag dus mede naar Atjeh.”

Hoe schitterend van Overmeiren zijn woord heeft gehouden, vertelde ik U reeds, maar ook dit als zijnde U nog niet bekend, moet ik U nog mededeelen.

Toen van Overmeiren al spoedig aan zijne armen en handen gewond, zijn geweer niet meer kon hanteeren en dit hem uit

De 1ste luitenant de Sturler wiens wond mede eene pijnlijke samenhechting noodig maakte, vroeg daarna onmiddellijk vergunning „om er weer op los te gaan.” De dokters hadden groote moeite om dit te verhinderen. Op hun uitdrukkelijk bevel bleef hij in de ambulance en word den volgenden dag naar het ziekenhuis overgebracht.

Tijdens de 2de Arjehsche expeditie had deze officier echter meermalen gelegenhoid er met zijne soldaten wakker op los te gaan, dat hij dan ook niet naliet, o. a. op 25 December 1873 bij de bestorming der vijandelijke versterkingen in K. Lemboe en op den 15den Februari 1874 als waarnemend compagniescommandant bij het nemen der versterkingen bij Ketapang Doewa.

In Januari 1879 word de Sturler, wegens lichamelijke ongeschiktheid voor den dienst, als kapitoen cervol met aanspraak op pensioen ontslagen en woont thans op het eiland Ternate.

de handen viel, was hij niet meer in staat eenige tegenweer te bieden. Zijne voeten en beenen waren echter nog ongewond en hij had dus zeer goed kunnen vluchten. Hij wil echter zijn woord houden, blijft geheel weerloos staan, wijkt niet terug, valt door bloedverlies verzwakt op den grond neder en laat zich, zooals wij gezien hebben, in den waren zin des woords liever in stukken hakken, dan een pas terug te doen.

(toejuiching)

Keeren wij, na deze nitwijding, welke gij zeker wel zult billijken, dat ik hier heb ingelascht, thans naar den loop der gebeurtenissen, welke ondertusschen waren voorgevallen, terug.

Het 2e peloton van de 1e compagnie van het 3e bataljon Infanterie, onder den 1en luitenant de Bordes, die de verkenning links van de Missigit verrichtte, had een voetpad gevonden, dat van uit de sawah langs den zuidkant van het suikerrietveld en verder tusschen dit veld en aardophooging — ± 40 M. westwaarts van de Missigit — liep.

Het peloton keerde terug, vermoedelijk toen het zag en hoorde op welk eene hevige wijze het 1e peloton werd aangevallen of wel toen het van uit de Missigit hevig werd beschoten en stelde zich bij het carré, dat de geheele voortroep ondertusschen geformeerd had, op.

De maatregelen intusschen bij de hoofdmacht genomen, om het vijandelijk vuur op haar rechterflank tot zwijgen te brengen, waren de volgende.

De 2e compagnie van het 9e bataljon, die de ambulance van dat korps reeds op de rechterflank en tirailleur gedekt had, kreeg den last met de 1e compagnie en ondersteund door de 2de sectie 4e compagnie artillerie, tegen den zuidelijken kampong-rand te ageeren, om den vijand, die voornamelijk uit een der in dien rand gelegen huizen vuurde, te verdrijven.

De beide houwitsers werden in batterij gesteld en uit elk dier vuurmonden op 600 pas een schot gedaan.

Daar die afstand, blijkbaar uit den aanslag der projectielen, te klein was, en intusschen eene tirailleurlinie, gevormd uit de rechterpelotons van de 1e en 2e compagnie 9e bataljon

Infanterie, langzaam in de richting van de vuurlinie der sectie avanceerde, werd op 700 pas geworpen. Twee der granaten sloegen vóór de kampong aan en kwamen in de kampong; de overige granaten vielen rechtstreeks in den kampongrand door de elevatie iets grooter te nemen.

In het geheel werden 2 schoten en 13 worpen door de sectie gedaan.

Het vuur werd gestaakt, omdat de tirailleurlinie, die steeds geavanceerd was, zulks noodzakelijk maakte. De sectie artillerie trok daarop terug en stelde zich nabij de ambulance van het 9e bataljon Infanterie op, welke zich bij die van de landingsdivisie gevoegd had en die nabij en op den noordelijken grafheuvel eene goede lommerrijke plaats gevonden hadden.

Spoedig sloot zich hierbij aan de ambulance van het 3e bataljon Infanterie en later ook die van de Barisans.

De tirailleurs van de twee compagnieën van het 9e bataljon Infanterie waren onderwijl de kampong Poengej binnengedrongen, verdreven den vijand en bezetten de verlaten kampong, terwijl de linkerpelotons dier compagnieën gesloten in de sawah bleven opgesteld.

De 3e en 4e compagnie van het 9e bataljon Infanterie stonden even als de drie compagnieën Barisans, waarvan de 1e compagnie speciaal tot dekking van den Opperbevelhebber en zijn staf diende en een compagnie den kampongrand Lambenoel—Poengej bezet hield, bij de terreinafscheiding. Aldaar bevonden zich ook de koelies met bagage, gedekt door een peloton van de 5e compagnie 9e bataljon Infanterie, terwijl even westwaarts van die terreinafscheiding, met front naar het westen, het andere peloton van deze compagnie met de 6e compagnie van dat bataljon waren opgesteld.

De 1e compagnie van de landingsdivisie, die langzaam was voortgerukt, stelde zich met een peloton en tirailleur voorwaarts — zuidoost — van den zuidelijken grafheuvel op, terwijl hare 2e compagnie de linkerflank dekte en wel door den zuidelijken rand van K. Merdoebati, ter hoogte van den noordelijken grafheuvel te bezetten.

In dien tijd had de 1e sectie houwitsers van de voorhoede

achtereenvolgens op 500 en 700 pas met een 12tal granaten de Missigit, waaruit het vuur in hevigheid was toegenomen, beworpen, en hoewel vele dezer projectielen binnen de ommuring van dat gebouw waren gesprongen, bleef dit vuur echter zonder zichtbare uitwerking.

Toen kort daarna enkele Atjehers in en buiten het boschje, waaruit zij vroeger den verwoeden aanval gedaan hadden, werden waargenomen, werd daarop met de kartets op 300 pas een schot gedaan.

Majoor Cavaljé had onderwijl mortieren aan den opperbevelhebber laten vragen en deed eene stormcolonne onder den kapitein van Lier, samengesteld uit de 1e, 4e en een peloton van de 6e compagnie van het 3e bataljon infanterie formeeren. Deze colonne, die het pad zou volgen, zooeven door den luitenant de Bordes gevolgd, werd in sectiecolonne opgesteld met de 4e compagnie (Amboineezen) aan het hoofd en kreeg den last, zoover mogelijk te avanceeren en te trachten, als het oogenblik daartoe gunstig was, te stormen.

De richting werd genomen op den linkerhoek van de Missigit.

Het voortrukken ging door het hevig vuur van den vijand rij langzaam; toen echter een peloton van de 3e compagnie onder kapitein Lauer den linker- en een peloton van de 6e compagnie onder luitenant Eichholtz den rechtervleugel door hun vuur dekten, kon de stormcolonne sneller vooruitkomen en was weldra uit het gezicht der overige troepen verdwenen.

Wat gebeurde er verder?

Toen de stormcolonne op ongeveer 100 pas van de Missigit gekomen was, leunde de linkervleugel aan het suikerrietveld, en de rechter aan eene kleine vervallen begraafplaats en eenig laag geboomte, dat eenige tientallen passen verder door een muurtje van 1 M. hoogte begrensd werd.

Een boomstam, welke dwars over het voetpad lag, moest worden overgeklommen, en nauwelijks was de 1e sectie en een gedeelte van de 3e sectie van de 4e compagnie hierover heen of zij werden door een 30 à 40tal Atjehers, die zich achter het zooeven genoemde muurtje schuil hadden gehouden, met klewang

en lans en onder het uiten van hun woesten Allahkreet met de grootste verwoedheid aangevallen.

Onverschrokken hielden onze brave Amboineesche soldaten stand; niet alleen weken zij geen duim gronds terug, doch zelfs haastten de manschappen van de 3e sectie zich om den boomstam over te klimmen en hun makkers ter hulp te komen.

Ook zonder ooit van het gezegde van den Russischen generaal Suwarow, „dat de kogel liegt en de bajonet waarheid spreekt,” gehoord te hebben, vielen de Amboineezen zonder tijd te verliezen met — hoe kort de afstand ook ware — een toch altijd onzeker schot te doen de Atjehers met de bajonet te lijf.

Een bloedig en hevig gevecht, dat wederom slechts enkele minuten duurde, had hier plaats.

De Atjehers gilden daarbij hun Allahkreet op schelle, huilende wijs uit, doch daartegenover hoorde men van onze zijde slechts deze enkele woorden, geroepen door den wakkeren kapitein van Lier, „orang ambon, toesoeq, toesoeq,” „Amboineezen steek, steek.” Een kreet onmiddellijk door alle aanwezige officieren herhaald en die, omdat de opvolging zoo uitstekend was, zeker den vijand met schrik vervulde.

Dank het onverschrokken voorbeeld van den 1e luitenant-adjudant J. Brondgeest, die van zijn chef de vergunning had verkregen de stormcolonne te volgen en zich met de luitenants C. E. J. Schweys en R. H. van Schaik onder de vorsten bevond, dank ook den dapperen kapitein Pordon, commandant der 4e compagnie en den reeds genoemden onverschrokken kapitein van Lier en ten slotte ook het moedig gedrag van den sergeant L. J. de Maaker n°. 41394, den korporaal G. van Santen n°. 54330, zoomede van den Amboineeschen sergeant Tiwoh 1) n°. 58890 en de Amboineesche fuseliers Wilkias n°. 54661, Impal n°. 62765 en Sendok 1) n°. 58318, die allen den eersten aanloop van de Atjehers te doorstaan hadden, doch waaronder velen zich liever met wonden lieten bedekken dan een voet breed gronds

1) De Amboineesche sergeant Tiwoh bewam dien dag een matten kogel aan den schouder top en de Amboineesche fuselier Sendok een schot in de rechterdij.

terug te gaan, behaalde hier de bajonet eene schitterende overwinning op klewang en lans.

De Atjehers trokken weldra overhaast terug, velen hunner met zich sleepende en elf dooden voor de 1e sectie achterlatende, terwijl aan onze zijde gesneuveld was de Amboineesche fuselier Rasoet R. n°. 53727. Bovendien werd de 1e luitenant-adjudant Brondgeest aan de wang door een lanssteek licht gewond, en ontvingen de korporaal van Santen n°. 54330 en de Amboineesche fuseliers Wilkias M. n°. 54661, Impal 1) K. n°. 62765, Jacob S. n°. 67923 en Petrus K. n°. 81933 klewangbouwen of lanssteken.

De stormcolonne rukte nu nog een 30 pas verder voort, doch werd toen in front en flank zoo hevig beschoten, dat voorloopig halt werd gehouden, ook omdat eenigszins zijwaarts eene terreinogolving — ongeveer 100 pas van den noordwesthoek der Missigit — wat dekking aanbood en het daarbij toch onmogelijk was om zonder stormladders of andere klimmiddelen de 2.5 M. hooge Missigitmuren te bestormen. — Onderwijl liet kapitein van Lier om mortieren vragen en deed mede het verzoek om het suikerrietveld op zijn linkerflank door een compagnie te doen bezetten.

De mortieren, welke de majoor Cavaljé reeds vroeger gevraagd had, waren onder commando van den 1e luitenant der artillerie J. J. K. De Moulin 2), adjudant van den commandant

1) De Amboineesche fuselier K. Impal n°. 62765 mag zeker wel als voorbeeld aangehaald worden, hoe sommige soldaten op Atjeh meermalen gewond zijn.

Zoo lezen wij in zijn staat van dienst:

10 April 1873. Bij de bestorming der Missigit. „hakwonden aan hoofd, schouder en hand.”

6 Januari 1874. Bij den aanval op de Missigit. „schampschot linker-oog met belangrijke kneuzing.”

26 Juli 1874. Bij de affaire tegen kampong Soerian. „schampschot ter hoogte van den linkertepel.”

24 September 1878. „schampschot aan den rechterschouder.”

Deze fuselier, wiens borst versierd is met de bronzen medaille voor moed en trouw, de zilveren medaille voor trouwen dienst, de Atjehmedaille en het eereteken voor belangrijke krijgsbedrijven, verliet in December 1883 wegens volbrachten dienstdtijd het leger met een gagement van f 240 'sjaars en woont thans te Buitenzorg.

2) De sectie mortieren bij de 4e compagnie artillerie werd gecommandeerd door den 2en luitenant A. Lugt. Deze officier was echter

der expeditionaire artillerie, bij de voorhoede aangekomen.

Zij werden opgesteld ter rechterzijde van het carré der voorhoede en van daar op 600 pas met granaten eenige worpen op de Missigit gedaan. Deze vielen binnen de enceinte en sprongen op een na alle.

Daar dit granaatvuur echter weinig uitwerking scheen te hebben en bovendien de kapitein van Lier om mortieren gevraagd had, zoo werd den luitenant De Moulin last gegeven vooruit te gaan en zich onder de bevelen van dien kapitein te stellen.

De Opperbevelhebber had, toen het vuur uit de Missigit in hevigheid toenam en het aantal gekwetsten vermeerderde, bevelen gegeven, dat compagnieën van het 9e bataljon infanterie naar de voorhoede moesten oprukken en door deze omstandigheid laat het zich verklaren, dat, nu de vier mortieren naar de stormcolonne vooruitgingen, zij gedekt werden door een peloton van de 2e compagnie van het 9e bataljon infanterie onder den 2en luitenant M. J. Nix.

In colonne met muildieren werd langs het pad, dat ook de colonne van Lier gevolgd had en met een sergeant-opnemer als wegwijzer, gemarcheerd en op het punt, alwaar het kreupelhout het dichtst het suikerrietveld naderde, meende de luitenant De Moulin, die vooruit was gegaan, een geschikt punt voor de opstelling van twee mortieren, meer liet de breedte van het pad niet toe, te hebben gevonden.

De noordwesthoek van de Missigit was toch van hier op een afstand van ongeveer 200 pas zichtbaar.

Twee mortieren werden alhier in batterij gebracht en daaruit het vuur met de kleinste lading, de kardoes n°. 6, voor een afstand van 300 pas geopend. Om echter de granaten toch binnen de ommuring en niet daarachter te doen vallen, moest de schootsverheid kleiner worden en verkreeg de luitenant De Moulin dit door de normale elevatie van 45° te vermeerderen

tijdens het overtrekken van de lagune ernstig ongesteld geworden en was alstoen in zijn commando vervangen door den 1en luitenant De Moulin.

door aan den voorkant steenen onder het blok te leggen en aldus eene elevatie van nagenoeg 60° te geven.

Dit gelukte en de granaten vielen binnen de enceinte.

Doch de nitwerking van dit vuur op den vijand was schijnbaar gering. Ten minste hij gaf over den muur telkens salvo's uit geweren en donderbussen op de troepen, die zich in den omtrek bevonden.

Viel er een granaat binnen de enceinte, dan hoorde en zag men soms de Atjehers weggelopen, vermoedelijk om zich op den grond te werpen of zich achter een muur, boom of in een gat te dekken. Na het springen begon hun geweervuur weder dadelijk.

Terecht begreep de luitenant De Moulin, dat zijn werpen, door het aanhoudend van elevatie veranderen met behulp van steenen, en door de omstandigheid, dat de korte afstand oorzaak was, dat de granaten eerst sprongen een acht à tiental seconden, nadat zij op den grond gekomen waren, weinig uitwerking had en zeer zeker bij den vijand geen indruk teweeg bracht. Hij begaf zich daarop alleen langs den noordwesthoek der Missigit naar den kapitein van Lier om vergunning te vragen eene betere stelling te kiezen.

Die toestemming werd gegeven en de wakkere artillerieluitenant keerde thans niet meer als het ware langs de trompen der Atjehsche geweren, doch door het suikerrietveld naar zijne mortieren terug en gaf bevel de muil dieren op te laden.

Hiermede bezig zijnde, kwam de luitenant-kolonel Boumeester, commandant der expeditionnaire artillerie, en vroeg naar De Moulin's verdere plannen. Deze deelde ze mede, onder bijvoeging, dat hij plan had wederom nabij zijne eerste positie in stelling te komen. Tevens vroeg hij vergunning het Atjehsche heiligdom met lichtkogels 1) in brand te schieten, waarvoor de toestemming gegeven werd.

De sectie mortieren marcheerde nu af en kwam tusschen eene hoogte met boom en het suikerrietveld op een kleine 400 pas van den ringmuur in batterij.

Alvorens de verrichting van deze artillerie verder te volgen, moet ik thans nog het een en ander aangaande de overige troepen mededeelen.

1) Brandkogels behooren niet tot de uitrusting der mortieren.

De twee en een halve compagnie sterke stormcolonne was op ruim 100 pas noordwaarts van den noordwesthoek der Missigit opgesteld en onderhield aldaar een levendig geweervuur met den vijand, daarbij wachtende op een gunstig oogenblik, om tot den storm over te gaan.

Doordien zij echter geen stormladders had, kon zij zoolang de vijand den muur op verschillende plaatsen bezet hield, onmogelijk den storm tegen dien 2.5 M. hoogen muur wagen.

Het zoude eene dwaze roekeloosheid geweest zijn.

Het 2e peloton van de 6e compagnie was op dat tijdstip opgesteld bij de hoogte met boom.

Het 1e peloton der 3e compagnie bevond zich enkele honderden passen rechts daarnaast.

In carré 200 pas ten westen van evengenoemde hoogte stonden de 2e compagnie en een peloton van de 5e compagnie met het vaandel van het 3e bataljon Infanterie en de vlag der landingsdivisie. Later plaatste zich binnen dat carré ook het vaandel van het 9e bataljon Infanterie.

De voorhoede-commandant, majoor Cavaljé, hield zich op deze hoogte op, zoomede het grootste deel van het peloton mineurs. Het 2e peloton van de 3e compagnie van het 3e bataljon Infanterie was enkele honderden passen links voorwaarts van het carré opgesteld.

In de positie van de landingsdivisie was geen verandering gekomen.

De twee secties artillerie, met afgestegen stukrijders, stonden nabij de noorderbcgraafplaats, alwaar thans de verschillende ambulances vereenigd waren en waarheen aanhoudend tal van door kogels gewonden werden aangebracht. In de nabijheid bevonden zich een peloton van de 5e compagnie, 3e bataljon Infanterie en een peloton van de 2e compagnie, 9e bataljon Infanterie.

De 1e compagnie van dit korps was nog in hare eerste stelling en wel een peloton in en een peloton voor K. Poengej.

De 3e, 4e en 5e compagnie 9e bataljon Infanterie rukten nu achtereenvolgens naar de voorhoede op, terwijl de 6e compagnie nog bij de terreinafscheiding was, alwaar zich tevens

twee compagnieën Barisans en de koelies met vivres, reserve-munitie en bagage bevonden.

De derde (1e) compagnie Barisans diende voortdurend tot bijzondere dekking van den Opperbevelhebber.

Het directe verband tusschen de stormcolonne en de voorhoede was verloren gegaan en dit had dan ook tengevolge, dat compagnieën van het 9e bataljon Infanterie, die ter ondersteuning van die colonne gezonden werden, haar niet dadelijk of in het geheel niet vindende, in stede van door te marcheerden, zich met den vijand, die nog steeds van achter de muren een hevig vuur onderhield, in een vuurgevecht begaven.

De 3e compagnie van het 9e bataljon Infanterie en later de 4e compagnie kregen last om links van de Missigit langs den noordkant op te rukken en zich met de colonne van Lier te vereenigen, die nu de order ontvangen had te stormen, zoodra de Missigit in brand was geschoten.

Der 5e compagnie van het 9e bataljon Infanterie werd bevolen om den vijand aan den zuidkant van de Missigit te verdrijven.

Door welke omstandigheden is niet duidelijk, doch de 4e compagnie voerde haren last verkeerd uit en kwam, zooals wij straks zullen zien, in stede van aan den noordkant aan den zuidwesthoek van de Missigit.

Wij naderen nu het beslissende oogenblik.

De toestand werd gaandeweg onhoudbaar.

Niet alleen dat de afmatting der troepen door de kolossale hitte in de open, droge sawahvlakte toenam, doch het geheele 3e bataljon Infanterie, vier compagnieën van het 9e bataljon Infanterie, eene compagnie van de landingsdivisie, eene sectie artillerie en een peloton mineurs waren thans reeds — op een afstand van 60 tot 400 M. de westzijde en de noordwest- en zuidwesthoeken van de Missigit omvattende — voortdurend en daarbij voor het meerendeel ongedekt aan een hevig vijandelijk geweervuur blootgesteld.

Er moest dus eene verandering komen, want niets mat meer af, drukt meer neder, beneemt meer de geestdrift dan het wachten op dezelfde plaats onder vijandelijk vuur.

Toch handelde de majoor Cavaljé zeer verstandig door niet aan het ongeduld van officieren en manschappen gevolg te geven en bevel tot stormen te geven tegen die rechtopstaande twee en een halven Meter hooge muren.

Hoe was het ondertusschen met het werpen uit de mortieren gegaan?

De luitenant De Moulin had de vier mortieren met lichtkogels laten laden. Hij zag de richting van den rechtermortier na. Deze was op het midden van het Missigitgebouw gericht en werd afgevuurd.

Juist verhief zich een windvlaag, welke van rechts naar links inviel. De lichtkogel, welke, zooals met dit soort van projectielen het geval is, langzaam en voor elks oog duidelijk zichtbaar door de lucht vloog, week links af en sloeg tusschen het gebouw en den linker (noordelijken) ringmuur binnen de enceinte neer.

De afstand, 400 pas, bleek goed.

Het vuur werd nu uit alle mortieren geopend en de richting genomen op de rechtsche (zuidelijke) helft van het gebouw.

Al de lichtkogels zag men nu door het atappen (rieten) dak van het Missigitgebouw heenslaan.

Veel geschreeuw en beweging werd binnen de enceinte gehoord.

Om het blusschen te bemoeilijken werd verder door twee mortieren met granaten doorgevuurd.

Spoedig zag men enkele rookwolkjes uit het gebouw opstijgen.

Weder sloegen er een tweetal lichtkogels door het dak heen.

Geschreeuw en geloop binnen de enceinte namen hoorbaar toe, terwijl het vijandelijk vuur verminderde.

Ieders aandacht was nu gericht op de rookwolken, welke in de lucht opstegen.

Knielende en liggende houdingen, zoowel als dekkende voorwerpen worden reeds verlaten en allen staren naar de Missigit om te zien of het lang verbeide oogenblik eindelijk is aangebroken.

Daar wordt een donkere rookwolk zichtbaar, welke loodrecht ten hemel stijgt.

Gedurende de seconden, die nu volgen, wordt de rookwolk

elk oogenblik donkerder en grooter van omvang, tevens hoort men een vreeselijk en ontzettend geschreeuw binnen de enceinte.

Doch ook bijna op hetzelfde oogenblik, hoort men een juichtoon, een hoerah, een leve de Koning, een voorwaarts door enkele monden begonnen en spoedig door honderden, zoo niet door allen, die zich toen in de sawahvlakte bevonden, herhaald.

Die kreten schenen elkeen kracht te verleen.

Afmatting, vermoeidheid, uitputting, dit alles werd vergeeten en eene algemeene, versnelde voorwaartsche beweging of juist een algemeene storm op de Missigit had nu plaats.

Laat ik trachten dit moment — het was toen ongeveer twee uur — te beschrijven en daartoe beginnen met den linkervleugel, alwaar de stormcolonne zich op 100 pas noordwaarts van den noordwesthoek der Missigit bevond.

De doortastende commandant dier colonne, de kapitein van Lier, was de eerste, die hier het „voorwaarts” uitriep.

Met groote onverschrokkenheid en onder een algemeen élan, stormden die soldaten van het 3e bataljon Infanterie, hoewel het vijandelijk vuur daar nog niet ophield, op den muur aan, waarin geen opening gevonden werd. Langs een arengboom of met behulp van een paar struiken, welke uit den muur groeiden of wel staande op elkanders schouders klom men op den muur.

De 1e luitenant C. E. J. Sweijss was de eerste boven, hij riep den kapitein van Lier toe, dat hij vele vijanden zag vluchten, daarna hoorde men hem eenige malen „hoerah” roepen en terstond daarop sprong hij aan de andere zijde van den muur neer. Dit moedig voorbeeld werd door den 1e luitenant Brongeeest, den kapitein van Lier en vervolgens door onderscheidene manschappen gevolgd.

Op een ander punt en slechts enkele seconden later kletterden de adjudant-onderofficier E. C. O. von Bredow n°. 39861, de Amboineesche sergeant M. Doringin n°. 54061 en de Europeesche korporaal K. F. Bonger n°. 65038 naar boven en sprongen daarna onverwijd naar binnen.

In het midden snelden tegen den westelijken enceintemuur vooruit het 1e peloton van de 3e compagnie, 3e bataljon infan-

terie, kapitein Lauer en de 3e compagnie van het 9e bataljon infanterie, kapitein Yssel de Schepper.

De Amboineesche fuselier J. Paulus n°. 61572, die kort daarna een schot in den linkerelleboog kreeg, is van het 3e bataljon infanterie hier het eerst op den muur; terwijl van het 9e bataljon infanterie de 1e luitenant F. P. Sievers, met behulp van een zijner manschappen, die zijn arm tegen den muur hield, het eerst naar boven klom. Daarop trok Sievers dien soldaat naar zich toe en op gelijke wijze hielp de een den ander.

Op den rechter vleugel trokken de 4e en 5e compagnie van het 9e bataljon infanterie met den looppas tegen den zuidwesthoek van de Missigit aan.

Hier bevond zich eene opening in den muur, welke met takken en doornen was dichtgemaakt. Die versperring werd echter gemakkelijk opgeruimd en de 2e luitenant W. F. Kroesen van de 4e compagnie ging met den sergeant-opnemer J. Janssens n°. 57773 en dadelijk gevolgd door manschappen van zijn peloton door de opening naar binnen; terwijl de commandant dier compagnie, de kapitein J. H. Huijter door een spleet in den muur, 1.5 M. boven den grond, aan den zuidkant binnenkwam.

Door de eerst binnenkomenden werden met geweer of revolver nog vele schoten gelost op de Atjehers, die men binnen de enceinte hier en daar zag, doch die in allerijl vluchtten.

Het groote, houten Missigitgebouw was onderwijl in lichte laaie vlammen geraakt en verspreidde eene ontzettende hitte, welke ook wel de oorzaak geweest zal zijn, dat de Atjehers ons het eigenlijk binnendringen zoo weinig bemoeilijkten.

Het was in het eerste kwartier, na de verovering van de Missigit, binnen de muren niet uit te houden.

Niet alleen, dat men door den rook van het brandende gebouw niet om zich heen kon zien en de oogen onmogelijk kon open houden, doch de hitte ging alle beschrijving te boven.

Oogleden en lippen zwollen op, de ademhaling werd moeilijk en elkeen hijgde en snakte naar versehe lucht, terwijl een onuitstaanbare dorst zich bij elk onzer deed gevoelen.

Velen zegen neder en daaronder enkelen om niet meer op te staan.

Dit was het geval met den dapperen, onvermoeiden 1en luite-

nant-adjutant J. J. Brongceest, die te veel van zijn lichaam vorderend thans bewusteloos neerviel en enkele minuten later overleed.

Daar ontdekte men binnen de enceinte putten met water en de dorst, de behoefte om te drinken, deed zich bij velen zoo geducht gevoelen, dat niettegenstaande de vrees, welke er bestond, dat het water vergiftigd of verontreinigd kon zijn, toch velen zonder eenig onderzoek af te wachten op het water aanvielen en er van dronken.

Bedreigingen, zelfs die van met de revolver te zullen schieten op diegenen, die dorsten te drinken, hielpen hier niet. Het antwoord luidde: „al weet ik ook, dat ik vergif drink, ik moet en ik zal drinken.”

En onder het uitspreken van zulke woorden vielen de soldaten bij de putten neder en dronken met glinsterende oogen en met innig genot dat water, dat hen in het leven terugbracht, dat hunne krachten herstelde als de overheerlijkste drank, welke ooit over hunne lippen gevloeid had.

Waarlijk bij zulk tooneel hield alle krijgstucht op, en wendde ook geen officier meer pogingen aan om een eens uitgevaardigd bevel te handhaven.

De uitkomst leerde later, dat het water gelukkig niet vergiftigd of nadeelig voor de gezondheid was.

Onderwijl brandde het gebouw af en verminderde dus langzamerhand de hitte. De rook trok weg, zoodat de troepen elkander goed konden zien en er kon worden overgegaan tot nieuwe indeeling en opstelling.

Drie sectiën van de 1e compagnie van de landingsdivisie, commandant de luitenant ter zee 1e klasse J. J. Engeltaart, waarbij zich de kapitein-luitenant ter zee Binkes voegde, kregen van den Opperbevelhebber last naar de Missiguit op te rukken. Zij werden daarheen geleid door den luitenant van de opnemingsbrigade. Deze marinehoofdofficier nam daarop als oudst-aanwezende officier het bevel in de Missiguit op zich.

De toestand daar binnen, hoewel nog verre van gezellig, begon toch eenigszins dragelijk te worden en wel doordien de daken en de omwandeling waren uitgebrand en het gebouw was

ingestort. Tal van stijlen, balken en planken echter brandden of smelden nog.

Een nieuw smartelijk verlies trof ons thans weder en wel doordien de luitenant ter zee 1e kls. Engelvaart plotseling door de hitte bevangen een aanval van waanzin kreeg.

Wel werd hij dadelijk door zes matrozen buiten de Missigit gebracht, wel snelde de officier van gezondheid 1e klasse der marine C. Noordewier toe en beproefde deze toen Engelvaart bewusteloos viel door het toedienen van een opwekkenden drank en toen dit niet hielp door een aderlating de levenskrachten te doen terugkeeren, doch het mocht helaas niet baten en zonder tot bewustzijn te zijn gekomen, overleed die marineofficier enkele minuten later.

Het was nu ongeveer drie uur en de uren, gedurende welke onze troepen dien dag de Missigit nog bezet hielden, waren verre van rustig.

Niet alleen, dat zij steeds een hevig geweervuur met den van drie zijden opdringenden vijand onderhielden, doch zelfs moesten er meermalen uitvallen gedaan worden om hem van het lijf te houden.

Onze voordracht zal toch reeds zeer lang worden en daardoor ontbreekt mij de tijd om U het verblijf en het standhouden onzer troepen in de Missigit op 10 April 1873 uitvoerig, zooals ik anders gaarne gewild had, of in het kort te beschrijven.

Wij moeten dus een sprong van enkele uren doen.

Tegen half zes ontving de generaal Köhler, die zich toen op den grafheuvel met den alleenstaanden boom bevond, en in wiens nabijheid zich slechts een officier en wel de luitenant van de opnemingsbrigade ophield, een rapport, dat overgebracht werd door zijn adjudant, den luitenant ter zee 1e klasse C. J. Marinkelle. Dit rapport was afkomstig van den commandant der landingsdivisie en bevatte in hoofdzaak het bericht, dat de toestand in de Missigit niet langer houdbaar was en de troepen er niet in konden blijven.

De generaal antwoordde daarop dadelijk: „dan moet de Missigit verlaten worden.” De luitenant ter zee Marinkelle keerde daarmede terug en een kwartier uur later marcheerden de eerste

troepen door de opening aan den westkant, nabij den zuidwesthoek, de Missigit uit.

Van een overhaasten terugtocht was gelukkig geen zweem te ontdekken.

Uit de flank, en zoodra de troepen door de opening waren in colonne met sectiën marcheerde het 9e bataljon infanterie, de compagnie van de landingsdivisie en de vier compagnieën van het 3e bataljon infanterie in de grootste orde en regelmaat naar de bivakplaats in de sawah om de noordelijke begraaftplaats bij K. Merdoehati.

De juichtonen, die ons als huilende kreten in de ooren klonken, van den vijand, die spoedig was komen opzetten en weder bezit had genomen van zijn heiligdom, werden met luide hoera's beantwoord.

Van zijn geweervuur, dat al dadelijk met vernieuwde woede begon, werd geen notitie genomen, hoewel het ons weldra een paar gekwetsten en wel de mariniers Aalsvel n°. 12182 en Menke n°. 11715 kostte, terwijl iets later de kapitein der genie Kielstra, zich bevindende op de oostflank van het bivak, gewond werd.

De kapitein van Lier, wien met zijne stormcolonne de eer toekomt van het eerst binnen de enceinte van de Missigit geweest te zijn, en tot hare verovering het meest te hebben bijgebracht, verzocht thans haar het laatst te mogen verlaten.

Dat verzoek werd natuurlijk toegestaan.

En zeker maakte het op een ieder een diepen indruk toen men die dappere schaar met de grootste kalmte en in den gewonen pas, alsof zij van een militairen marsch terugkeerde, met opgerichte hoofden en schitterende oogen waaruit de voldoening sprak, dat zij dien dag hun plicht in alle opzichten hadden volbracht, zag terug marcheren.

Zelfs de zoo bedaarde en meestal zwijgende Opperbevelhebber geraakte op dat gezicht in geestdrift.

Hij gelastte dat de muziek die colonne zou begroeten en stelde zich zelf bij de voorflank van het bivak op, trok zijn sabel, salueerde de troepen, die voorbij hem henen defileerden en juichte hen herhaaldelijk toe.

Een eer door de soldaten diep gevoeld, door hen ten hoogste op prijs gesteld en — laat ons er bij voegen — ook ten volle verdiend! (*toejuching*)

Op welke wijze de troepenmacht, die in den morgen van den 10den April 1873 naar het binnenland van Atjeh was opgerukt, den avond en den nacht van den 10den en verder den 11den, 12den en 13den April in de groote sawah, ten westen van de Missigit gelegerd was, toont bijgaande schets voldoende aan. 1) (zie Pl. V)

Tijd ontbreekt ons om over dit logies, over de verliezen toen geleden, over de verkenningen op den 12den April ondernomen en de verwoede aanvallen der Atjehers, welke daarna werden afgeslagen, iets te vermelden.

Wij kunnen bij al die gebeurtenissen niet stilstaan en moeten ons dadelijk verplaatsen naar den 14den April 1873 'smorgens om vier uur.

Al was de reveille niet geblazen of geslagen, toch was op dat vroege uur een ieder reeds op de been; trouwens veel tijd vereischte dit niet, want elkeen sliep geheel gekleed, zelfs met de wapens om en met geweer, sabel of revolver naast zich op den naakten grond.

1) Aangeteekend zij hier, dat op de schets cavalerie geteekend is, terwijl 's morgens geen cavalerie mede was opgerukt. De aanwezigheid echter van de ruitery werd door den Opperbevelhebber, toen hij de uitgestrekte sawahvelden gezien had, noodig geoordeeld. Hij zond daarom ongeveer half een den 1en luitenant van den staf J. Schneither naar het strandbivak om een peloton cavalerie te ontbieden.

De luitenant Schneither verrichtte geheel alleen deze zending, doch sloeg op het pasirpleintje een verkeerd pad in, verdwaalde daardoor en moest later door het moerassig terrein en de vele greppels met water gevuld afstijgen en zijn paard achterlaten. Gelukkig ontmoette hij een niet vijandig gezinden hadji, die hem naar het strandbivak bracht, van waar hij met de gevraagde cavalerie om vier uur in de sawah terugkeerde.

In den avond van den 12den April kwamen twee compagnieën van het 12e bataljon Infanterie in het sawahbivak, terwijl op den 13den de landingsdivisie naar het strand terugkeerde en in hare plaats nog twee compagnieën van het 12e bataljon Infanterie ontboden werden. Ook het 2e peloton cavalerie kwam dien dag in het sawahbivak aan.

Koffie werd bereid en daarvan gedronken. Hard brood en rijst met vleesch, dat 's nachts gekookt was, werden uitgedeeld en gedeeltelijk gegeten.

Vervolgens werd aangetreden om het plan uit te voeren, waartoe den vorigen avond was besloten en wel „*het opnieuw oprukken tegen en het veroveren van de Missigit.*”

De uitvoering van dit plan werd weder opgedragen aan den majoor Cavaljé, den commandant van het 3e bataljon Infanterie, den aanvoerder, die ook den eersten aanval, vier dagen vroeger, met zooveel kalmte en doortastendheid had geleid.

Te zijner rechtstreeksche beschikking werden gesteld het geheele 3e bataljon Infanterie, 2 compagnieën van het 9e bataljon Infanterie tot flankdekkingen, de compagnie bergartillerie (4 houwitsers en 4 mortieren), met eene compagnie van het 12e bataljon Infanterie tot dekking, een peloton mineurs met 44 dwangarbeiders voor het dragen van stormladders en eene ambulance.

Den majoor Cavaljé waren verder toegevoegd de 1e luitenant van den staf van der Veen en 3 cavaleristen voor ordonnanciedienst, benevens de luitenant van de opnemingsbrigade met vier opnemers.

Om 5 uur precies werd de reveille geslagen en geblazen.

Dit was voor de Atjebers, evenals de drie vorige dagen, het teeken, dat de Kafirs opstonden en hun ontbijt bereidden en dus over een uur geheel tot den strijd gereed zouden zijn.

Thans echter stond het 3e bataljon Infanterie reeds in gesloten colonne met divisieën bij de oostzijde van het bivak aangetreden.

De majoor Cavaljé gaf in kort zijne orders en gelastte, denkende aan de klewanganvallen van den 8sten, 10den en 12den April, om gesloten te ageeren met geen kleiner front dan eene sectie en in geen geval en tirailleur.

De opstelling en verdeeling van de aanvallende macht werd nu als volgt:

Centrum. De 4e compagnie, kapitein Pordon, en de 5e compagnie 3e bataljon Infanterie, kapitein Visscher, in gesloten colonne met divisieën voor het midden der westelijke face van de Missigit.

Rechtervleugel. De 3e compagnie, kapitein Lauer en de 2e compagnie 3e bataljon Infanterie, 1e luitenant Albrecht, mede in gesloten colonne met divisiën, en 50 pas voorwaarts van het centrum opgesteld, stonden met hun midden ongeveer tegenover den zuidwesthoek van de Missigit.

Linkervleugel. De tot stormcolonne bestemde 6e compagnie, kapitein van Lier, stond in colonne met sectiën tegenover den noordwesthoek van de Missigit en mede 50 pas voorwaarts van het centrum. Zij werd gevolgd door 4 dwangarbeiders, die 4 dubbele en 3 enkele stormladders droegen en die beschermd en geleid werden door de 1e sectie mineurs onder den sergeant Snijders, daarachter mede in colonne met sectiën de 1e compagnie 3e bataljon Infanterie onder den 1en luitenant de Bordes en de 2e sectie mineurs 1e luitenant Seibert.

Bij het centrum bevond zich de majoor Cavaljé, terwijl in zijne nabijheid de artillerie onder den kapitein Wagener was opgesteld, onder de speciale dekking van de 6e compagnie 12e bataljon Infanterie, kapitein A. A. F. Lanzing.

De 3e compagnie 9e bataljon Infanterie, kapitein Yssel de Schepper was bestemd tot rechterflankdekking en hield zich op bij den rand van K. Poengej, om langs die kampong en de oostwaarts gelegen omheinde klappertuinen en tegelvelden voort te rukken.

De 6e compagnie 9e bataljon infanterie, kapitein de Steenhuijzen, was met hetzelfde doel op de linkerflank opgesteld en marcheerde langs den zuidelijken rand van K. Merdoebati op het suikerrietveld ten noordwesten en ten noorden van de Missigit aan.

Beide flankdekkingen marcheerden, meenen wij, met verdubbelde roten uit de flank.

Ruim half zes was hooger vermelde opstelling door de verschillende compagnieën ingenomen en werd, nadat op het boschje, waaruit op den 10n April de verwoede aanval had plaats gehad, een kartetsschot gelost was, het „voorwaarts” door den majoor Cavaljé uitgesproken.

De Atjehers vermoedelijk eerst door dit kartetsschot uit hun morgenslaap gewekt, en nu het daglicht aanbrak ziende wat de Hollanders van plan waren, openden weldra van uit de Missigit

een geweer en lillavuur, dat gaandeweg in hevigheid toenam en dat pas door onze colonnes beantwoord werd, toen deze binnen het bereik van het werkzaam vuur des vijands — ongeveer 400 pas — kwamen.

Weldra kregen wij op dien dag onze eerste gewonden, die achter den grafheuvel met alleen staanden boom gebracht werden en alwaar hen onder het vijandelijk vuur met de meeste kalmte en zorg door de officieren van gezondheid 2e klasse van Geelkerken, Oosterhoff en van Hardenbergh het eerste verband gelegd werd.

De colonne Lauer-Albrecht rukte zonder dralen op het evengenoemde boschje aan, doorzocht het, vond er geen vijand, trok het door en onderzocht de begraafplaats Kandang Poth Djemaloon.

Vervolgens stelde zij zich op achter een galangan, nabij den zuidwestelijken hoek van de Missigit en schoot op de Atjehers, die zichtbaar waren, in afwachting van den aanval, welke op den linker vleugel zou worden voortgezet.

Het centrum trok mede vooruit, terwijl de majoor Cavaljé last gaf om de vier mortieren rechts voorwaarts van den grafheuvel met alleen staanden boom in stelling te brengen en van daar eenige worpen te doen.

Dit geschiedde; die mortieren, onder bevel van den 2en luitenant A. Lugt, kwamen op 300 passen van de Missigit in batterij en deden een viertal worpen met granaten.

Onderwijl was de geheele linkervleugel in den looppas en zonder een schot te lossen vooruitgegaan. Op 150 pas van den noordwesthoek gekomen, werd de colonne echter zoo hevig beschoten, dat de kapitein van Lier halt deed houden om het vuur te beantwoorden.

Daar nu tevens vuur werd gekregen uit eene richting evenwijdig met den noordkant van de Missigit, waaruit dus afgeleid kon worden, dat de vijand zich ook buiten en noordwaarts van de Missigit opgesteld had, zoo hield de stormcolonne onwillekeurig rechts aan en kwam daardoor meer voor de westzijde dan wel oorspronkelijk de bedoeling was geweest.

Gelijktijdig dat kapitein van Lier halt deed houden, liet hij majoor Cavaljé verzoeken nog een paar granaten in de Missigit

te werpen. Deze liet kapitein van Lier weten, dat nog vier worpen gedaan zouden worden en dat na den vierden worp onmiddellijk en zoo snel mogelijk naar den muur moest worden opgerukt.

Met de grootste voortvarendheid werd die last opgevolgd en nog zag men de vierde granaat door de lucht vliegen of reeds stormden de dappere Europeanen van de 6e compagnie, gevolgd door de dwangarbeiders met de ladders, de mineurs en de 1e compagnie in den looppas vooruit en kwamen bij den westelijken muur, ongeveer 50 pas van den noordwesthoek, terwijl in dien tijd het centrum, dat reeds tot 100 passen den muur genaderd was een hevig vuur op den vijand opende.

De batterij-commandant, kapitein Wagener, die mede order had gekregen vooruit te rukken om met zijne vier houwitser de binnenruimte der Missigit te bewerpen, kon, omdat de infanterie reeds te dicht den muur was genaderd, het vuur niet meer openen en zocht daarom even als de mortieren in de nabijheid op ruim 300 pas van de westzijde van de Missigit een eenigszins gedekte stelling op.

Een vijftal stormladders werden nu door de dwangarbeiders, die flink hun taak volbrachten, geholpen door de mineurs naast elkander tegen den muur geplaatst.

Daar die ladders ongeveer 5 M. lang waren en de muur slechts 2.5 M. hoog was, zoo staken de bovineinden nog bijna 1.5 M. boven den muur uit.

De Atjehers beproefden dan ook onmiddellijk om, met behulp van hunne lansen en geweren, of met stukken hout of bamboe de ladders om te stooten en moesten zij om dit te beletten door mineurs en dwangarbeiders stevig worden vastgehouden.

Zonder zich te bedenken beklommen de soldaten van de 6e compagnie, 3e bataljon infanterie, dadelijk de ladders.

Jammer, dat die ladders, welke den vorigen dag in het bivak van gespleten pinangboomen vervaardigd waren, nog nat en glad waren en daarbij doorbogen, zoodat het beklimmen in volle wapenrusting vrij lastig was en vele soldaten afgleden en tusschen de sporten doorvielen.

Toch waren spoedig een tiental hunner boven op de ladders en schoten hunne geweren over den muur naar binnen af.

Gelijktijdig zag men tevens tal van lansen, klewangs en trompen van geweren op die dapperen gericht en slechts enkele seconden later vielen vier onzer gewond de ladders af, terwijl de staangeblevenen achter den muur wegdoken.

Het tooneel, dat zich thans in de volgende dertig minuten — ongeveer 6 u. 10 m. tot 6 u. 40 m. — aan onze oogen voordeed en dat wij staande naast majoor Cavaljé op ongeveer 60 pas van den muur en van de stormladders, zonder dat wij bemoeienis hadden met eenig troependeel of door andere bezigheden afgeleid werden, in zijn geheel en met de grootste aandacht konden gadeslaan, wil ik trachten hier nauwkeurig te beschrijven.

De geheele westkant van de Missigit was een rookwolk en wel tengevolge van het groot aantal geweren, dat de vijand elk oogenblik afschoot. Zijn vuur berokkende ons, daar de Atjehers ook op dekking bedacht, zich bijna niet boven den muur dorsten te vertoonen, betrekkelijk weinig gewonden. De vreemd klinkende woorden golden in die oogenblikken „hoe dichter bij den vijand, hoe beter gedekt.”

Werd een Atjeher zichtbaar, dan vielen op hem dadelijk tal van schoten, gelost door de manschappen uit de midden- of rechtercolonne.

De vijand schreeuwde en gilte harder dan ooit. Vermoedelijk kreten de Atjehers hun Allahroep daarom zoo krassend door de lucht, omdat wij hen door onze vroege komst verhinderd hadden hun morgengebed behoorlijk te doen en zij wellicht dat gebed uitgalmden, terwijl zij ons gelijktijdig honderden van kogels toezonden.

Trouwens spoedig wierpen zij ook groote scherpe, puntige steenen en stukken hout over den muur.

Onze dwangarbeiders, die de ladders gedragen hadden en voor zoover zij die niet mede vasthielden tegen den muur neergehurkt zaten, wilden hun tijd niet in ledigheid doorbrengen en beijverden zich om die middeleeuwsche projectielen weer terug te werpen van waar zij gekomen waren.

Door die steenworpen werden van onze zijde, behalve een viertal dwangarbeiders, verwond de Europeesche fuseliers H.

Platschouw n°. 72876, J. Boom n°. 65093 en F. Huygen n°. 65793 en de Europeesche mineur D. Wolhoff n°. 65281.

Nadat de eerste soldaten gewond van de ladders waren afgevallen, klommen onmiddellijk anderen naar boven, want de stem van hunnen compagnies-commandant, kapitein van Lier, spoorde hen telkens onder het roepen van „naar boven, jongens, de ladders op” daartoe aan.

En, wij mogen het hier luide vermelden, de soldaten van de 6e compagnie, 3e bataljon infanterie, gaven zonder dralen aan die aansporing gehoor.

Velen hunner hebben dan ook, dat onversaagd beklimmen, dat ons de bestorming van burchten uit de middeleeuwen voor den geest bracht, met het ontvangen van wonden betaald.

Hoe ging het wel op de ladders toe?

Zoodra de soldaten boven waren, schoten zij hunne geweren naar binnen af en weerden dan met de bajonet de op hen gerichte klewangslagen of lanssteken af, deden een stap naar beneden, doken dan achter den muur, lieten hun geweer zakken, ontvingen een ander geladen geweer, klommen weer eene of twee sporten hooger, pareerden, staken zoo de gelegenheid gunstig was, verwisselden weder van geweren e. z. v.; totdat zij zelf door steek, houw of kogel getroffen, naar beneden vielen en dan door anderen vervangen werden.

Eene daad trof ons in die oogenblikken tot in het diepste van het hart, zij was de volgende:

Een Europeesch fuselier klom naar boven en schoot zijn geweer naar binnen af. Hij stond op een der hoekladders en bovendien boog hij slechts hoofd en hals voorover, zoodat vermoedelijk dit de redenen waren, dat de klewangs en lansen hem moeilijk konden bereiken. Geen stap deed hij meer naar beneden, telkens liet hij zijn afgeschoten geweer op zijde langs zich zakken, trok dan een geladen geweer naar boven, schoot dit af, liet het weer zakken e. z. v.

Zeker deed hij zoo zeven schoten, toen ontving hij in hoofd, hals of borst een schot, weifelde een oogenblik, strekte zich in zijne volle lengte uit, met zijne armen beschreef de bajonet een grooten kring in de lucht en viel achterover met de onder-

beenen binnen en het lichaam buiten de ladder, zoo bleef hij aan den sport der ladder hangen, terwijl de rechterhand de greep van zijn geweer nog omklemd hield, dit kleinood, dat hij op zulk eene uitmuntende wijze gebruikt had, zelf zwaar gewond, niet loslatende.

Zijne makkers moesten dan ook het geweer uit zijne hand losmaken en de knieën strekken om het lichaam van de sporten vrij te maken.

Hoe gaarne hadden wij den naam van dezen dappere, ja wij mogen gerust zeggen van dezen held, hier herhaaldelijk en luide uitgesproken.

Helaas het is mij niet mogen gelukken zijn naam te weten te komen. Na het gebeurde hebben wij den naam niet opgeteekend en nu wist geen der ooggetuigen mij hem meer mede te deelen.

Vermoedelijk was het de fuselier Driessches P. J. 1) n°. 53458, welke dien dag sneuvelde, doch zekerheid heb ik niet gekregen.

Ondertusschen had de wakkere kapitein van Lier begrepen, dat hij, die zijne soldaten reeds driemaal, doch zonder succes de ladders had opgezonden, zelf het voorbeeld moest geven en dat hij moest trachten het gevecht tot eene beslissing te brengen.

Hij klimt naar boven, buigt zich voorover, ziet over den muur naar binnen en ontvangt reeds op hetzelfde oogenblik een klewanghouw of een scherpen, puntigen steen tegen het voorhoofd en wordt, zoo zwaar bloedende, dat hem het zien belet wordt, door zijne soldaten naar beneden gebracht.

De 1e luitenant Ligtenberg volgde den kapitein van Lier als commandant van de 6e compagnie op, terwijl het bevel over de geheele stormcolonne door den majoor Cavaljé onverwijld aan den kapitein Pordon werd opgedragen.

Reeds voor de verwonding van den kapitein van Lier had de majoor Cavaljé bij de artillerie handgranaten laten vragen, doch deze behoorden niet tot de uitrusting, daarop deed hij, door tusschenkomst van den batterijcommandant, vrijwilligers

1) Pieter Jacobus Driessches was den 23sten October 1844 te Oostburg (Zeeland) geboren.

vragen om granaten — ronde, 12 M., met houten buis en constanten brandtijd van 12 seconden — naar binnen te werpen.

De korporaal W. Brinkerink n°. 59581 en de trompetter L. Muller Kanter n°. 58858 beiden der 4e compagnie artillerie, bieden zich aan, ontvangen elk een ontkapte granaat, loopen er mede naar den muur van de Missigit, steken, met behulp van een brandende lont, de sas aan en werpen de granaten vervolgens onder gejuich van de omstanders binnen de enceinte, alwaar zij enkele seconden later uit elkander slaan.

Wel beproefden nu dadelijk manschappen van de 1e compagnie van het 3e bataljon Infanterie, die zich met de 6e compagnie bij de ladders vereenigd hadden, aangemoedigd en voorafgegaan door hun' onverschrokken compagniescommandant, den 1en luitenant de Bordes naar boven te klimmen, maar de vijand was, niettegenstaande de vele verliezen, welke hij zeker reeds geleden had, nog niet ontmoedigd of zelfs eenigszins geneigd om zijn heiligdom in onze handen te laten, ten minste de soldaten van de 1e compagnie werden op de ladders al even afdoende met klewangs, lansen, steenen en kogels ontvangen als hunne makkers van de 6e compagnie eenige minuten vroeger.

Luitenant de Bordes, die met eenige soldaten spoedig boven was, had dan ook evenmin succes. Zijn dapper voorbeeld werd bekroond door een klewanghouw in den linkervoorarm, zoodat ook hij genoodzaakt was de ladders te verlaten.

Ook hij moest naar de ambulance gebracht worden, zoodat nu reeds de commandanten der twee compagnieën, die de storm-colonne uitmaakten, buiten gevecht gesteld waren.

Majoor Cavaljé had gehoopt, dat de Atjehers, enkele minuten na het openen van het vuurgevecht en na het zien van onze bajonetten boven den muur, den moed zouden laten zinken.

Hij zag zich hierin niet alleen bedrogen, doch was ook getuige van de verwoede en hardnekkige, ja zelfs kranige wijze, waarop zij zich verdedigden.

Onbewegelijk, hoewel de kogels bij menigte om hem in den grond sloegen, aanschouwde deze kalme, beleidvolle aanvoerder den aanval.

Niets ontging zijn blik.

Hij begreep evenwel dat waar de compagniescommandanten van de stormcolonne zulk een uitstekend voorbeeld gaven en hunne manschappen met zulk een élan wisten te bezielen, zijn rechtstreeksch ingrijpen vooralsnog onnoodig was.

Ziende dat kapitein van Lier gewond werd, en alle pogingen om binnen de Missigit te komen mislukten, zond hij den 1en luitenant van den staf van der Veen naar den Opperbevelhebber, met verzoek om met den meesten spoed eene compagnie achterladers te zenden.

Zeker is het, dat in onze Indische oorlogen het vertrouwen op de punt der bajonet de overwinning moet geven, doch hier op de muren van de Missigit kon de achterlader uitmuntende diensten bewijzen ter verdrijving van de honderden Atjehers, die zich nog steeds daarbinnen ophielden en die de bajonet niet kon bereiken.

Te gelijk met het verzoek om achterladers liet majoor Cavaljé nogmaals aan kapitein Wagener vrijwilligers vragen om granaten naar binnen te slingeren.

Eenige minuten later, het was toen ongeveer half zeven, zagen wij eene compagnie inlanders van het 9e bataljon Infanterie met verdubbelde roten in den loopas aankomen.

Aan het hoofd marcheerde de kleine, doch wakkere 2e luitenant Kroesen; op de flank de lange compagniescommandant Huijter, die toen hij gehoord had, dat er eene compagnie achterladers noodig was, reeds dadelijk zijn bataljonscommandant had toegeroepen „majoor, de compagnie staat al aangetreden en is gereed om af te marcheeren.” Die compagnie — 4e van het 9e — ontving dan ook de order met spoed den luitenant van der Veen te volgen en zich onder de bevelen te stellen van den majoor Cavaljé.

Bij dezen aangekomen kreeg Huijter den last om de stormladders te beklimmen en van boven een snelvuur op de Atjehers binnen de enceinte te openen.

Bij de ladders gekomen, klom luitenant Kroesen met eenige inlanders naar boven, maar de gladde sporten, de overhaasting, de aandrang en het opdringen van de volgenden, zoomede het

af dalen van de manschappen van het 3e bataljon, die met hunne voorladers plaats wilden maken voor de achterladers, waren de oorzaken, dat Kroesen en zijne soldaten een paar sporten hoog, uitgleden en naar beneden vielen.

Kapitein Huijter, roepende „wij moeten er op”, twee sporten tegelijk nemende en gevolgd door den sergeant Schaeffer J. A. F. n°. 60639, den sergeant-majoor Kottinger A. J. n°. 61660 en eenige inlandsche fuseliers snelden nu de ladders op en staken spoedig met hunne lichamen boven den muur uit.

Onmiddellijk zagen wij daar weder lansen, klewangs en geweren op deze nieuwe aanvallers richten, maar thans konden onder het afweren de geweren geladen worden en de achterladers weldra hunne uitstekende werking uitoefenen.

Evenwel verminderde 's vijands moed en onversaagdheid nog in geen deele, zijn steken, houwen en schieten bleef even hevig en weldra ontving de sergeant Schaeffer, die zich op de ladder al meer en meer voorover boog om de verdedigers nabij de ladders met zijn snelvuur beter te kunnen treffen een klewanghouw over de linker onderkaak.

Bijna gelijktijdig kreeg kapitein Huijter, die een geweer van een soldaat genomen had en daarmede, terwijl hij slechts den grendel opende en sloot en een inlandsche soldaat op een sport bij zijne knieën gezeten, telkens de patronen in den bak legde, een snelvuur opende, een lanssteek langs en gedeeltelijk door zijn rechterpols.

Inmiddels waren ook de vrijwilligers van de 4e compagnie artillerie en wel de korporaal Brinkerink en de trompetter Muller Kanter, ten tweeden male, zoomede de korporaal J. Kibbe n°. 60486 en de kanonniers C. H. Kool van Heerens n°. 61670, J. Bimmel n°. 62571, J. Bouwens n°. 64682 en G. van den Bracht n°. 65940 bij den muur gekomen.

Ieder droeg een ontpakte granaat in de hand.

Reeds waren een viertal granaten naar binnen geslingerd, toen de Atjehers ons een granaat terug wierpen.

Die granaat sprong echter niet, omdat de sas der buis uitgedoofd was.

Gelukkig, want onze verliezen zouden onder die 2 à 300

menschen, die bij en tegen den muur en om de ladders opgehoopt stonden, ontzaglijk groot zijn geweest.

Vermoedelijk was die granaat niet goed aangestoken geweest.

Kool van Heerens en Muller Kanter begrepen nu, dat den Atjehers geen tijd moest gelaten worden, om de granaten weder terug te werpen.

De huizen te tempeeren ging niet, zij hebben een constanten brandtijd van 12 seconden.

Het eenigste hulpmiddel was de granaten langer in de hand te houden en om daarbij juister en dichter achter de ladders en den muur te kunnen werpen, moesten die ladders beklommen worden.

Kool van Heerens stak de sas aan, beklom de ladder en om zekerder te kunnen werpen, steeg hij zoo hoog, dat zijn hoofd en schouders boven den muur uitstaken. Hij boog zich daarbij voorover, zag over den muur naar beneden en wierp de granaat naar binnen, welke een tweetal seconden later uit elkander sloeg en zeer zeker velen onzer vijanden doodde. Gelijktijdig echter, zoo niet iets vroeger, ontving de dappere, onversaagde Kool van Heerens een lanssteek door de keel, doordringende tot in den nek.

Misschien wel doodde zijn granaat den Atjeher, die hem dien steek toebracht, ten minste de lans werd niet teruggetrokken en bleef in de wond zitten.

De dappere kanonnier viel achterover van de ladder, stervende in de armen van zijne makkers, aan wien een kreet van innige bewondering op de lippen kwam bij het zien van zulk een schoon heldenfeit.

Aan de nagedachtenis van Carel Hermanus Kool van Heerens, geboren den 16n October 1845 te Huizum, gemeente Leeuwarderadeel, zij dan ook heden in deze vergadering een woord van hulde gebracht.

Moge zijne daad niet alleen bij elk Nederlander bekend worden, doch moge zij ook in aller herinnering voortleven!

Als eenmaal bij het einde van den Atjehoorlog Neêrlands heldendaden tijdens dien krijg geboekstaafd worden, dat dan

een der eerste bladzijden van dat boek de schoone heldendaad van Kool van Heerens bevatte! 1) (*langdurige toejuiching.*)

De trompetter Muller Kanter, die zijn kameraad Kool van Heerens mede in zijne armen opving, trok de lans uit de wonde en haar in de linkerhand houdende, steekt hij zijn granaat aan, beklimt de ladder, telt nog tot zeven en onder den uitroep „de rest is voor de Atjebers" werpt hij de granaat naar binnen.

Deze slaat bijna onmiddellijk daarna uit elkander, terwijl kreten van ontzetting gehoord worden.

Te verwonderen is het zeker niet, dat toen, na het verrichten van deze zoo kloeke daad, de dappere zoon van Israël de ladder afdaalde, hij door kameraden en officieren luide werd toegejuicht! 2)

Kapitein Huijter, die wij zoeven verlieten, op het oogenblik dat hij gewond werd, is een paar sporten naar beneden gegaan, heeft zich een zakdoek om den pols laten binden en klimt weer naar boven, waar ondertusschen soldaten van het 9e, zoowel als van het 3e bataljon infanterie, bezig zijn te schieten en de op hen gerichte slagen of steken afweren.

Als zeker mag worden aangenomen, dat de zeven naar binnen geworpen granaten, waarvan zes denkelijk sprongen, en vooral de twee laatste den vijand vele verliezen berokkenden en zijne hardnekkige, dappere verdediging een gevoeligen knak toebrachten. Ten minste toen Huijter ten tweede male boven op

1) Het eerste heldenfeit in zulk een boek zou wel zijn de dappere daad van den fuselier J. Mieres n°. 65322, die bij het debarkement op 8 April 1873, hoewel reeds door een klewanghouw gewond met de kolf van zijn geweer het hoofd verpletterde van den Atjischen priester, die op het punt stond om den zwaar gewonden 2e luitenant P. D. W. Wilken den gonadeslag te geven.

2) Louis Mulder Kanter sloot zich ook den 16n April vrijwillig aan bij de stormcolonne en slingerde onder het hevig vuur des vijands weder eenige granaten over den muur der benting. Hij was een buitengewoon dapper soldaat en door zijne vroolijkheid en bespraaktheid, zoomede door zijne uitstekende eigenschappen als slachter en kok, te velde een onbetaalbare kerel. Zoo b.v. zette hij ons in het sawahbivak van het vleesch van een doodgeschoten paard een biefstuk voor, zooals wij er in „die Porte van Cleve" nooit beter aten. In Februari 1876 werd hij voor den dienst afgekeurd en vertrok met gagement naar Nederland, alwaar hij den 15n October 1884 te Deventer, zijn geboorteplaats, overleed.

de ladder stond en naar binnen keek, zag hij daar, dat het aantal verdedigers aanmerkelijk verminderd was en daarmede in omgekeerde verhouding het schieten der onzen was toegenomen.

Spoedig hoort nu Huijer naast zich den fuselier C. Gilgien n°. 46244 van het 3e bataljon infanterie roepen „kapitein er komt ruimte.”

Kapitein Huijer antwoordt hierop „dan moeten wij er in.” En de daad bij het woord voegende, stapt hij van de sport op den muur, strekt zijne armen uit, laat een hoerah hooren en springt van den 2.5 M. hoogen muur naar beneden onder de Atjehers. Wel verstuikt hij bij den val de rechterknie, doch hij is dadelijk weer op de been en wordt onmiddellijk gevolgd en nagesprongen door den fuselier Gilgien, den korporaal Menzi n°. 44873, de sergeanten van der Horst 65164 en Schutter 66540, den inlandschen hoornblazer Proyodjoyo 69999, den infanteriat 1e kl. Pa Sarinna 50434 en de inlandsche fuseliers Todikromo 77789 en Anta 72309, benevens eenige Europeesche fuseliers van het 3e bataljon infanterie.

De Atjehers vermoedelijk verbluft door zooveel moed en onverschrokkenheid, weifelen een oogenblik alvorens de binnengesprongen en aan te vallen.

Dit oogenblik is hen noodlottig, want luitenant Kroesen met een 10-tal inlandsche fuseliers zitten reeds „en cheval” op den muur en openen een snelvuur.

Wel trachten nu nog een hoop Atjehers, die zich in den noordwesthoek en bij den put aldaar ophouden, de onzen met de blanke wapens aan te vallen, doch de kansen zijn nu voor den vijand te ongelijk, want reeds een vijfligtal soldaten zijn binnen de Missigit afgezakt of gesprongen en een nog grooter aantal zit op de muren en schiet, waar slechts een Atjeher gezien wordt.

Toen, wij mogen gerust zeggen, bijna elkeen den langen Huijer, wiens uiterlijk ons onwillekeurig aan Victor Emmanuel deed herinneren, boven op den muur zag staan en naar binnen springen, ging er weder een algemeen hoerah op en verschillende afdeelingen rukten onverwijd op de Missigit aan!

Wellicht geen vijf minuten later was dan ook reeds de geheele

stormcolonne binnen de Missigit en kondigden luide en herhaalde toejuichingen den Atjehers aan, dat hun heiligdom voor de 2de maal door de ongeloofigen was genomen.

Hoe was het tijdens den aanval gegaan met de overige troepenafdeelingen, die rechtstreeks daaraan deel hadden genomen?

Op den rechtervleugel had de 3e compagnie van het 9e bataljon infanterie, even zuidwaarts van de begraafplaats Kandang Poth Djemaloon eene gedekte stelling ingenomen. Zij werd daar in front en op de rechterflank door vijandelijk vuur bestookt, doch leed geene noemenswaardige verliezen. Zij belette in vereeniging met de rechtercolonne Lauer-Albrecht, die een 40-tal passen noordwaarts was opgesteld, den vijand op dien vleugel eene omtrekkende beweging te doen, waartoe hij anders zeer zeker ware overgegaan, want zoowel de 1ste als de 2de verovering van de Missigit, droeg van 's vijands zijde duidelijk de bewijzen van eene verdediging in den meest actieven vorm.

Bij de algemeene voorwaartsche beweging bleef de 3e compagnie van het 9e bataljon infanterie voorloopig in hare stelling om het terrein zuidwaarts van de Missigit gade te slaan, terwijl de compagnieën Lauer en Albrecht het zuidelijk gedeelte van den muur beklommen en voor een groot deel binnen de enceinte kwamen door de gleuf, welke zich daar ook reeds den 10n April bevond.

De centrumcolonne Pordon-Visscher, die steeds dichter en dichter den westelijken muur genaderd was, had op het oogenblik van het binnenspringen slechts enkele tientallen passen te doen. De manschappen kwamen binnen de Missigit, hetzij langs de stormladders, hetzij door op elkanders schouders te staan, op den muur te klimmen en anderen naar boven te trekken.

Spoedig werd nu door de mineurs de opening nabij den zuidwesthoek, welke met balken, planken en steenen versperd was, vrij gemaakt.

De toegang tot de Missigit werd daardoor zelfs voor de artillerie, weder zeer gemakkelijk.

Onze linkervleugel, die zooals wij hierboven reeds mededeelden, gedekt werd door de 6e compagnie van het 9e bataljon Infanterie, kapitein de Steenhuijzen en welke compagnie in het

suikerrietveld en tegen K. Merdoehati was opgesteld, had gedurende de geheele bestorming een hevig vuur te doorstaan. Hoewel zij geen enkele vijand zag, werd zij met kogels overstelpt en kreeg in een half uur tijds een tiental gewonden. Zij bleef echter in hare stelling en deed van tijd tot tijd salvo's op den onzichtbaren vijand.

Trouwens de aanwezigheid in die stelling had het groote voordeel, dat de vijand ook onzen linkervleugel niet kon omtrekken of dorst aanvallen.

Toen echter de Missigit genomen was en ook de 6e compagnie haar vuur staakte, trok de vijand, vermoedelijk om nog eene laatste wanhopige poging te wagen, in grooten getale om den noordelijken muur en verscheen plotseling bij den noordwesthoek voor den westelijken muur van de Missigit.

Alhier waren echter juist aangekomen de 1e en 5de compagnie van het 9e bataljon Infanterie, die door den Opperbevelhebber ter versterking van de aanvallende troepen waren gezonden.

Gedeelten van die twee compagnieën openden dadelijk een snelvuur op de Atjebers, die hun aanval niet tot de bajonetten konden doorzetten, doch met achterlating van een 25tal dooden weder langs den noordelijken muur wegvluchtten.

De strijd binnen de ommuring der Missigit was ondertusschen afgelopen. De vijand vluchtte gedeeltelijk door de rivier, alwaar zich eene doorwaadbare plaats bevond en overigens in zuidoostelijke richting.

Majoor Cavaljé zorgde thans voor de geregelde opstelling en bezetting der troepen binnen de Missigit, terwijl de mineurs al vroeger den last hadden gekregen om den westelijken muur in bres te leggen.

De 1e luitenant P. I. Seibert vervaardigde hiertoe een mijn en vulde haar met circa 10 K.G. buskruit, ten einde de fundeering te doen wijken. Het was namelijk niet mogelijk de mijn onmiddellijk, zonder tot een mijnput en gang over te gaan, onder de fundeering te brengen.

De uitwerking beantwoordde aan de verwachting, zoodat na in de verkregen opening een vaatje buskruit van 25 K.G. te

hebben gelegd, door het springen hier een opening in den muur werd gemaakt van omstreeks 8 M.

Tijdens deze werkzaamheden werden de mineurs gedekt door de 5e compagnie 9e bataljon Infanterie, die zich in het suikerrietveld nabij den noordwesthoek had opgesteld.

Wel kwamen de Atjehers nog eenmaal langs den noordkant opzetten, wel hieven zij hun Allahkreet aan, doch een paar salvo's hier 5e compagnie was voldoende hen te doen vluchten, toen zij nog op 50 pas afstand waren.

De 6e compagnie, 9e bataljon Infanterie kreeg nu last langs den noordkant van de Missigit tot de rivier door te dringen en daar tegen omtrekkende bewegingen van den vijand te waken.

Aan die order werd door den kapitein de Steenhuijzen met voortvarendheid voldaan.

Nabij den noordoosthoek aansluitende tegen den muur, trof hij een aarden borstwering aan, pas — zeker na den 10den — opgeworpen.

Daarachter had vermoedelijk de vijand stelling genomen om die 6e compagnie aanhoudend te beschieten en had die borstwering ook tot steun- en uitgangspunt van zijne aanvallen gediend.

Deze voorwaartsche beweging had tengevolge, dat de vijand van verdere offensieve bewegingen afzag en ons alleen nog door zijn vuur bestookte. Dit was echter buitengewoon hevig en wel van uit loopgraven aan de overzijde der rivier — oostelijke richting —, zoo ook van uit eene zuidoostelijke richting, alwaar wij dachten, dat de voorwerken van den kraton gelegen waren.

Doordien een deel van den oostkant van de Missigit open en aldaar geene dekking was, zoo werd door den majoor Cavaljé last gegeven om dat open vak te versperren door eene barricade van waarlooze balken, welke tevens voor dekking van infanterie kon dienen, en daartoe de hulp van de mineurs ingeroepen.

De luitenant Seibert ging met de meeste bedaardheid onder hevig kruisvuur des vijands zijne manschappen voor en liet de balken door de mineurs, geholpen door eenige infanteristen, dragen en op elkander stapelen tot eene hoogte van 0.6 M.

Bijzonder onderscheidde zich hierbij de mineur 2e klasse J. L. van Toledo, n°. 64846, terwijl de mineur van der Schoot, n°. 65130 bij die gelegenheid een schot door de linkerhand kreeg.

Deze arbeid werd eerst gestaakt toen er geen balken meer voorhanden waren.

Reeds vroeger, nadat de majoor Cavaljé aan de open oostzijde gekomen was, had hij buiten op ruim 50 pas afstands op een open vlakte eene vlaggestok zien staan, waaraan een witte vlag woei.

De majoor gaf last aan den 2en luitenant A. K. Eichholtz dien stok om te kappen. Deze officier ging dadelijk met den Amboineesch fuselier Manchinska n°. 59532 en nog twee andere fuseliers daarheen.

Onder een hevig vuur en geheel ongedekt staande, trachtten zij den stok met de kapmessen om te hakken, doch het hout te hard zijnde, zond men een sappeursbijl. Spoedig daarop viel onder een luid hoerah de stok met vlag naar beneden.

Het was ongeveer 7 uur in den morgen, dat het eigenlijk gevecht met den vijand was afgelopen en dat nu verder over en weer dan eens hevig, dan eens minder hevig geschoten werd.

De Missigit zelf was inwendig sedert den 10den April betrekkelijk weinig veranderd, alleen was die positie beter voor de verdediging ingericht. Achter het midden van den westelijken muur over eene lengte van zeker 60 M. en hier en daar tegen den zuidelijken muur waren 0.5 Meter breed en 1 à 1.5 M. hooge banketten gemaakt, terwijl door het aanbrengen van aarde de bastions in de zuidwestelijke en noordwestelijke hoeken verbreed en verhoogd waren. De opening in den westelijken muur was, zooals wij reeds gezien hebben, dichtgemaakt en stevig versperd.

Hier en daar waren tusschen de muren afdaken van bamboe en atap opgeslagen, welke onze troepen en in de eerste plaats den gewonden uitmuntend te stade kwamen.

Bij de lijken van de 90 gesneuvelde Atjehers, die wij in en buiten de Missigit vonden, lagen klewangs, lansen en geweren, terwijl binnen de muren nog vele, vermoedelijk in de vlucht weggeworpen, geweren lagen, zoomede enkele vaatjes met buskruit.

Op het zuidwestbastion stonden, en in staat om over den muur te vuren, een ijzeren kanon van 3 $\text{\AA}$ en een drietal lilla's in batterij.

De kolonel Egter van Wissekerke, Chef van den Staf, kwam thans in de Missigit om de positie op te nemen en te oordeelen of zij voor het opnemen van alle troepen geschikt werd geacht. De kolonel ging met zijne gewone koelbloedigheid op de balken aan de open oostzijde staan en bleef daar geruimen tijd en later meer dan één uur achter de balken op en neer wandelen en dat steeds onder een hevig vijandelijk kruisvuur.

De luitenant-kolonel der artillerie Boumeester, die onderwijl mede binnen de Missigit gekomen was, besprak met den Chef van den Staf en den majoor Cavaljé de vraag „waar de artillerie het best gebezigd zou kunnen worden.”

Dat wapen kreeg daarop bevel binnen te rukken en de houwitsers werden op het plateau achter het steenen voorportaal opgesteld.

De opstelling der troepen, welke zich thans binnen de Missigit bevonden, was als volgt:

Een peloton van de 6e compagnie 12e bataljon Infanterie onmiddellijk naast de houwitsers, het andere peloton van die compagnie, benevens de 1e compagnie van het 9e bataljon Infanterie zijwaarts van het geschut in den zuidelijken gang.

De oostzijde werd bezet door vier compagnieën van het 3e en de 4e compagnie van het 9e bataljon Infanterie, terwijl de twee andere compagnieën van het 3e bataljon Infanterie met de ambulance in den westelijken gang opgesteld waren.

De 5e en 6e compagnie 9e bataljon Infanterie waren nog buiten de noordzijde en de 3e compagnie van dat korps buiten aan den zuidoosthoek in stelling.

De Generaal-Majoor Köhler, die nu reeds in het sawahbivak bericht had ontvangen, dat het wenschelijk was al de daar nog aanwezige troepen met bagage enz. te doen oprukken, begaf zich ongeveer half negen naar de Missigit, en hield zich aanvankelijk tusschen de westelijke muren op, alwaar de Chef van den Staf hem uitvoerig verslag deed van den stand der zaken. Ruim een kwartier later begaven beiden zich, gevolgd

door eenige officieren langs de binnen noord- naar de oostzijde, om van daar het terrein te overzien.

Even voorbij (zuidwaarts) den kalen waringinboom trad de majoor Cavaljé den Generaal te gemoet. Deze wenschte den majoor hartelijk geluk, dat hij voor de tweede maal de Missigit genomen had. Ter nauwernood heeft echter de Generaal dezen gelukwensch uitgesproken en komt de kapitein Huijjer aangelopen om te waarschuwen, dat de plek waar de Generaal zich beweegt, bijzonder is blootgesteld of deze ontvangt een kogelwond in den linkeropperarm. 1) Majoor Cavaljé, die het eigenaardig geluid, veroorzaakt zoo een kogel heen raakt, hoorde en terstond ook het gat in den mouw zag, wilde antwoorden op de vraag van den Generaal: „Mijn God, wat is dat?” het heeft niet veel te beduiden, doch sprak die woorden niet alle uit, want reeds zag de Generaal den majoor met starenden blik aan en slaat de beide armen, als om steun te zoeken, op zijne schouders.

Nu snelt de adjudant, luitenant ter zee 1e klasse Marinkelle, die een paar pas achter den Generaal liep toe, en legt met behulp van majoor Cavaljé den Generaal achterover op den grond tegen den hoop steenen om den waringinboom. Majoor Cavaljé giet uit zijn veldflesch wat wijn met water in den mond van den Generaal, doch dadelijk kwam er bloed en schuim uit den mond te voorschijn en werd het den omstanders duidelijk, dat de kogel door den linkeropperarm in het hart of de longen was doorgedrongen.

De officier van gezondheid 2e klasse Oosterhoff, die mede bijna onmiddellijk na de verwonding aanwezig was, sneed de attila open, onderzocht de wond en deed dadelijk daarop den Generaal onder zijn toezicht naar de ambulance, tusschen de westelijke muren, alwaar men tegen vijandelijke kogels beveiligd was, brengen.

1) Daar de Generaal op het oogenblik dor verwonding langs de oostzijde liep en over zijn linkerschouder naar de Atjehrivior keek, moet dit doodelijk schot gelost zijn door een Atjeher, die opgesteld was in de loopgraven aan de overzijde der rivier, vermoedelijk op een afstand van $\pm$ 350 Meter.

Toen de Generaal aldaar aankwam, was hij reeds stervende, het oog was gebroken, er vloeide bloed langs den linkermondhoek. Nog slechts een paar ademtochten en zonder bewustzijn, zonder kramp- of stuiptrekkingen en dus zonder pijn overleed hij eenige minuten voor negen uur.

Brave, dappere Generaal Köhler met geestdrift staren wij U na!

Uwe wilskracht en Uwe onvermoeide werkzaamheid deden U tot de hoogste sporten in het leger klimmen.

Door liefde en trouw voor Koning en Vaderland gedreven, stierft gij den heldendood op het slagveld bij het vervullen Uwer plichten!

Uw naam blijft voor immer vastgeknoot aan den roemvollen 14den April!

Uwe nagedachtenis zal in eere gehouden worden in het Indische leger, zoolang de herinnering aan eene grootsche en roemrijke loopbaan nog in staat is het soldatenhart sneller te doen kloppen! (*langdurige toejuiching.*)

De boom, waarbij de Generaal sneuvelde en welke sedert dat oogenblik de Generaal Köhler's boom genoemd werd, bestaat nog, zoodat die plek ook zonder eenig gedenkteeken steeds nauwkeurig kan worden aangewezen.

Slechts enkele uren na het sneuvelen van den Generaal Köhler, viel in de Missigit weder een schot, dat aan een onzer officieren noodlottig was.

De 1e luitenant J. Vogelenzang, behoorende tot de 2e compagnie, 9e bataljon Infanterie kapitein Sepp, werd, terwijl hij bezig was een donderbus te onderzoeken, door een vijandelijken geweerkogel in het hoofd voor het oor getroffen.

Zelfs zonder kreet, zonder zucht te uiten, zakte hij in elkander en trad de dood onmiddellijk in.

Tot het Nederlandsche leger behoorende en geheel vrijwillig naar Indië vertrokken om aldaar oorlogsondervinding op te doen stierf deze officier, evenals zijn compagniescommandant twee dagen later, den dood op het slagveld.

Ook dien kameraad zij door mij een groet der nagedachtenis gebracht.

Hoe gaarne zou ik willen voortgaan met U den rijken schat te toonen van herinneringen, persoonlijke indrukken, aantekeningen en inlichtingen van vele deelgenooten aan den eersten Atjehstrijd en niet in het minst aan den inhoud der officieele rapporten ontleend, wier inzage mij door Z. E. den Minister van Koloniën zoo welwillend is toegestaan.

Maar het is niet mogelijk; de tijd ontbreekt!

Die tijd laat mij niet alleen niet toe, om het tweedaagsch verblijf onzer troepen binnen de Missigit te schetsen, neen hij belet mij zelfs al de schoone daden, welke nog op den 14den April door enkele officieren en manschappen werden verricht, nitvoerig te beschrijven.

Enkel etip ik hier nog aan, dat op dien dag nog het volgende voorviel:

De 1e luitenant van het 9e bataljon Infanterie F. P. Sievers, vergezeld van vijf vrijwilligers, waaronder de sergeant C. H. O. Bartsch n°. 59570 en de korporaals S. W. van der Velde n°. 66605 en H. P. L. Hansen n°. 59895, vernagelde onder een hevig vuur een vijandelijk stuk geschut — lilla van ongeveer 2 π op houten affuit —, dat op $\pm$ 200 pas buiten de oostzijde van de Missigit was opgesteld.

De ons reeds bekende sergeant de Maaker L. J. n°. 41394 stak eenige huizen, die het uitzicht belemmerden in brand en verbrandde daarbij de hand ernstig door buskruit.

De artillerie beproefde vruchteloos het vijandelijk vuur tot zwijgen te brengen en toen het bleek, dat de afstand te groot was, werden voor dit doel twee mortieren 150 pas vooruitgebracht en buiten de Missigit opgesteld, daarbij later gevolgd door het 1e stuk der 2e sectie houwitser.

Het mocht echter den dapperen artilleristen niet gelukken dat hevig vijandelijk vuur te doen ophouden.

Ons geschut trok in de Missigit terug en staakte het vuur.

Later op den dag werd het vijandelijk vuur uit de richting van huizen, die 350 pas zuidoostwaarts van de Missigit gelegen waren, zoo hevig, dat de voortvarende kapitein Sepp zich aanbood om, gesteund door zijne compagnie, die huizen in brand te steken en aldus te trachten het vuur te doen ophouden. Die

kapitein rukte daarop met zijne compagnie in gesloten orde, en met eenige brandende stukken hout, vooruit en stak onder een hevig vuur, waarbij een man sneuvelde en twee gewond werden, de huizen in brand.

Teruggekeerd werd een Europeesch sergeant vermist en dadelijk boden zich eenige vrijwilligers van de sectie, waarvan die sergeant commandant was, aan om hem op te zoeken.

Met een brancard rukten zij uit en onder het hevig vuur van den vijand keerden zij met het lijk van den gesneuvelden onderofficier, den sergeant G. C. Steenbergh n°. 62471, terug.

Ongeveer drie uur in den namiddag vertoonde zich een groote troep vijanden aan de achterzijde (westkant) in de groote sawahvlakte, nabij en voor het verlaten sawabbivak — dus op onze gemeenschapslijn met het strandbivak — en opende ook van die zijde een hevig vuur op de Missigit.

De cavalerie werd op hen afgezonden en wel het 1e peloton onder den 1e luitenant W. C. Tjil, waarbij zich de ritmeester H. K. E. Perié voegde.

De helft van het peloton onder den ritmeester ging en tirailleur voorop, terwijl het ander gedeelte gesloten in draf volgde.

De vijand verliet ijlings de open sawahvlakte en beschoot de cavaleristen van uit de kamponglanden.

De wachtmeester A. J. Janssen van Essen n°. 55735 en de trompetter A. F. Wils n°. 61698 ontvingen doodelijke wonden; bovendien werden twee cavaleristen, benevens een drietal paarden, waaronder dat van den ritmeester, minder ernstig gewond.

Eerst nadat herhaaldelijk het signaal „retireeren” geblazen was, gaven de dappere cavaleristen, die onderwijl met de karabijnen tegen den thans onzichtbaar geworden vijand een vuurgevecht geopend hadden, aan dat bevel gevolg en trokken met tegenzin, omdat zij hunne sabels niet met de klewangs hadden kunnen meten, langzaam tot bij den westkant van de Missigit terug.

Verlieten, zooals wij reeds mededeelden, onze troepen den 10den April 's avonds tegen 6 uur geheel vrijwillig de Missigit, evenzoo was dit het geval in den morgen van den 17den April.

Toen werd de Missigit voor de tweede maal verlaten en wel omdat, na den ongunstigen afloop van het gevecht op den vorigen dag, besloten was de operaties in het binnenland te staken en naar het strandbivak terug te keeren.

Dat roemrijke gevecht van 16 April, al eindigde het ook met een terugtocht, mag ik, als niet behoorende tot mijn bestek, hier thans niet beschrijven.

Doch een enkele bijzonderheid er van, ook als besluit van dit gedeelte mijner voordracht, moet ons nog van het hart.

De indruk van dat feit toch was van dien aard, dat de zestien jaren, die er sinds bijna verlopen zijn, dien niet hebben kunnen nitwischen.

Ja dikwijls hebben wij gewenscht het penseel als een Hoijnek van Papendrecht te kunnen hanteeren om het toen geziene op het doek te kunnen weergeven en voor het nageslacht te bewaren.

Wil mij dus voor de mededeeling ervan nog eenige oogenblikken Uwe aandacht schenken.

De vreeselijke strijd van den 16den April, waarbij in 40 minuten van de ongeveer 700 man, die in het vuur waren, 125, waaronder 9 officieren, buiten gevecht werden gesteld, eindigde zonder resultaat.

Het doel, de verovering van de vijandelijke versterkingen, kon niet worden bereikt.

Bevel werd dus gegeven aan de strijdende troepen om het gevecht af te breken en in de Missigit terug te trekken.

De talrijke gesneuvelden en gekwetsten werden voor het meereendeel het eerst binnengedragen.

Het waren lange rijen, welke door officieren en manschappen, die de oostzijde bezet hielden, zwijgend werden nagestaard.

Daar zien wij een gewonde zich in zijne tandoe oprichten. Het is de zwaar gewonde kapitein Sepp, die blijkbaar het bevel tot den terugtocht nog niet vernomen heeft. Hij wuift met de hand; roept ons herhaaldelijk „Leve de Koning” toe, en den kapitein Romswinkel ziende, roept hij ook dezen toe „alles gaat goed, Romswinkel; leve de Koning, leve het Vaderland.”

Diep bewogen zien allen dezen dapperen officier na.

De aandacht wordt echter weder afgeleid door het hooren aankomen van marcheerende troepen; in den pas, kalm, bedaard zonder eenige overhaasting en in de grootste orde verschijnt het 3e bataljon infanterie, benevens de compagnieën van het 9e bataljon infanterie, die aan den strijd hadden deelgenomen. Zij marcheerden in colonne met sectiën de open oostzijde van de Missigit binnen.

Waarlijk een troep, die na zulke kolossale verliezen geleden te hebben, nog zulk een vastberadenheid bezit, nog zoo ordelijk en langzaam onder een hevig vuur den terugtocht aanneemt, verdient zeker een woord van lof. 1)

Die troep was nitmuntend gedisciplineerd, en hulde dan ook aan zijn commandant, die zulke resultaten verkreeg.

(De luitenant-kolonel Cavaljé, die in de vergadering aanwezig is, wordt langdurig toegejuicht.)

Bewondering sprak uit de oogen van officieren en manschappen, die toeschouwers waren van het binnentreden van dien dapperen troep. Allen maakten front naar dat binnenrukkend korps, ja, verlieten dekkingen achter muren, balken, boomen en hoopen aarde om een blik op die soldaten te slaan.

Daar verschijnt het vaandel van het 3e bataljon infanterie, opzijde marcheert de bataljonscommandant, terwijl gelijktijdig nog de laatste gewonden en gesneuvelden de Missigit worden binnengedragen.

Thans scheen elkeen behoefte te hebben om aan zijn gevoel lucht te geven en, zonder dat eenig bevel daartoe gegeven was, presentereeren soldaten hunne geweren, salueeren officieren met hunne sabels, terwijl velen van de officieren zonder troepen hunne hoofden ontblooten.

Maar zie, wat nadert daar?

Al de troepen, welke aan den vergeefschen aanval hebben deelgenomen, zijn reeds binnen de Missigit teruggekeerd en

1) De verliezen, welke het 3e bataljon Infanterie te Atjeh van 8 tot 17 April 1873 leed, waren als volgt: Het bataljon verliet de reede van Semarang ter sterkte aan combattanten van 25 officieren, 239 Europeesche en 368 Amboineesche onderofficieren en minderen; hiervan sneuvelden of werden gewond 13 officieren, 91 Europeesche en 91 Amboineesche militairen, dus 52% der officieren, 38% der Europeesche en 25% der Amboineesche militairen.

toch ziet men nog op een 100-tal passen afstands twee officieren aankomen. Beiden schijnen gewond te zijn geweest, ten minste de een heeft een verband om het hoofd, de ander een doek om de pols gebonden. Zij dragen tusschen hen in het lijk van een gesneuvelden Amboineeschen fuselier.

Wat was er gebeurd?

De kapitein Huijter, die met zijne compagnie ook aan dit gevecht had deelgenomen, bemerkte bij het terugtrekken dat een gewonde soldaat van zijne compagnie op het gevechtsweld was blijven liggen. Hij snelt daarheen, tilt den gewonde op en brengt hem bij de ambulance, die nog op het terrein aanwezig is.

Weder bij zijne compagnie teruggekeerd, en terwijl reeds het meerendeel der troepen de Missigit was binnengemarcheerd, meent hij dat in de verte nog een gewonde of gesneuvelde ligt.

Zijne meening wordt gedeeld door den 2en luitenant J. G. Blanken van het 3e bataljon Infanterie, die in het begin van het gevecht een vrij ernstig schampschot aan het hoofd gekregen had, doch na zich te hebben laten verbinden zich onmiddellijk weder bij zijn peloton gevoegd en moedig aan het gevecht deelgenomen had.

Beide officieren loopen daarop terug, zonder eenige dekking mede te nemen, zonder zich om het vijandelijk vuur te bekommeren, zonder zelfs te willen, dat hunne compagnieën zich, om hen af te wachten, langer aan het vuur blootstellen. Zij vinden inderdaad een gesneuveld Amboineesch fuselier, nemen het lijk op en dragen het op hunne armen tusschen hen in binnen de Missigit.

Mijne Heeren! de waardeering van deze daad, de bewondering, welke zij bij ons opwekte, kan ik niet in woorden uitspreken.

Mijne taal is daarvoor niet toereikend.

Maar steeds zal het gedrag van Huijter en Blanken in onze herinnering voortleven, als een bewijs tot hoeveel edele, grootsche en zelfopofferende daden de kameraadschap in staat is! 1)

(langdurige toejuiching.)

1) De thans gepensioneerde kapitein Huijter is nog steeds gezond en krachtig en woont te Amsterdam, de luitenant Johannes Gijsbertus Blanken is helaas den 4den September 1882 te 's-Gravenhage overleden.

Verovering op 6 Januari 1874.

Verliep tusschen de eerste en tweede verovering van de Missigit slechts een viertal dagen, tusschen de tweede en derde verovering ligt daarentegen een tijdvak van bijna negen maanden.

Den 17den April 1873 verlieten onze troepen de Missigit en keerden naar het strandbivak terug.

Elf dagen later had het reëmbarkement plaats, terwijl den 9den December van dat jaar de landing op Atjeh's kusten voor de tweede maal plaats greep.

Daarop volgde op 14 December de glansrijke overwinning bij Kota Moesapi en vier dagen later de bewegingen naar de Atjehrivier.

Op den avond van den 18den December betrok de 2e brigade een bivak in K. Penajoeng op den rechteroever van de Atjehrivier, tegenover K. Djawa en een der volgende dagen ging het rechterhalf 14e bataljon Infanterie van die brigade naar den linkeroever over en zal het toen zeker den Atjehers reeds duidelijk geworden zijn, dat onze troepen om den Kraton te vermeesteren, weldra weder tegen de groote Missigit zouden oprukken.

Na de bloedige gevechten op de Kerstdagen van 1873 kwamen wij in het bezit van de z.g. grasvlakte — de vlakte van Pantej Perak — tegenover Kraton en Missigit en waren wij in den namiddag van den 26sten December in de gelegenheid de Missigit te aanschouwen, welke zich van af de grasvlakte duidelijk aan onze oogen vertoonde.

Dat bedehuis was niet herbouwd, evenzoo scheen aan de ringmuren weinig veranderd te zijn, om de stormvrijheid of het verdedigingsvermogen grooter te maken.

Daarentegen was de vijand bezig aarden werken om de Missigit aan te leggen.

De beschrijving van den aard dezer werken en van den toestand van het terrein op den linkeroever der Atjehrivier, noordwaarts van de Missigit, willen wij hier thans laten volgen.

Onnoodig is het zeker te vermelden, dat de kennis van een en ander eerst werd verkregen na de verovering op 6 Januari 1874.

De Missigit was aan de noord- en westzijde omgeven met eene aarden enveloppe, waarvan de vuurlijn met inbegrip van

die der getuicheerde werken ongeveer 700 M. lang was. (Zie Pl. VI en VII.)

Ten noorden stond de enveloppe nagenoeg loodrecht op de rivier en was 175 M. van de Missiguit verwijderd, ten westen bedroeg die afstand slechts 45 M.

Aan de Atjehrivier hoog de enveloppe om en liep aldaar nog een 70tal M. in zuidelijke richting langs de rivier. Dit gedeelte stond bekend onder den naam van „rivierbatterij.”

De enveloppe met hier en daar traversen en rugdekkingen was eene lage, vrij zware borstwering, 1.8 à 2.5 M. hoog, 2 à 4 M. dik en op enkele plaatsen gebroken, zoodat kruisvuur kon worden verkregen.

De rivierbatterij en een groot gedeelte van de noordzijde bestond eigenlijk uit een aaneenschakeling van rechthoekige redouten van zeer ongelijke afmetingen, afwisselende van 8 tot 30 M. zijden, 1) die door den hoofdwal verbonden waren en waarlangs en achter, dikwijls in van boven gedekte loopgraven, de gemeenschap plaats had.

De buitentaluds waren gewoonlijk 1 op 1, de binnentaluds daarentegen op de meeste plaatsen vrij steil opgezet en wel met behulp van planken, sessak of zoden.

In die binnentaluds waren hier en daar nisvormige ingraven, welke tegen de granaatscherven vrij veilige schuilplaatsen opleverden en ook als munitie- en wapendepôts dienst deden. Bovendien waren achter den hoofdwal op enkele plaatsen lange, 1 à 1.5 M. breede, ondiepe grachtjes gegraven, die met water gevuld waren en als smoorkuilen voor onze granaten met tijdbuizen, die bij de 1e expeditie gebezigd waren, moesten dienen. Nog werden vele afdaken met ongeveer een halven Meter dikke aardbedekking aangetroffen, die, al verdienden zij den naam

1) De reden van deze ongelijke afmetingen der redouten was, dat het volk van een moekim een of meer redoutes opwierp en dat hoe talrijker de opkomst, hoe grooter ook de door hen daargestelde redoutes waren.

Wanneer men bedenkt, dat de Atjehers werken niet met schop en kruiwagen, doch met de patjol en gevlochten mandjes, waarin de aarde vervoerd wordt, dan wekken reeds daarom de versterkingen, welke zij in enkele weken tijds opwierpen, bewondering op.

van blindeeringen niet, toch zeker voor dekkingen van scherven en granaatkartetskogels uitmuntende diensten hebben bewezen.

Op het plongée der enveloppe en redoutes vond men een groot aantal schietgaten voor geweervuur, gevormd door zakken of mandjes van gevlochten klapperbladeren, welke met aarde gevuld waren en waarachter houten of bamboezen stellingen, hoopen aarde of bepaalde banketten werden aangetroffen.

In de wallen waren op vele plaatsen bamboezen schietkokers aangebracht, hier en daar in twee, zelfs in drie rijen boven elkander, alwaar dan tevens stellingen waren aangebracht.

Voornamelijk in de rivierbatterij en in de redoutes op het oostelijke gedeelte van de noordelijke enveloppe waren hooge banketten aangelegd, waarop lilla's en kanonnen konden opgesteld worden of reeds waren opgesteld om overbanks te vuren.

Eene droge gracht, zijnde eene slokkan, welke in den Westmoesson het overvloedige water uit de sawahs naar de Atjeh-rivier leidde, 1.5 à 2 M. breed en ruim 1 M. diep, liep voor langs de noordelijke enveloppe. Zij was, evenals het voorterrein tot op een afstand van ongeveer 100 M., met lange en korte randjoes en enkele ijzeren voetangels beplant.

Glacis tot eene breedte van een 20tal Meters, berm, buitentalud en plongée waren bijna overal met 2 à 3 M. hooge bamboe-doeritakken bezaaid of beplant, zoodat de aarden versterking, zelfs op een afstand van enkele passen nog bijna geheel aan het gezicht onttrokken was.

Het is dus zeer goed te begrijpen, dat die werken van het artillerievuur niets te lijden hebben gehad.

Het terrein noordwaarts van de enveloppe was, behalve eene strook ter breedte van 20 à 40 M. grenzende aan de gracht, welke voor een groot deel open was, zwaar bedekt en begroeid.

Tot aan het bivak bij K. Djawa bestond dat terreingedeelte uit kleine perceelen suikerriet en klappertuin met enkele huizen, tegels, bamboe-doeristoelen en dooragewassen, meestal onderling gescheiden door heggen, slooten of greppels. Deze greppels waren nu droog, liepen van west naar oost en waren dikwijls nog door dwarsslooten verbonden, terwijl de kanten weer met allerlei struikgewas begroeid waren.

Een verhoogd voetpad liep op korten afstand van de Atjeh-rivier van K. Djawa naar de Missigit en had eene breedte van 0.7 tot 1 M.

Overigens waren in dit terrein nog slechts enkele paden, welke door slooten en greppels liepen en voor de gemeenschap tusschen de verschillende perceelen dienden. Zij waren met moeite te onderkennen en te volgen.

Bij het zien der hier beschreven versterkingen, stond men, even als bij die te Lemboe, Pakan-Atjeh, Panglima Polim en Lampoe-Idjoe, verbaasd over den daaraan besteden arbeid en het talent, waarmede zij waren aangelegd.

Zij waren, zooals de Generaal van Swieten verklaarde, alle met schranderheid ontworpen en droegen blijken van een' juist-krijgskundigen blik.

Bedenkt men daarbij, dat vele dier werken in enkele weken werden daargesteld en dat, tijdens de 1e Atjehsche expeditie ons niets gebleken was van de pionierkunst der Atjehers, dan vraagt men zich onwillekeurig af, wie was de man, die onder de Atjehers de eigenschappen hunner voorouderen had doen herleven! 1)

Wie was hij, die als een tweede Osman-Pacha de versterkingen uit den grond deed verrijzen en die door zijne doode verdedigingsmiddelen, veel meer nog dan de woedende klewang-aanvallen bij de 1e expeditie, de oorzaak was, dat onze overwinningen tijdens de 2e expeditie zoo bijzonder bloedig waren!

Ja, had die man evenals Osman-Pacha kunnen beschikken over duizenden Henry-Winchesters met millioenen van patronen, misschien zouden onze overwinningen zoo niet onmogelijk geworden, dan toch verkregen zijn, ten koste van duizenden offers, in stede van de honderden, welke zij ons nu veroorzaakten.

1) Admiraal de Beaulieu schreef reeds in 1618: „De Achommers „hebben sedert de heerschappij van dezen vorst (Iskander Moeda) „d'achting verkregen van de beste krijgslieden van geheel Indië „te zijn, inzonderheid te lande.

„Zij kunnen grooten kommer en arbeid doorstaan en goed spitten „en delven, gelijk in het beleg van Queda bleek, on inzonderheid „in dat van Deli, enz. enz.”

De man, die ook de leider en de ziel der verdediging was, die als onze onverzoonbaarste vijand gekenschetst wordt, die nooit ofte nimmer van eenige onderwerping of zelfs eenige toenadering wilde weten en den oorlog à outrance voerde, ook toen de Kraton genomen en de Sultan gestorven was, die door den Generaal van Swieten „de Todleben der Atjehers” en door den gids Swensen, den Deen, die langen tijd op Groot-Atjeh verblijf gehouden had, „de Atjehsche Generaal” genoemd wordt, verdient, daar wij gaarne hulde brengen aan zijne energie, volharding, werkkraft, dapperheid en vaderlands-liefde, wel, dat wij het een en ander omtrent hem mededeelen.

In 1863 nam een zekere Toeankoe Itam het eiland Kampej, dat beoosten de rivier Tamiang was gelegen en behoorde aan den sultan van Siak, wederrechtelijk met eenige Atjehers in bezit en versterkte er zich door het bouwen van eene benting, waarop hij de Atjehsche vlag heesch.

Kwam een Nederlandsch stoomschip in de nabijheid, dan nam de bezetting der benting eene vijandelijke houding aan en zelfs weigerde Toeankoe Itam elke ontmoeting met den Resident van Riouw, die hem daartoe herhaaldelijk uitnoodigde.

De lankmoedigheid van onze Regeering was toen gelukkig spoedig ten einde. Zij zond in 1865 eene expeditie en wel het halve 12e bataljon Infanterie en eene halve veldbatterij, onder bevel van den majoor W. E. F. van Heemskerck en een zestal oorlogschepen, alles onder commando van den kapitein-luitenant P. A. van Rees naar Sumatra's Oostkust, om in de staatjes tusschen Atjeh en Djambi het Nederlandsch opperbewind te doen erkennen.

Te Assahan, Serdang en Siak werd ons oppergezag zonder bloedvergieten gehandhaafd.

Op Poeloe Kampej maakte men zich tot de verdediging gereed, doch toen de onzen op het punt stonden tot den aanval over te gaan en het vuur te openen, werd de Atjehsche vlag neergehaald, terwijl het hoofd Toeankoe Itam het hazenpad koos. Vruchteloos werd hij achtervolgd, doch zijne woning werd in de asch gelegd, terwijl bovendien vrouwen uit zijn gevolg, zijne tjap en zijne vlag, welke op Poeloe Kampej gewaaid had, in onze handen vielen.

Toeankoe Itam of voortaan bekend onder den naam van Toeankoe Hassim vluchtte, eeuwige haat en vijandschap aan de Nederlanders zwerende, alsnu naar Mandja-pahit, ten noordwesten van de Tamiangrivier, stichtte aldaar eene nederzetting en oefende er op Soenger Tjoe, Langsar en aangrenzende landschappen eene onwettige suprematie uit.

Bij het uitbreken van den oorlog begaf hij zich naar Groot-Atjeh om er zijn wrok tegen de Nederlanders lucht te geven. Voor de 1e expeditie kwam hij te laat, maar bij de 2e speelde hij eene belangrijke rol, daar hij de schepper en de leider der verdediging was.

Toeankoe Hassim was daarbij een man van geboorte. Zelfs maakte hij als afstammeling van het vorstenhuis aanspraken op het voogdijschap over den negenjarigen Toeankoe Daoed, na den dood van Atjeh's sultan in Januari 1874.

Ook was het weder Toeankoe Hassim, die Toengkoe Kali, den opperpriester van Atjeh, streng bewaakte en diens toenaadering tot ons geheel belette.

Ja, wij eindigen onze mededeelingen over dien Toeankoe Hassim, den bevelhebber onzer vijanden, den dapperen, beleidvollen verdediger van de Missigit, met de meening uit te spreken, dat zoo hij niet bestaan had, wij vermoedelijk reeds jaren en jaren in het rustig bezit van Atjeh zouden geweest zijn.

Na deze uitweiding over den verdediger keeren wij naar den aanvaller terug en zullen, daar de tijd ons daartoe dwingt, zeer kort zijn in de voorbereiding tot den aanval van den 6den Januari 1874.

Reeds denzelfden dag, nadat de z.g. grasvlakte gevonden was en wel in den namiddag van den 26sten December, werden bevelen gegeven om den volgenden dag met den meesten spoed aan te vangen met het graven van naderingsgangen van het bivak Penajoeng naar den rand dier vlakte.

Deze naderingsgang, ter lengte van 560 M., werd door de mineurs met de ongedekte gezwinde sappe uitgegraven en door de infanterie tot loopgraaf verbreed.

Den 30sten December tot aan den rand genaderd, werd al-

daar achter eene pagger door de mineurs eene parallel geopend, evenzoo met de ongedekt gezwinde sappe.

Alsnu werd een geschikt emplacement voor eene kanonbatterij, de z.g. frontbatterij, voor 6 kanonnen van 12 cM. (4 achterladers en 2 voorladers) en eene mortierbatterij van 4 mortieren van 20 cM. bepaald, waarop den 1sten Januari 1874 de artillerie hare batterijen traceerde.

De bouw begon den 2den en was den 3den voltooid.

Onderwijl was mede den 27sten December bevel aan de artillerie gegeven tot het debarkeeren van het zwaar geschut, het personeel en het materieel van het belegeringspark.

Aan de zuidzijde van het bivak Penajoeng werden al dadelijk 2 mortieren van 20 cM. en 2 kanons van 12 cM. achterlaad aan den rechteroever van de Atjehrivier, achter met zandzakken opgetrokken borstweringen opgesteld.

Zij openden reeds den 29sten December hun vuur op de aan de noordzijde der Missigit aangelegde versterkingen, welke uit het bivak te zien waren en waaruit men zelfs met zwaar geschut — een kanonskogel doodde o. a. op den 27sten December 3 man en kwetste 2 — het bivak bestookte.

Den 4den Januari rapporteerde de Chef van de expeditionnaire artillerie, de luitenant-kolonel H. G. Boumeester, dat de batterijen bewapend en tot vuren gereed waren.

In de conferentie, welke dien dag nog door den Opperbevelhebber werd samengeroepen, werd bepaald, dat zoodra eene behoorlijke communicatie tusschen de beide oevers der rivier zou zijn daargesteld 1), door de 2de brigade een aanval zoude gedaan worden op de Missigit, welke aanval door een overstelpend artillerievuur, zoowel uit de kanons en mortieren der batterijen aan de grasvlakte, als uit die van de zuidzijde van het bivak, zoude worden voorbereid.

1) De noodbrug van pinanghout, welke de kolonel Wiggers van Kerchem van 20—23 December over de Atjehrivier had laten slaan, was den 2den Januari, tengevolge van den hoogen waterstand en snellen stroom weggeslagen.

De gierbrug en de vaste houten jukbrug waren nog niet gereed; de eerste was don 7den en de laatste den 11den Januari voltooid.

Om het oprukken langs den linkeroever der rivier gemakkelijker te maken, werd bepaald dat met den arbeid aan het openkappen van het terrein, waarmede sedert den 27sten December door dwangarbeiders, onder dekking van compagnieën van het rechterhalf 14e bataljon Infanterie, was begonnen, zou worden voortgegaan en wel zooveel mogelijk langs of dicht bij den rivieroever.

Voor het overzetten der troepen werden de sloepen en vloten, die dagelijks aan het debarkeeren van vivres, genie-, hospitaal- en oorlogsmaterieel bezig waren, te Penajoeng aangehouden.

Den 5den Januari werd door den Opperbevelhebber gelast, dat den volgenden dag de voorgenomen aanval zoude plaats hebben.

De gewapende sloepenflottielje op de rivier van Atjeh, onder bevel van den luitenant ter zee 2e klasse H. van Broekhuijzen, moest zich daarbij gereed houden, om zoodra de aarden versterking voor de Missigit genomen zoude zijn, op te roeien en eene positie te nemen, waaruit zij met vrucht met haar geschut werkzaam kon zijn.

De commandant der 2e brigade de kolonel der Infanterie C. L. St. A. M. de Roij van Zuïdewijn, die den 4den Januari van Padang was aangekomen om den kolonel der Infanterie G. B. T. Wiggers van Kerchem, die, tengevolge van verwonding op den 25sten December, geëvacueerd was geworden, te vervangen, ontving alsnu den last om den 6den Januari zijne brigade vroegtijdig aan den linkeroever van de Atjehrivier, ten zuiden van K. Djawa, te verzamelen en gesteund door het zwaar geschut der vestingartillerie de Missigit stormenderhand te nemen, en zoo de kans daartoe schoon was, tevens zoo mogelijk binnen den Kraton te dringen en zich in die versterkingen te vestigen.

Een afschrift van de op den 5den Januari uitgevaardigde commandementsorder is als bijlage [e] aan deze voordracht toegevoegd.

De dag van den 6den Januari, de bloedigste uit onzen geheelen Atjehoorlog, was nog niet aangebroken of reeds was de geheele 2e brigade op de been, had gegeten en stond aangetreden, toen

om 5 uur de reveille in het bivak Penajoeng geslagen en geblazen werd.

Het overzetten naar den linkeroever, met behulp van drie ijzeren vloten, gesleept door stoombarkassen en eenige sloepen, ving nu onverwijd aan.

Die overtocht, zoowel tengevolge van de duisternis, welke nog bijna drie kwartier heerschte, als door den fijnen regen, welke neêrviel en de vloten, planken en doften nat en glibberig maakte, ging niet zoo vlug als wel gedacht was.

Bovendien raakten spoedig door het afdrijvend vuil de schroeven van de stoombarkassen onklaar en moesten zij dan eenigen tijd hun werk staken om het vuil uit de schroefbladen te verwijderen.

Naarmate de troepen op den linkeroever aankwamen, werden zij opgesteld zuidwaarts van K. Djawa met bataljons in gesloten colonne met divisieën, in volgorde der nummers van de compagnieën, de artillerie in colonne met sectieën.

Het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, 1) sterk 4 compagnieën, commandant majoor F. P. Cavaljé, als voorhoede aan het hoofd.

De voorste divisie van dat korps, zijnde de 1e compagnie, kapitein J. L. Le Bron de Vexela, had een peloton, de 1e luitenant H. A. Hulstkamp en tirailleur tegen den 100 pas voorwaarts gelegen bedekten terreinrand en de twee sectieën van het 2e peloton, 1e luitenant W. Comfurius, als soutiens achter den rechter- en linkervleugel dier linie, waarachter een peloton van de 1e compagnie mineurs en sappeurs, 1e luitenant A. S. H. Booms volgde.

1) Vermeld zij hier, dat het linker- en rechterhalf 3e bataljon Infanterie, elk bestond uit 2 — 1e en 4e — Europeesche en 2 — 2e en 3e Amboineesche compagnieën; het linker- en rechterhalf 14e bataljon Infanterie elk uit 2 — 1e en 4e Europeesche en 2 — 2e en 3e Inlandsche (Javaansche) compagnieën. Beide bataljons waren bewapend met de Beaumontgeweren en elk man voorzien van 50 patronen.

De compagnieën hadden 6 Januari eene sterkte van 80 tot 100 gewoerdragonden.

De artillerie voerde per stuk op drie munitiedraagpaarden mede 18 granaten, 6 granaatkartetsen en 6 kartetsen en per mortier 14 granaten en 4 lichtkogels.

Deze laatste maakte onverwijd een aanvang met het openkappen en voor de artillerie begaanbaar maken van het voorliggend terrein.

Bij de 2e divisie l. h. 3e bataljon Infanterie, kapitein J. C. van Marion bevond zich eene sectie artillerie — twee getrokken kanons van 8 cM. Lt. — onder den 1en luitenant der artillerie J. A. van der Kruk.

Op het linkerhalf 3e volgde het rechterhalf 3e bataljon Infanterie, sterk 3 compagnieën — eene compagnie was nog aan de monding der Atjehrivier gelegerd — luitenant-kolonel F. T. Engel, met het tweede peloton mineurs en sappeurs, benevens het gros der artillerie en wel 3 sectiën van de 3e compagnie artillerie, 4 getrokken kanons van 8 cM. Lt. en 6 mortieren van 12 cM., kapitein J. L. van Wijhe.

Vervolgens het linkerhalf 14e bataljon Infanterie, sterk 4 compagnieën, kapitein A. P. W. Meis en eindelijk het rechterhalf 14e bataljon Infanterie, luitenant-kolonel J. L. J. H. Pel, als achterhoede, sterk 3 compagnieën, daar eene compagnie door den brigadecommandant werd achtergelaten tot bewaking van het bivak van dat korps, alsmede tot rugdekking en bescherming van de officieren van gezondheid, niet bij een bepaald korps ingedeeld, met het ambulancepersoneel, die in K. Djawa eene verbandplaats hadden opgericht, terwijl eenige sloepen voor het transport van gewonden ingericht, aldaar reeds gereed lagen.

Een detachement cavalerie, sterk 1 officier en 10 cavaleristen was aan de 2e brigade toegevoegd.

De officier, de 1en luitenant J. F. ten Bosch en 6 minderen werden bij den brigadecommandant en de stafofficieren ingedeeld, terwijl de vier overigen het toezicht en het bijeenhouden van de dwangarbeiders, ten behoeve van de ambulance en de artillerie, werd opgedragen.

De staf van de 2e brigade bestond uit den kapitein, chef van den staf, G. C. E. van Daalen, adjunct 1en luitenant H. E. Munniks de Jongh en den adjudant van den brigadecommandant, den 1en luitenant H. R. Beijen.

Voor dien dag waren aan den Kolonel toegevoegd, de kapi-

teins van den algemeenen staf J. P. van Lier en J. Schneither, benevens een luitenant van de militaire verkenningen met vier opnemers.

De overtocht van de troepen was, wat de infanterie betreft, bijna afgeloopen, voor de artillerie echter nog slechts gedeeltelijk, toen de kleine scheepsklok, opgehangen nabij de tent van den Opperbevelhebber zeven slagen deed hooren.

Slechts enkele secunden later hoorde men een doffen, zwaren slag. Dit geluid werd veroorzaakt doordien een bamboedoerstoel, welke het uitzicht en het schootsveld van de frontbatterij belemmerde en die dus moest worden opgeruimd, door middel van lithofracteur in de lucht sprong, gelijktijdig met andere paggers, welke de batterijen nog maskeerden.

Nog eenige minuten en de eerste schoten van onze belegeringsbatterijen klonken en weergalmden door de lucht en waren de hoorbare teekens, dat de strijd tegen Atjeh's groote Missigit voor de derde maal was aangevangen.

Zonder in details te komen aangaande de verrichtingen van de vestingartillerie op dien dag, omdat ons dit te lang zoude ophouden, meen ik toch, ook om het roemrijk aandeel, dat dit wapen aan de verovering der Missigit — ja, wij mogen zeggen, zonder aan de verdiensten van ons eigen wapen, de infanterie, iets te kort te doen, dat de vestingartillerie het was, welke dien dag de eigenlijke Missigit veroverde — gehad heeft, hier het volgende mede te deelen.

Van 7 tot 9 uur 's morgens werd geen infanterievuur gehoord en was van onze zijde alleen de positieartillerie aan het woord.

De bestemming der verschillende vuurmonden, welke toen vuurden was als volgt:

2 kanons A. van 12 cM. en 2 kanons van 8 cM. Zw., aan de zuidzijde van het bivak Penajoeng gelegen, waren bestemd om den marsch der infanterie te beschermen, hun vuur naar mate die troepen vooruit kwamen op verderen afstand uit te breiden en wel waaiersgewijze, en eindelijk de Missigit zelve te beschieten, welke op ongeveer 1500 pas afstand en in bekende richting gelegen was.

In de frontbatterij waren opgesteld 6 vuurmonden en wel op den rechtervleugel 2 kanons A. van 12 cM. die de voorliggende Missigit en het rechts daarvan gelegen terrein beschoten en in front nog 2 kanons A. van 12 cM. en 2 kanons van 12 cM. K. getr. Het doel dezer twee laatste achterladers was het beschieten der Missigit en het rechts daarvan gelegen terrein en dat der twee voorladers de vermoedelijke woning van den Sjahbandar en den Kraton.

In de mortierbatterij stonden 4 mortieren van 20 cM. en links daarvan in het open veld 2 kanons van 8 cM. Zw.

De kanons moesten onze positie aan die zijde tegen mogelijke vijandelijke aanvallen verdedigen, terwijl de mortieren moesten trachten door worpvuur op de Missigit, het verblijf aldaar onhoudbaar te maken en verder om door het werpen met granaten en brandkogels den omtrek van de woning van den Sjahbandar, de pasir en de localiteiten van den Kraton, zooveel doenlijk te beschadigen.

Als algemeene regel werd tevens aangenomen te trachten het vuur van vijandelijke vuurmonden tot zwijgen te brengen, die versterkingen te verontrusten, waaruit op onze troepen werd gevraagd en het werken van den vijand te beletten.

Nog waren op de grasvlakte opgesteld 4 mortieren van 12 cM. van de 4e en 4 mortieren van gelijk kaliber van de 18e compagnie veldartillerie. Hunne taak was door worpvuur zoo dicht mogelijk aan de overzijde der rivier de uitwerking van de belegeringsartillerie te verhoogen.

Zooals wij reeds zeiden, openden enkele minuten over zeven uur de belegeringsbatterijen haar vuur.

Zij deed dit uit de 12 kanons, de 4 groote en 8 kleine mortieren op bijzonder krachtige, snelle en juiste wijze.

De leiding en regeling van het vuur was in het bivak Penajoeng opgedragen aan den kapitein G. F. W. Borel, in de frontbatterij aan den kapitein J. E. Biljardt en in de mortierbatterij aan den kapitein J. R. de Jong.

Deze drie kapiteins vervulden op uitstekende wijze hunne taak en hebben zeker veel bijgebracht aan het succes van dien dag, doordien het toch de vestingartillerie was, die — getuige

de vele scheuren, gaten, openingen in de eeuwenoude ringmuren en de menigvuldige sporen van granaataanslagen in en om de Missigit — het den vijand in de ommuurde Missigit onhandbaar maakte, zoodat hij zelfs nadat de enveloppe door de infanterie genomen was, niet de geringste poging aanwendde om zijn heiligdom, waarvan hij toch tijdens de 1e expeditie de verdedigingskracht tot tweemaal toe had leeren kennen, thans op nieuw te verdedigen. 1)

Alvorens van de vestingartillerie afscheid te nemen, gevoelen wij ons verplicht op eene bijzonderheid de aandacht te vestigen en wel dat van 7 tot 9 $\frac{1}{2}$ uur, dus in twee en een half uur door de achterladers van 12 cM., zoowel als door de voorladers van 8 cM., die in het bivak Penajoeng waren opgesteld, 42 schoten per vuurmond, dat is dus drie en een halve minuut per schot, gedaan werden.

Eene snelheid van vuren, welke zeker buitengewoon groot genoemd mag worden, vooral wanneer men daarbij let, met welk eene bijzondere zorg en juistheid de richting moest plaats hebben, daar zij geschiedde op het terrein voor het hoofd der

1) Het munitievorbruik op den 6den Januari bedroeg bij de vestingartillerie.

			granaten.	granaat-kartetsen.	brand-kogels.	licht-kogels.
bij de	2	achterladers van 12 cM. in de bivakbatterij.	84			
" "	2	voorladers " 8 " " rechtersleugel	30	54		
" "	2	achterladers " 12 " " kanonbatterij . . .	106			
" "	2	achterladers " 12 " front kanonbatterij.	106			
" "	2	voorladers " 8 " " bij de frontbatterij.	76	19		
" "	2	" " " 8 " " in de mortierbatterij.	85	22		
" "	4	mortieren " 20 " van de 1 ^{ste} comp. art.	48	—	16	7
" "	4	" " " 12 " " 4 ^e " "	83			
" "	4	" " " " " " " "	36	—	—	2

Op den kamponggrand, ten oosten van het bivak Penajoeng schoten de 2e en 3e sectie van de 4e compagnie artillerie op den 6den Januari 5 granaten en 2 granaatkartetsen.

Tijdens den aanval op de Missigit deed de 3e compagnie artillerie 14 kartetsschoten. Later van uit de Missigit nog 141 schoten met de drie secties kanons en door de sectie mortieren 24 granaten en 4 lichtkogels.

troepen en de geringste afwijking de noodlottigste gevolgen zou kunnen gehad hebben.

Een woord van lof aan de wakkere, onvermoeide bedieningsmanschappen van die vier stukken en aan de officieren, den kapitein Borel, den 1en luitenant J. J. Kolsch en den 2en luitenant P. de Wijs, die daarbij het toezicht en het commando hadden, is hier zeker niet misplaatst.

Insteede dat om zeven uur gelijktijdig met het eerste salvo der belegeringsbatterijen ook het commando „voorwaarts” door den brigadecommandant kon worden uitgesproken, kon dit woord tengevolge der vertraging, ondervonden bij het overzetten der troepen, eerst om kwart voor acht geuit worden.

Het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, voorafgegaan door eene compagnie „en tirailleur” en gevolgd door de overige korpsen der 2e brigade bewoog zich, in opvolging van de bekomen orders, zoo dicht mogelijk langs den linkeroever der Atjehrivier. Men bleef zodoende op het voetpad, dat men wist, dat naar de Missigit en den Kraton voerde en men liet alzoo de vijandelijke versterkingen westwaarts van den oever, die aldaar volgens bij het hoofdkwartier ingekomen berichten moesten gelegen zijn, rechts liggen.

Het rechterhalf 14e bataljon Infanterie, dat, zooals wij gezien hebben, de achterhoede vormde, kreeg den last om zoodra de brigade deboucheerde in de vlakte, welke men vooronderstelde voor de Missigit te zullen ontmoeten, de rechterflank der colonne te dekken en zonder op orders te wachten, naar omstandigheden te handelen.

Het door de dwangarbeiders in de vorige dagen opengekapte terrein was spoedig overgetrokken, en kwam men daarna aan zeer bedekt terrein, waarin de talrijke levende paggers vooral met moeite werden doorgetrokken.

De mineurs en sappeurs hadden dan ook handen vol werk om doorgangen voor de infanterie en artillerie te kappen.

Om spoediger vooruit te komen, trokken de tirailleurs hunne kapmessen en stonden de mineurs ter zijde.

Hoewel de krachtige persoonlijkheid van den kolonel de Roij

van Zuidewijn aanhoudend tot spoed aanzette en zijne forsche stem dikwerf de sedert populair geworden woorden, Madjoe! Madjoe! (voorwaarts!) deed hooren, zoo was toch het zwaar begroeide terrein oorzaak, dat de colonne slechts zeer langzaam vorderde — 7.5 à 10 M. per minuut —.

Zou, dit was de gedachte, die velen onzer bij dien langzamen opmarsch bezig hield, de vijand het onder het hevig vuur der positie-artillerie — elken minuut vlogen toch 3 à 4 granaten, granaatkartetsen of bommen door de lucht — en zooals in de commandementsorder voorondersteld werd, het in zijne versterkingen niet kunnen uithouden en dus den aanval der infanterie onnoodig maken!

Waarlijk tijd tot overpeinzing hadden wij in den beginne genoeg, want orders vielen er niet over te brengen, slechts „voorwaarts“, „voorwaarts“ was de eenige order, welke gedurig naar het hoofd der colonne gezonden werd.

Na vijf kwartier, dus tegen negen uur, was het hoofd der colonne, waarvan de linkervleugel en de sectie artillerie, in colonne met stukken, zooveel mogelijk het voetpad langs de rivier behielden, ongeveer 600 M. ver door omheinde gras- en suikerrietvelden, door struikgewas, door heggen en boschjes voortgeworsteld, toen eensklaps, terwijl luitenant Hulstkamp met den rechtervleugel van zijne tirailleurs een karbouwengat, dat in een bamboedoeripagge was, doorkroop, aan de spanning, waarin elkeen verkerde, een einde gemaakt werd, door een vreeselijk gegil — de Allahkreten — en een hevig salvovuur van geweren en lilla's, gelost door een voor ons onzichtbaren vijand en dat aan de 1e compagnie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie al dadelijk vijf gekwetsten kostte, waaronder de fuselier G. van Ameijde n°. 68751 ernstig en de fuselier J. E. H. Keetels n°. 68757, licht.

Die eerste onverwachte schok werd door de Europeesche soldaten van de zoeven genoemde compagnie, waarbij zich de soutiens in de tirailleurlinie hadden opgelost, flink doorstaan; zij lieten hunne kapmessen voor een oogenblik rusten en beantwoordden de richting volgende, waaruit de schoten kwamen, onverwijd het vijandelijk vuur. Daarna grepen zij naar de kap-

messen, baanden zich een weg door struikgewas en snelden, van tijd tot tijd halt houdende om eenige schoten of op bevel een salvo te doen, van pagger tot pagger onverschrokken vooruit.

Zij werden daarbij aanhoudend aangemoedigd door het commando „avanceeren” van den majoor Cavaljé en stout voorgegaan door de vier sectiecommandanten dier compagnie en wel de 1e luitenants Hulstkamp en Comfurius, de 2e luitenant Meulemans en de sergeant-majoor J. E. P. Funk n°. 58481, niettegenstaande de verliezen, die zij leden, naarmate zij den vijand naderden, steeds grooter werden.

Alzoo avanceerende kwam — ongeveer half tien — die dappere compagnie aan den uitersten boschrand en zag op een 40tal Meters voor zich eene uitgestrekte 2 à 3 M. hooge aarden borstwering met droge gracht en een nabij de contra-escarp opgehoogd glacis, geheel met bamboe-doeri en randjoes beplant.

Hier en daar werden in de borstwering rijen schietgaten waargenomen.

Die eerste compagnie bleef aan dezen boschrand onder het moorddadig vijandelijk vuur in stelling, hoewel het terrein wel eenige gezichts-, doch nagenoeg geene lichaamsdekking aanbod en richtte haar vuur hoofdzakelijk op de schietkokers.

De drie andere compagnieën van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie waren, evenals de sectie artillerie en het peloton mineurs, de 1e compagnie op enkele tientallen van passen gevolgd en stonden, de artillerie in colonne met stukken met een peloton der 2e compagnie op zijde en het andere peloton voor zich, op het pad; de 3e en 4e compagnie iets meer achterwaarts te wachten en gereed om op te rukken om tot den storm over te gaan.

Ook die troependeelen leden aanhoudend verliezen.

De Chef van den Staf der brigade, kapitein van Daalen, die zich bij het voorhoedebataljon had opgehouden en aldaar nauwkeurig den stand van zaken had opgenomen, rapporteerde den kolonel de Roij van Zuïdewijn hoe de positie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie was. Zij beiden, even als de majoor Cavaljé, maakten uit het sterke vuur des vijands en

uit de enorme lengte der vaurlijn, waaruit dat vuur op ons gericht werd de gevolgtrekking, dat wij tegenover eene talrijke tegenpartij, in eene zeer uitgestrekte stelling stonden en dat het zaak was, het centrum der positie te doorbreken.

In verband hiermede gaf de kolonel de volgende bevelen:

Het linkerhalf 14e bataljon Infanterie moet eene omtrekking langs 's vijands linkerflank beproeven.

Het rechterhalf 14e bataljon Infanterie zou ter versterking van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, dat zijne vuurlinie uitbreidde, oprukken. De twee secties kanons van den hoofdtroep komen voor het midden van 's vijands stelling in batterij, terwijl het rechterhalf 3e bataljon Infanterie tot dekking van deze artillerie, de munitie, de ambulances en de bagage voorloopig in reserve zoude blijven.

Gelijktijdig werd aan een officier opgedragen, zich naar een open plek aan de Atjehrivier te begeven en aldaar eene vlag te doen hijschen ten teeken, dat het vuur op de Missigit gestaakt en enkel op den Kraton zou worden gericht. 1)

De kolonel de Roij van Zuijdewijn, zonder de komst van de artillerie af te wachten, begaf zich al dadelijk met zijn staf vooruit om zelf eene geschikte opstelling voor het geschut te kiezen en het terrein nader te verkennen.

Onderwijl was de loop der gebeurtenissen als volgt:

1) De luitenant der opnemingsbrigade, die met het overbrengen van deze order belast was, begaf zich te paard, vergezeld van een cavalerist op weg. Bij de artillerie haalde hij eenige vuurpijlatten en bij een open plek aan de Atjehrivier ongeveer 150 pas van de enveloppe gekomen, hechtte hij een vlaggetje boven aan twee samen-gebonden vuurpijlatten en zwaaide daarmede heen en weder.

Vreezende, dat dit sein niet gezien zou worden, verzocht hij den 1en luitenant H. Koppen, die zich met een sectie mineurs en snepers in zijne onmiddellijke nabijheid bevond om twee stormladders tegen elkander te plaatsen en dan een mineur naar boven te zenden, die de vlag heen en weer moest zwaaien.

Aan dit verzoek werd voldaan.

Toch is de vlag niet gezien geworden door den kapitein Borel, den commandant der positie-artillerie in het bivak Penajoeng.

Gelukkig evenwel deed deze artillerie-officier op eigen initiatief, toen hij te oordeelen naar het infanterievuur meende, dat de brigade zich in de nabijheid van de Missigit moest bevinden, het vuur staken.

De 1e compagnie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie onderhield voortdurend een zeer levendig geweervuur met den vijand en hield niettegenstaande de groote verliezen, welke zij leed, aan den boschrand op een 50tal passen van de vijandelijke borstwering onversaagd stand.

Achtereenvolgens werden drie sectiecommandanten, de 1e luitenant Comfurius, de 2e luitenant Meulemans en de sergeant-majoor Funke en later ook de vierde, de 1e luitenant Hulst-kamp gewond, bovendien stegen in ruim een half uur tijds de verliezen bij die compagnie tot over de 50%.

Doch geen voet gronds waken die dappere Europeanen terug, hunne gesneuvelden bleven op de plaats liggen, terwijl de gewonden of zelf naar achteren kropen 1) of successievelijk daarheen gedragen werden.

De patronen waren echter bijna verschoten en vruchteloos had de kapitein le Bron de Vexela reeds den aanvoer van de reservepatronen laten vragen. De dwangarbeiders, welke die patronen droegen, hadden zich zóó bedekt opgesteld, dat zij nergens te vinden waren.

Toen dan ook le Bron de Vexela het oogenblik zag naderen, dat zijne compagnie de laatste patroon verschoten zou hebben, spoedde hij zich zelf naar majoor Cavaljé om patronen te halen en riep langs de artillerie komende den 1en luitenant van der Krak toe: „de patronen van mijne compagnie zijn verbruikt.”

Deze artillerieofficier stond met zijne sectie nog steeds in colonne met stukken op het pad langs de rivier, alwaar aan weerszijden een diepe sloot met zwaar begroeid terrein was.

1) Zoo o. a. begaf zich de fourier der compagnie F. H. Wassermann n°. 62774 naar achteren, omdat zijn rechterhand door een kogel verbrijzeld was.

De kapitein van Daalen, die hem ziet teruggaan en niet wetende, dat hij gewond was, roept hem verontwaardigd toe „wat een soldaat van het 3e, die het gevecht verlaat.”

De fourier antwoordde: „ja, kapitein, als ik geen gebroken hand had, waardoor ik mijn geweer niet meer kan hanteeren, zoude ik niet naar de ambulance gaan.”

En zeker ten bewijze, dat hij wel degelijk gewond was, ontvangt die fourier op hetzelfde oogenblik nog een schot door het linkerbeen.

Hij kon dus aldaar onmogelijk in batterij komen.

Toch begreep hij, dat hij thans de tirailleurlinie te hulp moest komen en hij verzocht daarom het dekkingspeloton van de 2e compagnie om vooruit te gaan, zijn front doortirailleurvuur te dekken en hem alzoo gelegenheid te geven om in batterij te komen.

Zulks geschiedde, aanvankelijk kon van de sectie artillerie slechts één stuk in batterij komen, dat op 200 pas kartetsvuur opende.

Van de bedieningsmanschappen van dit stuk werden al dadelijk twee Europeesche kanonniers J. Broomhaar n°. 61395 en T. Oudman n°. 61059 en de Inlandsche kanonnier Soerodhrone n°. 82294 gewond.

De luitenant van der Kruk hielp toen eigenhandig aan de bediening en richtte zelf het stuk. Zijn vuur was het, dat een op het pad gerichten vuurmond des vijands tot zwijgen bracht.

Na eenige schoten kwam het 2de stuk door de rechter sloot (zonder paarden), met behulp van de bedieningsmanschappen naast het 1ste stuk, in batterij en opende insgelijks het kartetsvuur.

De 3e en 4e compagnie achter elkander, en met hunne linkervleugels op het rivierpad, waren ondertusschen ook, omdat de majoor Cavaljé dacht elk oogenblik het bevel tot stormen te krijgen, dicht bij de tirailleurlinie gekomen.

De gewonde sergeant J. F. Menzi n°. 44873 van die linie, welke zich naar de ambulance begaf, deelde thans den kapitein C. H. Visscher en den 1en luitenant G. van Tienhoven mede, dat zijne compagnie in het geheel geen patronen meer had en onmogelijk meer lang in stelling zou kunnen blijven.

Nog voor dit bericht den majoor Cavaljé bereikt had, meenden die twee compagniescommandanten, dat zij geen oogenblik mochten talmen met tot ondersteuning van de 1e compagnie op te rukken.

De kapitein Visscher, de commandant der 3e compagnie, stelde zich op een aardhoop op en commandeert „linkson”, om zich met zijne compagnie langs het pad naar voren te begeven, doch op hetzelfde oogenblik ontving hij een kogel in het achter-

hoofd en stortte op den grond neder. Dit gaf bij de jonge Amboineesche soldaten, die zich op den linkervleugel bevonden en dus nu aan het hoofd waren eenige weifeling en terwijl van alle zijden de kreten „madjoe”, „madjoe” („voorwaarts”!) gehoord werden en ook de bataljonscommandant kwam aanloopen, ging onderwijl de 4e compagnie door de sloot naar voren en kwam weldra in de tirailleurlinie bij de 1e compagnie, terwijl spoedig daarna de 3e compagnie die linie meer rechts uitbreidde.

Ter eere van de dappere compagnie le Bron de Vexela zij hier vermeld, dat die compagnie, welke op dien dag een verlies leed van 75% zijner officieren en 58% zijner onderofficieren en manschappen, 1) na het verschieten harer patronen, kalm onder het hevig vuur bleef liggen en geen ongewonde zijne plaats in de tirailleurlinie verliet.

In den tijd, dat het vorenstaande bij het linkerhalf 3e bataljon Infanterie voorviel, verrichtte het linkerhalf 14e een marsch met divisien uit de rechterflank om aldus de bevolen omtrekking uit te voeren.

Kapitein van Wijhe had, door tusschenkomst van den kapitein Schneither, de order ontvangen om met de beide secties kanons zoo spoedig mogelijk op te rukken.

Het terrein was zoo dicht begroeid en zoo vol hindernissen, dat het zelfs voor de Infanterie, hoeveel te meer dus voor de artillerie, moeilijk was vooruit te komen.

Niettemin stelde van Wijhe al het mogelijke in het werk om aan de order te voldoen.

Hij begaf zich met eenige kanonniers, voorzien van het noodige gereedschap, aan het hoofd van de twee secties, die in colonne met stukken marcheerden, ten einde aldus den weg voor het voorste stuk te banen.

1) Do 1e compagnie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie verliet in den morgen van den 6den Januari het bivak Penajoeng met eene sterkte van 1 kapitein, 3 luitenants en 99 onderofficieren en manschappen.

Dien dag sneuvelden of werden gewond:

3 luitenants, 1 sergeant-majoor, 1 fourior, 2 sergeanten, 3 korporaals, 1 tamboer en ± 50 fuseliers.

De beide secties konden nu betrekkelijk snel vooruitkomen.

Reeds waren zij hun doel nabij en naderden zij een open plek met gras begroeid van 15 à 20 M. in het vierkant, alwaar de kolonel zich bevond, die, ook omdat het vijandelijk vuur steeds in hevigheid toenam, de artillerie tot spoed aanpoorde, toen het 2e stuk met bespanning en al omsloeg en wel doordien het boompaard in een gat viel en een voorbeen brak.

De achterkomende stukken moesten daarom een oogenblik halt houden.

Het stuk aan het hoofd, stukscommandant sergeant Moret, marcheerde echter door en kwam in batterij op de plaats door den brigadecommandant zelf aangewezen.

Het 3e stuk, stukscommandant sergeant-majoor L. A. Holtes n°. 52813, wist met buitengewone inspanning voorbij het 2e stuk, alwaar de sectiecommandant de 1e luitenant J. H. A. van Wijhe bezig was het boompaard te verwisselen, te komen, doch voordat het nog in batterij was, werd de voorrijder, de stukrijder 2e klasse Inbran n°. 80679 doodelijk getroffen en stortte van zijn paard. De sergeant-majoor Holtes zonder een oogenblik tijd te verliezen, sprong van zijn paard op het voorpaard, nam aldus de plaats van den gesneuvelden voorrijder in en bracht eenige oogenblikken later met den korporaal van Hoeflaken en den kanonnier Wijnbergen het stuk in batterij, terwijl de vier overige bedieningsmanschappen reeds bezig waren de munitiekisten van het draagpaard af te nemen.

Terwijl de kolonel de Roij van Zijldewijn aan het stuk Moret zelf de richting aangaf, waarin met kartetsen gevraagd moest worden en wel op struiken en bamboedoeri, welke zich hoogstens een 20tal passen voor den vuurmond bevond en waaruit hevig geschoten werd, kwam de 1e compagnie van het linkerhalf 14e, kapitein A. J. F. Rochell, mede op en nabij de kleine grasvlakte, terwijl zooals later bleek de 4e compagnie, zoomede de 2e en 3e compagnie iets meer links waren.

Wel had dus dit korps zijne omtrekking niet ver genoeg uitgestrekt, maar het is alleszins te begrijpen, dat het door het begroeide en bedekte terrein misleid en vreezende te laat

te komen en afgaande op het vijandelijk vuur reeds van den beginne af zuidwestelijk, in stede van westelijk had gemarcheerd.

Bij den marsch uit de flank van het linkerhalf 14e schijnen de 2e en 3e compagnie, doordien de inlandsche soldaten ongeschoeide voeten hadden en daardoor in kreupelhout en tusschen doornheggen moeilijker vooruit konden, iets langzamer gemarcheerd te hebben.

Bovendien zagen de compagnieën elkander niet en konden zij dus op het oog geen onderling verband houden. Dit is dan ook wel de reden, dat hoewel de compagnieën in colonne met divisieën, volgens hunne nummers stonden, de twee inlandsche compagnieën een 50tal passen oostelijker voor de enveloppe kwamen.

Zeker bewees het voor den goeden geest en de deugdelijkheid der troepen, dat dit linkerhalf 14e met bijzonderen spoed en als het ware met zijne vier compagnieën gelijktijdig in den gordel van het hevige vijandelijk vuur kwam.

Ook hier op den rechtersvleugel ontstond nu een hevig vuurgevecht met den onzichtbaren vijand, dat thans, daar de compagnie van Tienhoven de plaats had ingenomen van de compagnie le 'Bron de Vexela en de Amboineesche compagnieën van het linkerhalf 3e aldaar den rechtersvleugel der tirailleurlinie hadden uitgebreid, ook op den linkervleugel van onze opstelling weder met vernieuwde woede losbarstte.

Het gevecht was thans zijn hevigste en kritiekste moment ingetreden, zoowel verdediger als aanvaller verzonden elke minuut honderden kogels en zij schenen beiden te begrijpen, dat het beslissend oogenblik naderde en dat de toestand, zooals hij nu was, onmogelijk lang kon voortduren.

Het was in deze oogenblikken, dat de compagnieën v. Tienhoven en Visscher op den linkervleugel en vooral ook de compagnieën Hogerwaard en von Mauntz (2e en 3e van het linkerhalf 14e) groote verliezen leden.

Het was ook thans, dat eenige officieren en vele soldaten bij het voorwaarts gaan, want de tirailleurlinie trachtte op verschillende plaatsen steeds meer en meer de versterking te naderen, randjoewonden ontvingen.

Thans of wel enkele oogenblikken later werd ook de com-

mandant van het linkerhalf 14e, kapitein Meis, gewond, terwijl de kapitein P. E. F. A. von Mauntz en de 2de luitenant G. C. J. Hemmes zwaar gewond nederstortten. 1)

Ook thans was het, dat de kolonel de Roij van Zuïdewijn, die zich, zooals wij gezien hebben, bij de stukken van kapitein van Wijhe onder een hevig vijandelijk vuur ophield, vrij ernstig aan den voet gewond werd en dat zijn paard onder hem werd doodgeschoten.

Nu ook viel in zijne onmiddellijke nabijheid de kapitein van den staf Schneither zwaar gewond van zijn paard en werd de luitenant der cavalerie ten Bosch, evenals zijn paard licht gewond.

Doch de doortastende, energieke kolonel de Roij van Zuïdewijn verloor geen oogenblik zijne tegenwoordigheid van geest en zijne stem bleef even krachtig. Hij besteeg onmiddellijk een ander paard, hem door den luitenant ten Bosch aangeboden, maar de gewonde voet had de steun van den grond noodig en de pijn belette hem dus te paard te blijven. Reeds had hij echter den luitenant Munniks de Jongh naar den overste Pel gezonden met den last om het rechterhalf 14e bataljon Infanterie, dat zich thans achter den rechtervleugel van het linkerhalf 3e bevond met versnelden pas rechts van dit korps, tegen het midden der vijandelijke versterkingen te doen oprukken en daarbij de muziek te doen spelen.

Weinige oogenblikken later en nog voor de muziek gehoord wordt, geeft de Kolonel aan zijne omgeving en aan den kapitein Rochell met de 1e compagnie van het linkerhalf 14e bataljon Infanterie het sein tot den aanval en laat zijne forsche, heldere stem zich hooren met den uitroep: „vooruit, voorwaarts, wij moeten er in.” Zijne krachtige persoonlijkheid en zijn kloek voorbeeld gaven eene schoone impulsie en onder een algemeen

1) Om aan te toonen welke groote verliezen de officierskorpsen van enkele bataljons tijdens de tweede Atjehexpeditie geleden hebben, voeg ik aan deze voordracht toe een nominatieven staat (bijlage d.) van de officieren van het linkerhalf 14e bataljon Infanterie, onder bijvoeging van den aard der verwonding of ziekte, welke den dood of de evacuatie van het oorlogstooneel tengevolge had.

hoerah en een „leve de Koning” stormde de rechtervleugel tegen 's vijands linkervleugel op.

Laat ons thans trachten dat binnendringen in 's vijands versterkingen zoo juist mogelijk te beschrijven.

Op den linkervleugel had majoor Cavaljé reeds met ongeduld het oogenblik van stormen afgewacht.

Telkens begaf hij zich, of zond zijn adjudant, den 1en luitenant H. J. de Bordes, naar den rechtervleugel zijner tirailleurlinie om te luisteren of ook een signaal gegeven werd, ofte te trachten te zien of soms andere troepenafdeelingen voorwaarts rukten.

Hoewel majoor Cavaljé zeer goed wist, dat de aanvalskracht van zijn korps door dat lange wachten gevaar liep te vermindern, begreep hij toch ook, dat een partiële aanval weinig kans van slagen had.

Daar vernam hij, dat rechts van hem werd voortgerukt en onmiddellijk, ook vóórdat hij de muziek nog hoorde. commandeerde hij „attaqueeren”, waarop de 4e en 3e compagnie, benevens gedeeltelijk de 1e en 2e compagnie, onder een luid gejuich en met een algemeen élan, vooruit stormen.

De dappere commandant der 4e compagnie, de 1e luitenant van Tienhoven, op den voet gevolgd door den fuselier Keetels van de 1e compagnie, die niettegenstaande zijne wonde steeds met zeldzame onverschrokkenheid en koelbloedigheid aan het gevecht had deelgenomen, waren hier de eersten op de vijandelijke borstwering.

Rechts van het linkerhalf 3e bataljon infanterie, doch enkele minuten later, marcheerde het rechterhalf 14e waarbij de muziek speelde, met versnelden pas vooruit.

Toen bij dien overhaasten opmarsch eenige verwarring ontstond, riep de bataljonscommandant Pel „muziek aan het hoofd”, en dit enkele korte bevel was voldoende om de drie compagnieën in de grootste regelmaat, evenals op het exercitieveld Pegirian te Soerabaia geëxerceerd werd, te doen vooruitrukken. 1)

1) Tot bewijs, dat de tucht en de vuurdiscipline bij het rechterhalf 14e bataljon infanterie voorbeeldig waren, moge voorzeker het volgende worden aangehaald.

Den 10den December 1873, daags na de landing, werd ons bivak

De adjudant-onderofficier vaandeldrager P. Peters, n°. 43816 met het vaandel in de hand, geholpen door den hoornblazer J. Connot n°. 61524, is hier met den sergeant J. Buddingh n°. 56263 het eerst op de borstwering, waarop zij onmiddellijk door de 1e en 3e compagnie — kapitein A. P. Soeters en 1en luitenant W. L. J. Scheepens — gevolgd werden.

Wederom rechts van het rechterhalf 14e ontmoetten wij opeenvolgend de 3e, 2e, 4e en 1e compagnie van het linkerhalf 14e bataljon infanterie.

De talrijke randjoe's waren hier oorzaak, dat de inlandsche soldaten van de 2e en 3e compagnie eenige oogenblikken na hunne geschoeide kameraden van het linkerhalf 3e en van hun eigen korps op de borstwering kwamen, want voorzeker aan dapperheid en flink vooruitgaan had het die brave Javaantjes niet ontbroken.

Ook zij hadden een roemrijk aandeel aan de schoone overwinning van dien dag. Zij toch hielden, toen reeds meer dan de helft hunner officieren gevallen was, niet alleen nog moedig stand, doch drongen vooruit en dat niettegenstaande in de laatste oogenblikken der verdediging het vijandelijk vuur op dat gedeelte der borstwering, waar zij aanvielen, verreweg het hevigste was.

Toen leden die twee inlandsche compagnieën geduchte verliezen, en zoo gij M. H. de lange lijsten van gesneuvelden en gewonden, welke de verovering van de Missigit ons gekost heeft en die wij als bijlagen [a, b en c] bij deze voordracht gevoegd

bij Koewala Gighen hevig door den vijand beschoten, die aan de overzijde in vluchtige versterkingen was opgesteld.

Het rechterhalf 14e kreeg toen van den generaal Verspijck den last te trachten de Koewala te doorwaden en den vijand te verdrijven.

De luitenant-kolonel Pel liet de colonne met sectiën formeeren en marcheerde onder een hevig geweer- en lillavuur door de 100 M. breede en 1 M. diepe — in het midden eene cunetto ter diepte van 1.6 M. — Koewala, terwijl het bataljon, naarmate de sectiën de overzijde bereikten, „links voorwaarts” in bataille kwam en achtereenvolgens het vuur openden en spoedig den vijand verdreven.

De generaal Verspijck, welke van dat doortrekken en dien opmarch getuige was, kon zijne bewondering niet verzwijgen en zeide tegen den bataljonscommandant: „Pel, ik sta verbaasd, 't was alsof ge parade maaktet op het Koningsplein.”

hebben, inziet, dan vindt gij daarin de namen van 49 Javanen, die allen bij de 3e verovering sneuvelden of gewond werden en dat op eene sterkte van ongeveer 150.

De 6de Januari veroorzaakte dus de Javaansche compagnieën een verlies van meer dan 30 %.

De 4e compagnie van het linkerhalf 14e bataljon Infanterie, marcheerde door het zwaar begroeide terrein daartoe genoodzaakt, uit de flank op de versterking aan.

Toen zij op een klein open plekje deboucheerde, ontving zij mede een hevig vuur, dat de manschappen een oogenblik deed weifelen, doch moedig voorgegaan door den compagniescommandant, den 1en luitenant M. G. W. A. Schumann, drongen zij voorwaarts.

De fuselier L. Balmer n°. 48330, die zijn compagniescommandant was vooruitgesneld, toen deze in de bamboe-doeri was blijven hangen, kwam aldaar het eerst op de borstwering

Van de 1e compagnie van het linkerhalf 14e bataljon Infanterie, die, zooals wij gezien hebben, onder het oog en bezielde door de tegenwoordigheid van den brigadecommandant den aanval deed, baanden zich de korporaal J. Vilmar n°. 47115, op den voet gevolgd door den kapitein Rochell en de fuselier M. S. Goldstein n°. 64622 een weg door de bamboe-doeri en beklommen dus op den uitersten linkervlengel de borstwering

Het was hier de eenigste plaats, alwaar de vijand nog een oogenblik stand hield, ten minste toen de kapitein Rochell en de korporaal Vilmar, nadat de fuseliers S. Jansen n°. 54512, C. Schouten n°. 59153 en P. den Hartog n°. 35759 zich nog bij hen gevoegd hadden, doorliepen en in een tweede redoute kwamen, zagen zij aldaar een zestal Atjehers, die op hen afkwamen, doch allen spoedig werden neêrgeschoten.

Kapitein Rochell zag verder op een afstand van 150 passen voor zich eene bende vluchtende vijanden, naar zijne schatting ± 1000 man sterk, waarvan twee te paard — een in het rood en de andere in het wit —, die elkander met de handen vooruitduwden. Zijne macht was veel te gering om die vijanden te vervolgen, enkel liet hij schoten op hen doen; bovendien waren zij eenige oogenblikken later door de muren van de Missigit aan zijn gezicht onttrokken.

Zoodra uit de belegeringsbatterijen aan den noordelijken rand van de grasvlakte werd waargenomen, dat de vijand uit de voorwerken van de Missigit vluchtte, rukte onmiddellijk het linkerhalf 9e bataljon Infanterie, onder majoor J. H. Roms-winckel, dat nabij die batterijen was opgesteld, vooruit tot aan den rechteroever der Atjeh-rivier tegenover de Missigit en bracht door goed gerichte salvo's den vluchtenden vijand nog vele verliezen toe.

De vier mortieren van 12 cM. onder den luitenant Pape voegden zich hier bij dat korps en wierpen granaten en lichtkogels in de richting van den Kraton, alwaar eenige huizen werden waargenomen.

De sloepenflottielje op de Atjehrivier, onder commando van den luitenant ter zee 2e klasse H. van Broekhuijzen, had post gevat bij de getr. 12 cM. A., die in het bivak Penajoeng waren opgesteld.

Zij was, zoodra deze stukken hun vuur op de Missigit staakten, voorwaarts gegaan om deel aan den strijd te nemen.

In linie in den breede roeiden de vier sloepen zoo hard als mogelijk tegen den stroom op en kwamen daardoor in betrekkelijk zeer korten tijd bij de pas veroverde versterkingen.

Eerst op 600 pas opende het geschut der sloepen het vuur tegen een paar nabij den Kraton staande huizen. Spoedig echter ging de flottielje nog ruim 100 pas hooger de rivier op en liet de luitenant van Broekhuijzen de sloepen, daar waar de Atjeh-rivier zich oostelijk kromt, voor dreg gaan, omdat zij op dat punt op den stroom gezwaaid, meteen hun geschut op den Kraton gericht hadden. Daardoor toch kon er sneller en met meer juistheid gevnuurd worden.

Nog voor deze positie was ingenomen, ontvingen de sloepen vijandelijk vuur uit de versterkingen van Pakan Atjeh en den Kraton, dat allengs heviger werd en waardoor niet alleen de sloepen herhaaldelijk getroffen werden, doch ook een drietal matrozen gewond werden.

Bijzonder onderscheidden zich hier de matroos 2e klasse T. C. H. de Wit n°. 9120, die als commandeur van eenen houwitsers op loffelijke wijze zijn plicht deed en een schotwond in

de dij ontving, zoomede de matroos 3e klasse B. de Braber n°. 7729, die hoezeer gekwetst door een schampschot in den nek op zijn verzoek niet geëvacueerd werd, maar weder wakker aan het gevecht deelnam.

Hoe was het verder gegaan bij de troepen der 2e brigade, die wij verlieten, toen zij op verschillende plaatsen bijna gelijktijdig de voorwerken van de Missigit binnendrongen?

Van Tienhoven en de fuselier Keetels waren, zooals wij gezien hebben, op den linkervleugel het eerst op de vijandelijke borstwering.

Zij werden op den voet gevolgd door den 1en luitenant-adjudant de Bordes.

Deze ziet en herkent in zuidelijke richting en op een 200tal passen voor zich den muur der Missigit en roept de hem omringenden toe: „vooruit naar de Missigit.”

Hierop stormt het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, zonder zich in de pas beklommen versterking op te houden verder voort en den vijand, die in dichte drommen wegvluchtte, achterna.

Bij de noordzijde nabij den noordwesthoek van de Missigit gekomen, beklom de 1e luitenant D. van der Swan met de bataljonsvlag 1) in de hand het eerst den muur. Hij wordt dadelijk gevolgd door den 1en luitenant van Tienhoven, den 1en luitenant-adjudant de Bordes en den Amboineeschen fuselier P. Pouwol n°. 53658.

De eigenlijke Missigit werd dus als het ware met denzelfden aanloop genomen, waarmede het linkerhalf 3e bataljon Infanterie de voorwerken was binnengedrongen.

Doch vergeten wij het niet, en zonder iets aan de doortastende handeling van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie te kort te doen, dat, dank de uitstekende vuurleiding bij de positie-artillerie, zij het was die den vijand het verblijf tuschen de muren onmogelijk had gemaakt.

1) De bataljonsvaandels waren bij de rechter korpsgedeelten, terwijl bij de linker Nederlandsche vlaggen, gehecht aan een langen ronden zwarten stok, gedragen werden.

Maar waarschijnlijk is het ook, dat ware niet de 2e brigade, en vooral het linkerhalf 3e, met zulk een élan verder gerukt, of de vijand zou, nadat het vuur der artillerie ophield, weder de Missigit bezet hebben en eene poging gedaan hebben om haar nogmaals te verdedigen.

Rechtstreeks werd de Missigit niet meer verdedigd, doch wel indirect door het vuur van achterliggende werken, waarschijnlijk van den kraton, waaruit voortdurend kanon-, lilla- en geweervuur binnen en over de Missigit kwam.

Het rechterhalf 3e, dat achter het linkerhalf 3e bataljon Infanterie de versterkingen binnenrukte, marcheerde evenzoo door en kwam aan den noordoosthoek van de Missigit, alwaar het gedeeltelijk door een gat, aldaar in den muur door de artillerie geschoten en gedeeltelijk langs de oostzijde binnen de Missigit trok.

Zoowel het rechter- als het linkerhalf 14e bataljon Infanterie, die zich binnen de veroverde werken geheel verzameld hadden, trokken vervolgens naar de Missigit, spoedig door de artillerie en de sappeurs gevolgd.

Met de eerste troepen van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie was de kolonel de Roij van Zuïdewijn met zijn staf binnen de Missigit, alwaar hij onverwijd de noodige beschikkingen nam om haar in staat van verdediging te brengen en behoorlijk te bezetten.

De compagnie mineurs en sappeurs, die zich bij den aanval reeds zoo verdienstelijk had gemaakt door de paggers en andere beletselen voor de buitenwerken op te ruimen, onderscheidde zich thans zeer door onder het hevig vijandelijk vuur de open oostzijde van de Missigit met schanskorven en zandzakken te sluiten. De compagniescommandant, de 1e luitenant Booms, gaf hierbij het voorbeeld door zelf den eersten korf te plaatsen en werd vooral door den 1en luitenant P. J. Seibert en de mineurs 2e klasse G. Allgaier n°. 62762 en A. C. Behouden n°. 67683, die beiden bij den aanval reeds gewond waren, doch, na verbonden te zijn, verzocht hadden niet in de ambulance te blijven, maar bij hunne kameraden terug te keeren, wakker bijgestaan.

Het was ongeveer half elf toen de kolonel de Roij van Zuidewijn den luitenant van de militaire verkenningen naar den Opperbevelhebber zond om rapport te doen van de verrichtingen van de troepen en te verzoeken het vuur op den Kraton te doen voortzetten. Tevens droeg hij den kapitein van Daalen op om het terrein om de Missigit te verkennen en te oordeelen of dadelijk tegen den Kraton kon worden opgerukt. Toen eerst dacht hij er aan, hoewel door bloedverlies reeds zoo verzwakt, dat hij bijna niet meer kon staan, om zich te laten verbinden.

De kapitein van Lier, ons uit de veroveringen op 10 en 14 April van het vorige jaar zoo goed bekend, die tijdens den aanval als stafofficier zich met kalmte en vastberadenheid van zijne taak had gekwetend, was den kolonel behulpzaam in het verbinden zijner wonde. Nauwelijks hiermede gereed werd die kapitein echter door een matten 3 $\frac{1}{2}$ kogel in de lendenen getroffen en viel zwaar gewond neder.

Tijd ontbreekt ons om de wijze, waarop de Missigit in staat van verdediging gebracht werd en de verdere gebeurtenissen op den 6den Januari te beschrijven.

Wat wij ons echter nog wel verplicht gevoelen mede te deelen zijn enkele schoone daden, welke tijdens den aanval voorvielen.

Hoe jammer zeker, dat het terrein zoo begroeid en bedekt was, zoodat de gezichtskring slechts tot enkele tientallen van passen bepaald bleef.

Wie weet, welke moedige of opofferende daden daardoor onopgemerkt zijn gebleven.

Bekend zijn echter de volgende :

Toen de compagnie le Bron de Vexela al hare patronen had verschoten en hare plaats in de tirailleurlinie voor een groot deel door de compagnie v. Tienhoven was ingenomen, vreesde die compagniescommandant, omdat nog geen reservemunitie werd aangebracht, dat ook spoedig zijne patronen verschoten zouden zijn.

De hoornblazer D. van Zuidam n°. 44212 liep daarop langs de linie, vulde drie à viermaal zijne politiemuts met de patronen van de gesneuvelden en gewonden en verdeelde die onder een

hevig vijandelijk vuur bedaard onder de tirailleurs. V. Zuidam kreeg bij die gelegenheid een randjoewond aan den linkervoet.

Daar, zooals wij reeds vermeldde, de koelies met de reserve patronen nergens te vinden waren, zoo bood zich, toen dit bericht bij het rechterhalf 14e bataljon Infanterie kwam, de tamboer J. Antonisse n°. 66907 aan om hen te zoeken. Onder een hevig vuur gaf hij hieraan gevolg, vond de koelies in eene droge sloot tusschen twee paggers en bracht hen aan het hoofd der colonne.

Ook den fuselier J. Miroir n°. 44284 van de 1e compagnie linkerhalf 3e bataljon Infanterie, welke dien dag sneuvelde, mogen wij hier niet vergeten.

Hij was de kok van de compagnie.

Toen de commandementsorder in den avond van den 5den Januari bekend werd, waarbij bepaald was, dat de koks achter konden blijven, schenen enkele kameraden tegen Miroir gezegd te hebben: „Je kookt goed, maar vechten schijn je niet van te houden, want je moogt morgen weer thuis blijven.”

Dit was voor den braven Miroir te veel.

Hij liep naar zijnen compagniescommandant en wist vergunning te verkrijgen om mede uit te rukken.

Gedurende het gevecht wilde hij niets weten van dekkingen en stierf hij op enkele passen afstands van zijn pelotonscommandant, luitenant Hulstkamp, den heldendood.

Nog blijft mij over aan eenen belangrijken tak van dienst, welken ik tot nog toe geheel onbesproken liet en welke zoo bijzonder uitgemunt heeft, een woord van lof te wijden.

Het is, gij zult het zeker reeds begrijpen, de geneeskundige dienst.

De officieren van gezondheid, die met de 2e brigade uitrukten, waren A. C. Hoogeveen (l. h. 3e), E. C. van Minkelen (r. h. 3e), J. S. Cremer (l. h. 14e), J. J. de Wilde (r. h. 14e) en W. J. Oosterhoff (3e comp. artillerie).

Bij den opmarsch bleef elk officier van gezondheid bij zijn korps, doch toen het vijandelijk vuur zoo eensklaps losbarstte en aan het linkerhalf 3e zulke talrijke offers bezorgde, voegde zich van Minkelen bij Hoogeveen en verleenden zij onder het hevig

vuur des vijands met kalmte en bedaardheid de eerste zorg en hulp aan de gekwetsten.

Eenige tientallen van minuten later verrichtten de officieren van gezondheid Cremer, de Wilde en Oosterhoff ditzelfde werk bij de gewonden van het linkerhalf 14e en de batterij artillerie, terwijl later de gekwetsten behorende tot de verschillende korpsen door de dwangarbeiders met hunne geleiders gebracht werden bij de officieren van gezondheid, die hen het eerst ontmoetten.

Evenals bij alle andere gevechten gedurende de geheele 2e expeditie geleverd, maakte zich ook nu de heer G. von Bultzingslôwen, de gedelegeerde van de vereeniging „Het Roode Kruis" weder bijzonder verdienstelijk.

Zijne daden zijn verre boven onzen lof verheven.

Hoewel zelf bemiddeld, deelde hij geheel vrijwillig de gevaren van den oorlog.

Geen commando riep hem daartoe en toch was hij in de tirailleurlinie van het linkerhalf 3e bataljon Infanterie en wel daar, waar de meeste gewonden vielen.

Hier legde hij vluchtige verbanden aan, deelde verfrisschende dranken uit of wel nam zelf de gewonden op om hen voorzichtig in de tandoes te leggen. Hij was hier zeker wel de menschevriend in den meest edelen zin des woords.

Schooner belooning dan het ridderkruis der Militaire Willemsorde, dat thans zijne borst siert is die, dat de naam van von Bultzingslôwen in dankbare herinnering zal blijven voortleven bij een ieder, die de 2e expeditie naar Atjeh medegemaakt heeft.

Van het ondergeschikte geneeskundig personeel onderscheidden zich in het bijzonder de sergeant-ziekenvader J. Rietschi n°. 47176 en de ziekenoppassers L. J. Nollet n°. 56519 en C. W. Beglinger n°. 65736, waarvan de laatste, hoewel achtereenvolgens door twee matte kogels gewond, toch niet ophield met den grootsten ijver en nauwgezetheid zijne taak te vervullen.

Nadat aan de gekwetsten, hun aantal bedroeg in den tijd van ruim een uur een 200tal, een vluchtig verband was gelegd, werden zij verder getransporteerd en wel naar K. Djawa.

Hier was, zooals wij reeds mededeelden, eene verbandplaats (korpsambulance) opgericht.

Toen het aantal gewonden zoo aanzienlijk werd, waren, behalve de officieren van gezondheid H. Greve en J. Adriani, nog een paar officieren van gezondheid hier ijverig bezig om de gekwetsten zoo noodig nogmaals te verbinden.

Daarna werden zij verder deels per sloep naar de zieken-schepen op de reede en deels naar de hoofdambulance te Penajong getransporteerd.

Tooneelen van onverschrokkenheid, om niettegenstaande de pijnlijkste wonden toch kalm en zwijgend te blijven, kwamen menigvuldig voor.

Maar het schoonste voorbeeld onder hen gaf wel de zwaar gewonde luitenant Comfurius.

Toen deze veelbelovende, dertigjarige officier het schot ontving, dat hem voor altijd het gezicht benam, viel hij op den grond neder en bleef gelaten liggen. Enkel zwaaide hij van tijd tot tijd met de armen, ten teeken, dat hij leefde en nog opgehaald moest worden. Na een kwartier uur werd hij opgenomen en in een tandoe gelegd. Zijn geestdrift, welke hij in het gevecht zoo ten toon had gesteld 1), was nog in geenen deele verflauwd en niettegenstaande de hevigste pijnen liet hij geen smartkreet hooren, doch riep integendeel luide: „Leve de Koning”.

Ook onder het verbinden bleef hij steeds kalm en gelaten.

Toen hij eenen gewonde naast zich hevig hoorde kermen, vroeg hij dezen: „wat scheelt er aan” en kreeg tot antwoord: „ik heb een gebroken arm en daardoor zulke hevige pijnen.” De onversaagde Comfurius antwoordde toen, „welnu doe zooals ik, mij zijn de beide oogen uitgeschoten en toch schreeuw ik niet, doch roep: „Leve de Koning”.

De lof over den geneeskundigen dienst voor de toewijding,

1) Deze officier ging onder een hevig vijandelijk vuur zijne manschappen flink voor, voerde hen met veel beleid aan en volgde stipt de gegeven orders op, totdat hij een geweerkogel door beide oogen kreeg.

Laat ik hier nog bijvoegen, dat mijn akademievriend Comfurius steeds gezond en opgeruimd is en met zijne echtgenooten en kinderen te Gouda woont.

die hij bij de verovering van de Missigit aan zijn taak besteed had, was algemeen.

De Generaal van Swieten teekende zelfs op het rapport der tweede brigade over het gevecht op den 6den Januari aan:

„dat de dienst der ambulance en van hare vervoermiddelen „op dien dag uitmuntend georganiseerd was, waardoor het zeer „merkwaardige feit heeft plaats gehad, dat omstreeks 12 uur „op den middag reeds 126 van de gewonde krijgers, goed ver- „bonden, naar de drijvende ziekschepen waren overgebracht.”

Den volgenden dag vertrokken naar Padang de „Willem, Kroonprins der Nederlanden” en de „Baron Mackay” ter overbrenging van 202 meerendeels op den vorigen dag bij de inname der Missigit verkregen gekwetsten, waaronder de dappere brigadecommandant, die den 11den Januari d.a.v. weder in zijne garnizoensplaats Padang terugkeerde, alwaar hij toen juist tien dagen afwezig was geweest.

Brachten wij reeds een woord van lof uit over den geneeskundigen dienst, het zij mij thans nog vergund hier te vermelden, wat in het rapport van den kolonel de Roij van Zuidewijn voorkomt aangaande de houding der troepen.

„lk kan niet anders dan onverdeelde hulde brengen aan de „onversaagdheid onzer troepen in het algemeen en aan de on- „verschrokkenheid, waardoor de officieren en de Europeesche „soldaten in 't bijzonder, zich bij deze gelegenheid zoo schitterend hebben onderscheiden”.

De Opperbevelhebber betuigde ook zijne tevredenheid aan Chefs en troepen en in het bijzonder aan de dappere compagnie le Bron de Vexela bij hunne terugkomst in het bivak Penajoeng.

„Lof voor hunne dapperheid — zeide de Generaal van Swieten — verdienen allen, die aan dit gevecht hebben deelgenomen, dat ongetwijfeld een schoon wapenfeit is geweest”.

Alvorens dit verhaal te eindigen zij het mij nog vergund als werkdadig ooggetuige der drie bestormingen eene diepgevoelde hulde te brengen aan het drietal officieren, die bij genoemde wapenfeiten boven zooveel anderen hebben uitgeblonken.

De eerste van dat drietal is de kapitein J. P. van Lier — thans gepensionneerd kolonel. — Hij was niet alleen de onverschrokken compagniescommandant, de doortastende, voortvarende, moedige commandant der stormcolonne, maar bovendien de beleidvolle stafofficier, wiens bloed tweemaal op en binnen de muren van de Missigit vloede en wiens heldengedrag ongetwijfeld veel heeft bijgedragen om de verovering op 10 en 14 April 1873 te doen gelukken.

Dan volgt de kalme, beleidvolle, dappere commandant van het 3e bataljon Infanterie, de majoor F. P. Cavaljé — thans gepensionneerd luitenant-kolonel en militiecommissaris in het 2e district der provincie Noord-Brabant —; een officier van wien de Atjehers zeker gezegd zullen hebben „maar is het dan altijd Cavaljé die ons ons heiligdom komt ontrukken” en van zijne soldaten „maar is het dan altijd het 3e bataljon Infanterie, dat zich komt laten dooden.” 1)

Zeker is de naam van Cavaljé nauw en met eere verbonden aan de drie Missigitveroveringen, welke tot onze schoonste wapenfeiten in den Atjehoorlog behooren gerekend te worden.

En ten slotte geldt onze eerbiedige hulde de nagedachtenis van den Generaal C. L. St. A. M. de Roij van Zuïjdewijn, den bevelhebber, wiens onversaagdheid, koelbloedigheid en onstuimige dapperheid Koning en Vaderland door de verovering van de Missigit een der schoonste overwinningen schonk, waarvan te recht door den Opperbevelhebber van het Atjehleger, den Generaal van Swieten, in zijn dagorder van 24 Januari 1874 getuigd kon worden: „de verovering van de Missigit is een meesterstuk, dat U allen en Uwen brigadecommandant tot eere strekt.”

De VOORZITTER: Het levendig applaussement getuigt van

1) De verliezen door het 3e bataljon Infanterie tijdens de 1e Atjehsche expeditie geleden, deelden wij reeds in eene vroegere noot mede.

Bij den aanval op 6 Januari 1874 verloor het linkerhalf 3e bataljon Infanterie, dat met eene sterkte van 16 officieren en nog geen 400 onderofficieren en manschappen uitrukke, binnen het uur 105 man aan gesneuvelden en gewonden, waaronder vier officieren.

de geestdrift welke de gehouden voordracht heeft opgewekt en dat is ook niet te verwonderen. De geëerde spreker heeft niet alleen eene voordracht gehouden over de inneming van de Missiguit; hij heeft ons ook een epos geschetst, in een heldendicht, gloeiende van geestdrift en bewondering voor de daden van moed, zelfopoffering en trouw, zoowel door officieren als door den minsten soldaat van het N.-I. Leger, bij de herhaalde bestorming en inneming van de Missiguit op Atjeh, aan den dag gelegd.

Hij heeft in krachtige taal geschetst wat men daar in verre gewesten voor de eer van het Vaderland heeft gedaan en aangetoond dat Neerlands zonen nog niet van den heldenmoed der vaderen zijn ontaard.

Men heeft ons soms eene niet krijgshaftige natie genoemd, maar zulke voorbeelden als ons heden avond zijn geschetst, toonen aan dat de verhevenste krijgsmansdeugden gloeien in de borst van den Nederlandschen soldaat, en boezemen ons het vaste vertrouwen in, dat, wordt ooit de onafhankelijkheid van ons Vaderland, onze vrijheid bedreigd, ook het Nederlandsche leger zal toonen met denzelfden heldenmoed als het Ned. Indische bezielde te zijn. (*Toejuichingen.*)

Mag ik vragen of er iemand is, die het woord wenscht om eenige vragen te doen of opmerkingen te maken.

De heer VAN DEN BENT. Mijnheer de Voorzitter! Een enkele vraag slechts. De Majoor Bruinsma heeft ons van veel helden gesproken en tevens verteld of die in den strijd gesneuveld of gewond zijn geworden.

Daar onder de zeer zwaar gewonden ook de fuselier Overmeiren is genoemd, wiens dapperheid de aandacht heeft getrokken, zou het zeker aangenaam zijn indien ons door den spreker eenige inlichtingen omtrent het verder lot van dien held konden worden gegeven.

De heer BRUINSMA. Op de gedane vraag wil ik gaarne antwoorden en wel door uit mijn voordracht nog de volgende noot voor te lezen.

(die voorkomende aan den voet van bladzijde 290.)

De heer MEIJER. Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het woord niet gevraagd om eenige inlichting te vragen; ook niet om eenige toelichting tot de voordracht te verzoeken. Ik geloof het gevoelen uit te spreken van allen, die hier vereenigd zijn, wanneer ik in de eerste plaats het bestuur dank betnig voor de gelegenheid, die het aan Breda heeft opengesteld om eene voordracht bij te wonen, zoo als wij er heden avond een hebben gehoord. Door U Mijnheer de Voorzitter, is den spreker reeds dank betuigd in woorden, die in kracht zouden verliezen, wanneer ik ze hier wilde herhalen.

Een woord slechts: wanneer men de voordracht van dezen avond vergelijkt met eene, die gehouden zou kunnen worden, over eenen in Europa gevoerden oorlog, dan zou men allicht tot het besluit kunnen komen: op hoe zonderlinge wijze gaat het in Indië te velde toe.

Dank aan hen, die eene studie van het terrein en van de omstandigheden hebben gemaakt, wordt alles duidelijk en zijn volkomen begrijpelijk de feiten, zooals zij door majoor Bruinsma zoo nitmuntend zijn geschetst.

U, Mijnheer de Voorzitter, hebt den majoor Bruinsma reeds dank gebracht voor zijne voordracht. De geheele vergadering heeft daarmede van harte ingestemd. (*toejuichingen.*)

Het zou ons echter hoogst aangenaam zijn, wanneer wij in de gelegenheid konden worden gesteld ook het vervolg van de voordracht te hooren, zij het dan niet in dit jaar, dan later. Vooral zouden we zoo gaarne wenschen de geschiedenis van 6 Januari 1874 te hooren voordragen op de wijze, zooals de heer Bruinsma de heldendaden van 10 en 14 April 1873 heeft geschetst.

De heer TAETS VAN AMERONGEN: Ik stel voor onze excuses te maken aan majoor Bruinsma, dat wij hem zoo dikwijls onderbroken hebben, doch dit was alleen het gevolg van de vele heldendaden, die hij ons van ons dapper Indisch leger heeft geschetst.

Ik stel U verder voor een hoerah! aan te heffen voor ons Indisch leger en meer in het bijzonder voor de troepen, waar van ons heden avond de grootsche daden zijn geschilderd.

(Alle aanwezigen staan op en beantwoorden de uitnoodiging van den Generaal Taets van Amerongen met een driewerf hoerah!)

De Voorzitter. Naar aanleiding der vraag van den Generaal Meijer kan ik mededeelen, dat de bestuursleden, hier aanwezig, bereid zijn aan het bestuur het voorstel te doen om, met toestemming van majoor Bruinsma, ook het niet uitgesproken deel der voordracht, nopens de derde verovering van de Missigit, te doen drukken en aan de leden toe te zenden 1). Het zou moeilijk zijn binnen een betrekkelijk korten tijd, andermaal in Breda eene voordracht te doen houden. Wij meenen echter dat op de aangegeven wijze aan de bedoeling van den heer Meijer geheel zal worden voldaan.

Wanneer nu niemand meer het woord verlangt te voeren, dan sluit ik de vergadering zonder er iets verder bij te voegen. Ik geloof dat elk woord meer, het warm gevoel dat ons allen bezielt, zou kunnen doen verkoelen.

De vergadering wordt hierop gesloten.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

1) Hieraan is voldaan, zie bl. 333 en volgende.

BIJLAGEN

TOT HET

Verslag van 21 Februari 1889.

Bijlage A.

STAAT, bevattende de namen van officieren, onderofficieren en soldaten der land- en zeemacht, die bij de eerste verovering van de groote Missiguit van Atjeh op 10 April 1873 gesneuveld of gewond zijn.

Algemeen Stamboeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmerkingen.
—	Engelvaart, J. J.	Luit. t/z. 1e kl.	landingsdivisie.	Tengevolge van hitte en vernoeienis.	Overleden.
—	Kielstra, E. B.	Kapitein.	Korps mineurs en sappeurs.	Schotwond door de kuit.	
—	Brondgeest, J. J.	1e luit.-adjutant.	3e bataljon inf.	Gestoken wond aan de wang en twee uur daarna tengevolge van hitte en vernoeienis	Overleden.
—	de Sturler, B. L. R.	1e luitenant.	3e id.	Gehouwen wond in de rechter zijde.	
—	Valkenhoff, H. A. J.	1e luitenant.	9e id.	Schotwond tegen de borst.	
11952	Rood, H. M.	Sergt. der mariniers.	landingsdivisie.	Schot in het hoofd.	Overleden.
12640	v. d. Weff, S.	Korp. der mariniers.	id.	Schot door het hoofd.	Gesneuveld.
12182	Aalsvel, S. H.	Marinier.	id.	Kogelwond.	
11715	Menke, H. J.	Marinier.	id.	Kogelwond.	
38944	van Overmeiren, C.	Eur. fuselier.	3e bataljon inf.	Steekwonden aan het hoofd, de linker hand en den linker arm, afkapping der vier vingers der rechter hand.	Overleden.
45327	Fuchs, C.	id.	3e id.	Steek- en hakwonden.	
45579	Gide, A.	id.	3e id.	Schotwond in het aangezicht.	
45501	Schermmeijer, S.	id.	3e id.	Steek- en hakwonden.	C. 11

52374	Pothuysen, L. F. A.	id.	3e	id.	Steek- en hakwonden.	Gesneuveld. Overleden.
54165	Henders, A. G.	id.	3e	id.	Gehouwen wond op de hand.	
54330	van Santen, G.	Eur. korporaal.	3e	id.	Gehouwen wond aan den duim en het voorhandsbeen van de linker hand.	
55627	Navarro, H. J.	Eur. fuselier.	3e	id.	Schotwond door den linker schouder.	
61527	de Boer, J. A.	Eur. korporaal.	3e	id.	Steek- en hakwonden.	Gesneuveld.
61841	Miestel, G. A. J.	Eur. fuselier.	3e	id.	Steek- en hakwonden.	Gesneuveld.
62549	de Bonte, J. B.	id.	3e	id.	Schotwond in de borst.	Overleden.
62834	Spendlin, F. W.	id.	3e	id.	Gehouwen wond linker been en dij, gestoken in den linker arm en de linker hand.	
62855	Braskamp, J. M. E.	Eur. sergeant.	3e	id.	Schotwond in de rechter dij.	
63369	van der Plaats, A.	Eur. fuselier.	3e	id.	Gehouwen wond in de slaapbeen- streek en het linker oor.	
64571	Westerhout, J.	id.	3e	id.	Schotwond in de borst.	Overleden.
65050	Stevens, B.	id.	3e	id.	Steek- en hakwonden.	Gesneuveld.
65908	Holscher, G. H.	id.	3e	id.	Steenworp tegen het been.	
53727	Rasoet, R.	Amb. fuselier.	3e	id.	Schotwond in de rechter wenkbrauwstreek.	
54573	Kaitani, J.	id.	3e	id.	Hakwonden aan den schedel, schouder en rechter arm.	
54577	Karel, N.	id.	3e	id.	Schotwond in de rechter dij.	
54661	Wilkins, M.	id.	3e	id.	Matte kogel aan den schouder top.	
58318	Sendok, A.	id.	3e	id.	Schotwond in den linker schouder.	
58890	Tiwow, J.	Amb. sergeant.	3e	id.	Gehouwen wond in den rechter arm.	
59534	Kembie, K.	Amb. fuselier.	3e	id.	Schotwond in den linker elleboog.	
61565	Turang, H.	id.	3e	id.	Hakwonden aan het hoofd, schouder en hand.	
61572	Paulus, J.	id.	3e	id.	Gehouwen wond aan den rechter voet.	
62765	Impal, K.	id.	3e	id.		
67923	Jacob, S.	id.	3e	id.		

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
74031	Talomepa, L.	Amb. fuselier.	3e bataljon inf.	Steenworp tegen het been.	
81933	Petrus, K.	id.	3e id.	Gestoken wond in de rechter dij.	
82247	Rouw, L. H.	id.	3e id.	Schotwond in den rechter schouder.	
82253	Naraj, D.	id.	3e id.	Schotwond in de hand.	
60116	Bliek, J.	Eur. fuselier.	9e bataljon inf.	Schampschot linker schouder.	
60320	Schall, C. A.	id.	9e id.	Geschoten wond aan den hals.	
62111	Gruninger, L.	id.	9e id.	Geschoten wond aan den schouder.	
62375	Brouwer, J. M.	id.	9e id.	Schampschot linker onderbeen.	
65733	van der Heijden, L. G.	id.	9e id.	Schampschot in den nek.	
66896	Keijzer, A. J. C.	Eur. sergeant.	9e id.	Schot in het rechter been.	
70422	Sedin.	Inl. fuselier.	9e id.	Schotwond rechter hand.	
77055	Marsie.	id.	9e id.	Matte kogel.	
79063	Kartodrono.	Inl. hoornblazer.	9e id.	Matte kogel tegen het borstbeen.	
81481	Sadiman.	Inl. fuselier.	9e id.	Geschoten wond in de wang.	
82211	Pidjo.	id.	9e id.	Lalla schampschot rechter dij.	

S T A A T, bevattende de namen van officieren, onderofficieren en soldaten, die bij de *troisième* verovering van de groote Missiguit van Atjeh op 14 April 1873 of in den loop van dien dag binnen of wel bij het doen van uitvallen uit de Missiguit gesneuveld of gewond zijn.

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N. of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
—	Köhler, J. H. R.	Generaal-Majoor	Staf der	Schot door linker opperarm, door-	Gesneuveld.
—	van Lier, J. P.	Oppebevelhebber.	expeditie.	dringende in hart en longen.	
—	Pordon, W.	Kapitein.	3e bataljon inf.	Gehouwen wond aan het voorhoofd.	
—	Visscher, C. H.	id.	3e id.	Schampschot linker dij.	
—	de Bordes, H. J.	id.	3e id.	Matschot op rug en rechter schouder.	Gesneuveld.
—	van Schaik, R. H.	1e Luitenant.	3e id.	Gehouwen wond in den linker voor-	
—	Vogelenzang, J.	2e Luitenant.	3e id.	arm.	
—	van Schendel, C. G. H. F.	1e Luit. ged. v. h.	9e bataljon inf.	Schampschot in de linker kuit.	
—	Huijter, J. H.	Nederlandsche leger.	9e id.	Schot door het hoofd.	Gesneuveld.
—	Hasselaer, H. A. B.	Kapitein.	9e id.	Matte kogel aan den rechter voor-	
—	von Balluseck, F.	id.	9e id.	arm.	
—		2e Luitenant.	9e id.	Lanswond rechter voorarm, verstui- king rechter knie.	
—		Kapitein.	Topog. dienst.	Schampschot aan het linker onder- been.	Gesneuveld.
—				Matschot linker bovenarm.	

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
41394	de Maaker, L. J.	Eur. sergeant.	3e bataljon inf.	Verbranding der hand door buskruid.	
46120	Mörgeli, H.	Eur. fuselier.	3e id.	Gestoken wond in de onderkaak.	
46360	Hoffmann, J. G. M.	Sergeant majoor.	3e id.	Gehouwen wonden aan de rechter- zijde van het hoofd, den linkerarm en de linkerhand.	
48148	Nix, J. H.	id.	3e id.	Schot in de linker bil.	
53458	Driessches, P. J.	Eur. fuselier.	3e id.	Kogelwond.	Gesneuveld.
53979	Rinsma, C.	id.	3e id.	Gestoken wond in den linker arm.	
58608	Hofland, J.	id.	3e id.	Schotwond in de onderkaak en den rechter opperarm.	
58862	Theben, L. J. T.	id.	3e id.	Schampschot aan den rechter voet.	
61368	Koroneef, L.	id.	3e id.	Schampschot aan het hoofd.	
62307	Versteegh, M. C.	Eur. korporaal.	3e id.	Schotwond aan het hoofd.	
62464	van Maldegen, H.	Eur. sergeant.	3e id.	Gehouwen wond in het linker schou- derblad en de linker hand.	
62876	Platschouw, H.	Eur. fuselier.	3e id.	Steenworp tegen het hoofd.	
62885	Pourron, J.	id.	3e id.	Schotwond aan het hoofd.	
62906	Germeraad, H. W.	id.	3e id.	Schotwond in de rechter wenkbranw- streek.	
63203	Thierauf, E. F.	Eur. sergeant.	3e id.	Schotwond aan het hoofd.	
63309	Hert, G. M.	Eur. fuselier.	3e id.	Schotwond in den rechter voorarm.	
63877	Spreekmeester, J. M.	id.	3e id.	Schotwond in het mannelijk lid en de rechter dij.	

64105	Westenberg, C. E.	Eur. fuselier.	3a	id.	gerblad.	Schot in den linker arm.
64458	Grosjean, A. H.	id.	3e	id.		Matte kogel aan het voorhoofd links.
64534	van der Klant, P.	Eur. korporaal.	3e	id.		Schampschot rechter bil.
65093	Boom, J.	Eur. fuselier.	3e	id.		Steenworp op het hoofd.
65730	Wilhelmus, H.	id.	3e	id.		Schampschot in den rug.
65783	den Hoed, A.	id.	3e	id.		Schotwond aan het hoofd.
65789	Manuels, A.	id.	3e	id.		Schotwond in duim en pink der linker hand.
65793	Huijgen, F.	id.	3e	id.		Steenworp tegen het linker been.
65885	Harmsen, J. W.	id.	3e	id.		Schotwond in den linker voorarm.
66162	Kleiner, J.	id.	3e	id.		Schotwond in de linker borst.
54586	Walewanko, M.	Amb. fuselier.	3e	id.		Matschot aan den rechter schouder.
54649	Latmahela, E.	id.	3e	id.		Schot aan den rug.
58890	Tiwow, J.	Amb. sergeant.	3e	id.		Licht gewond aan de onderkaak.
58897	Tampinongkol, P.	Amb. korporaal.	3e	id.		Schotwond aan het voorhoofd.
60193	Korong, S.	Amb. fuselier.	3e	id.		Schotwond aan het hoofd.
67538	Elpianus, W.	id.	3e	id.		Schotwond aan het hoofd.
70538	Gereet, H.	id.	3e	id.		Schampschot aan de linkervijze van het hoofd.
74777	Pajser, M.	Amb. korporaal.	3e	id.		Schotwond in het rechter been.
78857	Posuma, A.	Amb. fuselier.	3e	id.		Schampschot op de linker borst.
79700	Pajser, C.	id.	3e	id.		Schotwond in de rechter borst.
80749	Patinama, P.	id.	3e	id.		Schotwond in den linker voorarm.
81375	Wagiuw, J.	id.	3e	id.		Schotwond in de linker dij.
82069	Moningka, S.	id.	3e	id.		Schotwond in den linker arm.
82249	Dungus, W.	id.	3e	id.		Schampschot in het aangezicht.
83231	Kaantul, N.	id.	3e	id.		Schotwond in den rechter arm en aan de rechter zijde van het hoofd.
36618	Nederbergh, J.	Eur. fuselier.	9a	bataljon inf.		Schotwond duim rechter hand.
48848	Gassmann, J.	id.	9a	id.		Schampschot linker been.

Overleden.

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
49765	Koster, H.	Eur. fuselier.	9e bataljon inf.	Schampschot aan de rechter hand.	
52568	Ostermann, C.	Sergeant-majoor.	9e id.	Gehouwen wond aan het hoofd, linker arm en hand.	
56812	Caris, H.	Eur. fuselier.	9e id.	Schotwond in de linker knie.	
58610	Daman, M.	Eur. korporaal.	9e id.	Schotwond linker hand met breuk voorhandsbeen.	
59134	Hoogendoorn, A. H.	Eur. sergeant.	9e id.	Matte kogel op het rechter schouder- blad.	
60238	Stelljes, D.	Eur. fuselier.	9e id.	Schot in het hoofd.	Overleden.
60243	Bremer, J. H.	id.	9e id.	Schotwond in den rechter voorarm.	
60457	Schmidt, L. W.	id.	9e id.	Schampschot in rug en linkerzijde.	
60639	Schaeffer, J. A. F.	Eur. sergeant.	9e id.	Klewanghouw over de linker onder- kaak.	
60679	Arnaud, C. J.	Eur. fuselier.	9e id.	Schotwond linker hand.	
61177	van 't Veer, T.	id.	9e id.	Schotwond in de rechter dij.	
61660	Kottinger, A. J.	Sergeant-majoor.	9e id.	Gehouwen wond in den linker voor- arm.	
62247	Zwerver, J.	Eur. fuselier.	9e id.	Schotwond linker arm.	
62266	Villinger, E.	id.	9e id.	Schotwond rechter dij en been.	
62375	Brouwer, J. N.	id.	9e id.	Schampschot aan den hals.	
62471	Steenbergh, G. C.	Eur. Sergeant.	9e id.	Kogelwond.	
63024	Hinselaar, C.	Eur. fuselier.	9e id.	Kogelwond.	Gesneuveld.
64422	Hinselaar, C.	id.	9e id.	Schampschot aan den schouder	Gesneuveld.

65599	Zuidwegte, M.	id.	9e	id.	hoofd.
65634	van Gelder, L.	Eur. korporaal.	9e	id.	Schotwond rechter voorarm en rechter zijde.
66168	Snel, H. J.	Eur. fuselier.	9e	id.	Schotwond in de linker dij.
66348	Schotborgh, A.	id.	9e	id.	Schotwond op den rug der rechter hand.
66902	Pierron, J.	Eur. korporaal.	9e	id.	Schotwond linker dij.
56472	Gasim.	Inl. fuselier.	9e	id.	Kwetsing van het linkeroog door een matte kogel.
70905	Kromo.	Inl. korporaal.	9e	id.	Schotwond duim en pink linkerhand.
71126	Wirosentiko.	id.	9e	id.	Schampschot aan het achterhoofd.
72649	Angkat.	Inl. fuselier.	9e	id.	Schotwond in het aangezicht.
75148	Karijo.	id.	9e	id.	Gehoutwen wond in den lip en den linker arm.
75739	Sowitjono.	id.	9e	id.	Schotwond rechter dij en been.
75786	Ditokromo.	id.	9e	id.	Schotwond linker dij.
75940	Saidin.	id.	9e	id.	Kogelwond in den rechter bovenarm.
76816	Samoedin.	id.	9e	id.	Schotwond in de linker schouder.
80088	Haliman.	id.	9e	id.	Schotwond in den rechter arm.
60965	Dunk, F.	Eur. fuselier.	12e	id.	Schampschot aan het rechter been.
61839	Hillenaar, P.	id.	12e	id.	Schotwond in het aangezicht.
65368	Kamp, P.	id.	12e	id.	Schampschot langs den balzak.
66399	Koensz, J. H.	Eur. fourier.	12e	id.	Schotwond in den rug.
73519	Kertosentiko.	Inl. sergeant.	12e	id.	Schampschot voorvlakte rechter dij.
78424	Pak Garidin.	Inl. fuselier.	12e	id.	Schotwond rechter arm.
79243	Alie.	id.	12e	id.	Schotwond linker hand.
58256	Franken, W.	Eur. werkman 3e kl.	Wapen der art.		Schotwond onderkaak.
58858	Mulder Kanter, L.	Trompetter.	id.	id.	Schampschot aan den rug.
61670	Kool van Heerens, C. H.	Eur. kanonnier 2e kl.	id.		Lanssteek door den hals.

Overleden.

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
61676	Bovenkerk, J.	Eur. kanonnier 1e kl.	Wapen der art.	Matte kogel op de linker bil.	Overleden.
61994	de Matter, L.	id.	id.	Schot in den buik.	
62571	Bimmel, J.	Eur. kanonnier 1e kl.	id.	Schotwond linker borst.	
73708	Sariono.	Stukrijder 2e kl.	id.	Schotwond rechter dij en linker voet.	Overleden.
51093	Soer, E. A.	Cavalerist.	Reg. O.-I. cav.	Schampschot aan de linker bil.	
54713	Jonkhans, W.	Brigadier.	id.	Schampschot aan het oog.	
55735	Janssen van Essen, A. J.	Wachtmeester.	id.	Doordringende borstwond.	Overleden.
58518	Tegelaar, J.	Cavalerist.	id.	Schot door de rechter hand.	
58829	Verschoor, J.	id.	id.	Schotwond in het hoofd.	
61698	Wils, A. F.	Trompetter.	id.	Schotwond in de rechterknie.	Overleden.
65281	Wolhoff, D.	Eur. mineur 2e kl.	Korps. mineurs en sappeurs.	Steenworp op het hoofd.	
65130	van der Schoot, C. J.	id.	id.	Schotwond in den linker voorarm.	
57349	Sonmiato.	Inl. korporaal.	id.	Wond aan den linker pols.	Overleden.
39209	Huijgen, J.	Eur. ziekenvader.	Gen. hosp. dienst	Schotwond linker been.	
53602	Keller, F.	Eur. hosp. bed.	id.	Schotwond linker enkel.	
59439	Brendel, P. J.	Eur. ziekenoppasser.	id.	Schampschot linker scheenbeen.	Overleden.
45544	van der Put, T. G.	Adj.-onderofficier.	Bat. barisans	Schampschot linker dij.	
Contr.					
no. 78	Sapie.	Inl. soldaat.	id.	Schotwond linker opperarm.	Overleden.
137	Masserib.	id.	id.	Schotwond rechter dij.	
113	Wiratrana.	id.	id.	Schampschot in den rug.	

STAAT, bevattende de namen van officieren, onderofficieren en soldaten der land- en zeemacht, die bij de derde verovering van de groote Missigit van Atjeh op 6 Januari 1874 gesneuveld of gewond zijn.

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
—	de Roy van Zijldewijn, C. L. St. A. M.	Kolonel-Commandant.	2e brigade.	Schotwond in het rechter onderbeen.	
—	van Lier, J. P.	Kapitein der infanterie.	Adjoint bij de Algem. Staf. id.	Matte lillakogel in de linker lenden- streek.	
—	Schneither, J.	Kapitein der artillerie.	Tijdel. togev. Kol.-Command.	Geschoten wond aan den rechter voorarm.	
—	Ten Bosch, J. T.	1e Luitenant der cavalerie.	3e bataljon inf.	Schampschot aan den schouder.	
—	Visscher, C. H.	Kapitein.	3e id.	Geschoten wond in het achterhoofd.	
—	Hulstkamp, H. A.	1e Luit. ged. uit Nederl.	3e id.	Randjoewond voorvakte linker dij.	
—	Comfurius, N.	1e Luitenant.	3e id.	Schot door beide oogen.	
—	Mepleman, W. C.	2e Luitenant.	3e id.	Niet doordringende schotwond door de borst.	
—	Meis, A. P. W.	Kapitein, waarnem. bataljons-command.	14e batalj. inf.	Randjoewond rechterbeen en matte kogel rechter been.	Overleden.
—	von Mauntz, P. E. F. A.	Kapitein.	14e id.	Schotwond linkerbeen en schamp- schot buik.	
—	Populier, L. J.	1e Luitenant.	14e id.	Randjoewond rechter been.	
—	Hemmes, G. J. C.	2e Luitenant.	14e id.	Schotwond rechter dijbeen.	Overleden.

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O N S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
9120	de Wit, T. C. H.	Matroos 2e klasse.	Sloepen-flotielje Atjeh-rivier.	Schot in de dij.	
7729	de Braber, B.	Matroos 3e klasse.	id.	Schampschot in den nek.	
—	[naam onbekend].	Matroos.	id.	Kogelwond.	
44284	Mirair, J.	Eur. fuselier.	3e bataljon inf.	Kogelwond.	Gesneuveld.
50318	Kramer, P.	id.	3e id.	Kogelwond.	Gesneuveld.
56815	Heslinga, J.	id.	3e id.	Kogelwond.	Gesneuveld.
61820	Uittenbosch, A.	id.	3e id.	Kogelwond.	Gesneuveld.
62335	Gresel, G. D.	id.	3e id.	Kogelwond.	Gesneuveld.
54825	Martens, T.	Eur. hoornblazer.	3e id.	Schampschot buik.	
68735	Hagedoorn, J.	Eur. fuselier.	3e id.	Buikwond.	
56863	Roost, J. A.	id.	3e id.	Schot rechter been.	
68727	van der Heijden, E. C.	id.	3e id.	Hoofd-wond.	
63327	Tigchelaar, J.	Eur. korporaal.	3e id.	Schot kniekniel.	
49792	Schook, J. H.	Eur. fuselier.	3e id.	Matte kogel rug.	
48282	de Leeuw, C.	id.	3e id.	Schampschot linker been en randjoe- wond.	
61451	Frei, R.	id.	3e id.	Schampschot in de bil.	
44873	Menzi, J. F.	Eur. sergeant.	3e id.	Schampschot aan het rechter oor.	
48926	van Loon, S.	Eur. fuselier.	3e id.	Geschoten wond in de linker hand.	
52981	Kok, J.	id.	3e id.	Geschoten wond aan den linker voet.	
57537	Verschuur, H.	Eur. sergeant.	3e id.	Geschoten wond aan den linker bo-	

No.	Naam.	Dienst.	Plaats.	Jaar.	Oorzaak.	Overleden.
59048	Sannel, S.	Eur. fuselier.			Geschoten wond aan den rechter voorarm.	
61082	Debleeker, L. J.	id.			Geschoten wond aan de bovenlip en den hals en schotwond in den linker schouder.	
61270	Ieschoot, S. M.	id.			Schampschot boven het linker oog.	
62178	Chel, N.	id.			Randjoewond in den linker voet.	
62423	Dorer, J.	id.			Geschoten wond aan het linker onderbeen.	
62445	Snijdewind, C. F.	id.			Geschoten wond in den linker schouder.	
62601	Best, C.	id.			Geschoten wond aan de linker dij.	
62670	Eijer, J.	id.			Geschoten wond aan de linker dij.	
62774	Wassermann, F. H.	Fourier.			Geschoten wond in de rechter hand en aan het linker been.	
52837	van Dijken, A. A.	Eur. Fuselier.			Geschoten wond aan den linker opperarm.	
62954	Räber, Z.	id.			Geschoten wond aan de linker dij.	
63540	Suter, J. P.	id.			Schampschot linker schouderblad.	
63647	Mok, J. P.	Eur. korporaal.			Geschoten wond aan de linker knie.	
64383	Graf, E. F.	Eur. tamboer.			Randjoewond rechter scheenbeen.	
65148	Clements, B. H.	Eur. fuselier.			Matte kogel tegen de onderbuik.	
65248	Cohen, M. P.	id.			Schampschot rechter dij.	
65739	Cruiff, N. J.	Eur. hoornblazer.			Geschoten wond in den linker wijsvinger.	
65847	Portier, J. C.	Eur. fuselier.			Geschoten wond in de linker zij.	
66039	Klijn, E.	id.			Randjoewond rechter onderbeen.	
67192	Rietveld, H.	Eur. korporaal.			Geschoten wond in de linker zij en rug.	
68025	Reidels, J.	id.			Geschoten wond aan de rechter knie.	

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
68521	Schnijder, J. H.	Eur. fuselier.	3e bataljon inf.	Geschoten wond aan den rechter schouder.	
68485	Freerks, J.	id.	3e id.	Matte kogel tegen den linker voet.	
68489	Siebers, J. A.	id.	3e id.	Kogelschot in den rechter arm en het rechter been.	
68492	Emsing, G.	id.	3e id.	Randjoewond rechter voet.	
68494	Muller, F. H.	id.	3e id.	Schampschot onder het linker sleu- telbeen.	
68502	van der Tang, D.	id.	3e id.	Randjoewond aan het linker been.	
68505	Versteeg, E.	id.	3e id.	Matte kogel linker been.	
68513	Groeneveld, J. C.	id.	3e id.	Randjoewond aan het rechter been.	
68538	Stahli, J.	id.	3e id.	Geschoten wond aan den linker opperarm en schampschot in de linker zijde.	
68539	van Gelder, A.	id.	3e id.	Randjoewond aan den rechter voet.	
68764	Geenen, M.	id.	3e id.	Randjoewond aan het been.	
68751	van Ameijde, C.	id.	3e id.	Schot door het linker been.	
68757	Keetels, J. E. H.	id.	3e id.	Matte kogel aan den linker arm.	
68762	van den Berg, P. J. A.	id.	3e id.	Geschoten wond aan den linker voet.	
68763	Schravemade, C. J.	id.	3e id.	Geschoten wond aan de rechter dij en schampschoten aan neus en linker voorarm.	
68776	V. A. S.	id.	3e id.	Geschoten wond aan den linker voet.	

68778	Heimgartner, J.	Eur. fuselier.	3e bataljon inf.	Geschoten wond in de linker bil.
68420	van Hulle, F.	Eur. id.	3e id.	Schampschot aan de linker knie.
59730	Portegies, M. W. J.	Eur. sergeant.	3e id.	Schampschot aan de linker borst.
63011	Coops, D. J. G. M.	Eur. id.	3e id.	Matte kogel onder het linker sleutelbeen.
65020	Hermse, J. M.	id.	3e id.	Geschoten wond in de rechter dij.
66300	Krakeel, J. J.	Eur. korporaal.	3e id.	Randjoewond in het linker onderbeen.
44212	van Zuidam, D.	Eur. hoorblazer.	3e id.	Randjoewond aan den linker voet.
48473	Sonnenberg, J. E.	Sergeant-majoor.	3e id.	Randjoewond aan den rechter voet.
50395	Zegers, J.	Eur. fuselier.	3e id.	Geschoten wond aan de rechter dij.
53323	van den Hoff, J. P.	id.	3e id.	Geschoten wond door de rechter dij.
53836	Schouten, M.	id.	3e id.	Schampschot linker oog en wang.
53924	ten Dijk, P. L.	id.	3e id.	Schampschot linker oog.
58641	Brandenberger, R.	Eur. korporaal.	3e id.	Schampschot aan het hoofd.
59881	Rotermans, H. D. N.	Eur. fuselier.	3e id.	Randjoewond aan het rechter onderbeen.
59959	Kramp, A.	id.	3e id.	Geschoten wond aan de linker dij.
61356	Maasdam, A.	id.	3e id.	Geschoten wond aan het rechter onderbeen.
62520	de Vries, F.	id.	3e id.	Geschoten wond in de rechter hand en in de linker vingers.
62552	Muller, J.	id.	3e id.	Geschoten wond in de linker dij.
62815	Widmer, J. J.	id.	3e id.	Randjoewond in het rechter onderbeen.
65053	Hoppen, F. C.	id.	3e id.	Randjoewond in het rechter been.
65731	Waanders, H.	id.	3e id.	Matte kogel tegen den rechter ringvinger.
65917	Hoën, A.	id.	3e id.	Schampschot op het hoofd.
68260	Lucombe, J.	id.	3e id.	Schampschot aan de rechter kuit.
68486	Gerrits, K.	id.	3e id.	Schotwond linker bovenarmen borst.
68736	Wefers, P. H. H.	id.	3e id.	Kogel in de linker hand.
70559	Totowang, N.	Amb. fuselier.	3e id.	Kogelwond.

Gesneuveld.

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
64255	Lonto, C.	Amb. fuselier.	3e bataljon inf.	Kogelwond.	Gesneuveld. Gesneuveld.
81374	Kodoatij, P.	id.	3e id.	Kogelwond.	
82482	Sahetapij, W.	id.	3e id.	Hoofd-wond.	
74304	Tuwapatinaja, J.	id.	3e id.	Linker handwond.	
67920	Kassih, L.	id.	3e id.	Schotwond in het linker onderbeen.	
72074	Capel, S.	id.	3e id.	Geschoten wond aan den rechter voorarm en schampschot linker mondboek.	
74031	Talomempa, L.	id.	3e id.	Geschoten wond boven het rechter oog.	Gesneuveld. Gesneuveld.
80299	Wowor, J.	id.	3e id.	Geschoten wond in het linker oor.	
82184	Jocom, J.	id.	3e id.	Geschoten wond in de linker len- denstreek.	
83949	Campej, D.	id.	3e id.	Geschoten wond in het linker on- derbeen.	
84259	Lowaj, P.	id.	3e id.	Geschoten wond door den mond met lapwond van de onderlip en breuk der onderkaak.	
53700	Roentupallé, S.	id.	3e id.	Schotwond rechter hand.	
53728	Boejong, U.	id.	3e id.	Matte kogel op den rechter voet.	Gesneuveld. Gesneuveld.
55444	Filiakes, P.	id.	3e id.	Geschoten wond in de rechter dij.	
62765	Impal, K.	id.	3e id.	Schampschot linker oog met belang- rijke kneuzing	

5014 Sugieng, K.	id.	3e	Gesloten wond door de linker dij.	Overleden.
54321 Adam, A.	id.	3e	Randjoewond linker voet.	
54522 Tompoele, W.	id.	3e	Schotwond linker duim.	
54525 Roring, W.	id.	3e	Gesloten wond in rechter onderbeen.	
58322 Lenak, D.	Amb. sergeant.	3e	Gesloten wond in rechter onderbeen.	
58329 Loho, A.	Amb. fuselier.	3e	Schampschot aan het hoofd.	
58489 Tinangon, J.	id.	3e	Schampschot linker oor.	
59271 Sojo, T.	id.	3e	Randjoewond in den linker voet.	
70831 Kaawoan, F.	id.	3e	Schotwond in het hoofd.	Overleden.
78855 Kaijadun, O.	id.	3e	Schampschot rechter heup.	
80001 Tautan, J. J.	id.	3e	Gesloten wond in het achterhoofd.	
80586 Moniaga, S.	id.	3e	Gesloten wond linker heup.	Overleden.
81607 Sitanjapessij, J.	id.	3e	Gesloten wond rechter pink.	
84275 Karundeng, K.	id.	3e	Gesloten wond aan beide onderbeenen met fractuur van het linker onderbeen.	
84629 Tiwouw, P.		3e		
58113 Voet, W. F.	Eur. fuselier.	14e	Randjoewond aan den rechter voet.	Overleden.
67606 Buumkes, H.	id.	14e	Schot door het hoofd.	Gesneuveld.
61532 Anderson, N.	id.	14e	Kogelwond.	Gesneuveld.
67739 Tjerkema, B.	id.	14e	Kogelwond.	
64922 Meijer, J.	Eur. korporaal.	14e	Drie schotwonden linker dij.	
63356 Strub, D.	Eur. fuselier.	14e	Schot rechter voet.	
45611 Wanner, A.	id.	14e	Schotwond rechter knie.	
64751 Gaarenstroom, F.	id.	14e	Schotwond rechter dij en bil.	
43612 Rossi, P.	id.	14e	Schotwond linker hand en borst.	
67442 Olivier, P.	id.	14e	Schotwond linker dij.	
67452 Bronger, H.	id.	14e	Schampschot rechter schouder.	
57466 Gergat, P.	id.	14e	Randjoewond linker voet.	
63267 Langras, L. J. G.	id.	14e	Randjoewond rechter been.	
67573 de Vries, R. S.	Eur. korporaal.	14e	Randjoewond rechter knie, schampschot recht. onderb., schot link. dij.	

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
65389	van der Hoek, P.	Eur. fuselier.	14e bataljon inf.	Randjoewond linker voet.	Overleden.
57403	van Alphen, A. P.	Eur. Sergeant.	14e id.	Schotwond in de borst.	
56429	Baus, J. P.	Eur. Korporaal.	14e id.	Schampschot linker dij.	
67475	Gaemers, L. J.	Eur. fuselier.	14e id.	Schotwond rechter kne.	
57333	ten Pas, H. G. M.	id.	14e id.	Schotwond rechter borst.	
67487	Terluin, G. J.	id.	14e id.	Schotwond rechter voet.	
63051	Paré, P. C.	id.	14e id.	Schotwond door den rechter voorarm.	
57614	Straatman, H. J.	id.	14e id.	Schotwond linker dij.	
65983	Aubite, C. F.	id.	14e id.	Randjoewond rechter voet.	
67696	Sluijters, C. J.	id.	14e id.	Schotwond linker dij.	
49762	Verwey, P.	id.	14e id.	Randjoewond rechter onderbeen.	
66600	Spijkman, A. F. J.	Sergeant-majoor.	14e id.	Schotwond in het hoofd.	
51639	van der Veen, P. J.	Eur. sergeant.	14e id.	Schampschot linker schouder.	
67561	Volthers, J.	id.	14e id.	Schotwond linker arm.	
73928	Kromosemito.	Inl. korporaal.	14e id.	Schot achterhoofd.	
44538	Wierosemito.	Keursoldaat.	14e id.	Schotwond linker voet.	Overleden.
63182	Kliwon.	Inf. 1e kl.	14e id.	Schot door de onderlip in den mond.	
61617	Noyodiksomo.	id.	14e id.	Schotwond linker onderbeen.	
71885	Kertodongso.	id.	14e id.	Schotwond linker voet, schampschot linker heup.	
74925	Djodiksomo.	Inl. fuselier.	14e id.	Schotwond linker voet.	
76198	Mangoensemito.	id.	14e id.	Schotwond linker voet.	
71060	Wierosemito.	id.	14e id.	Schotwond linker voet.	

Overleden.

III. INSCRIPT.	id.	14e id.	Geschoten wond rechter arm en randjoewond linker voet.
73188	id.	14e id.	Randjoewond rechter voet.
83003	id.	14e id.	Schotwond rechter voet.
74972	id.	14e id.	Schotwond linker voet.
83314	id.	14e id.	Schotwond linker bovenarm.
74919	id.	14e id.	Geschoten wond rechter dij.
80420	id.	14e id.	Schot in het hoofd.
81849	id.	14e id.	Schotwond rechter knie.
81811	id.	14e id.	Schot in het hoofd.
83714	id.	14e id.	Randjoewond.
74927	id.	14e id.	Schotwond rechter dij en randjoewond rechter onderbeen.
79408	id.	14e id.	Schotwond linker onderbeen.
76437	id.	14e id.	Schotwond rechter voet.
81847	id.	14e id.	Geschoten wond linker hand.
75928	id.	14e id.	Schotwond rechter arm.
83155	id.	14e id.	Schotwond rechter voet.
82091	id.	14e id.	Randjoewond linker voet.
54601	id.	14e id.	Schotwond rechter enkel.
82086	id.	14e id.	Schotwond rechter voet.
81803	id.	14e id.	Randjoewond linker voet.
76308	id.	14e id.	Schotwond rechter voet.
74749	id.	14e id.	Randjoewond rechter voet en geschoten wond linker voet.
81664	id.	14e id.	Randjoewond linker voet.
81964	id.	14e id.	Schotwond in de borst.
82093	id.	14e id.	Randjoewond linker voet.
70069	Inf. 1e kl.	14e id.	Randjoewond linker voet.
74839	Inl. fuselier.	14e id.	Geschoten wond rechter onderbeen.
81344	id.	14e id.	Randjoewond linker voet.
75528	id.	14e id.	Schotwond rechter voet.
69712	id.	14e id.	Schotwond rechter voet.

73188

83003

Dogol.

74972

83314

Kromonidjojo.

74919

Kononidjojo.

80420

Djireel.

81849

Mangvendikrama.

81811

Kartonirono.

83714

Troenogolo.

74927

Kertodikromo.

79408

Wirjonongolo.

76437

Wongsomerto.

81847

Soetodhikromo.

75928

Kassiman.

83155

Sardjan.

82091

Amatsarajo.

54601

Wirateria.

82086

Hirodhikromo.

81803

Kasandikromo.

76308

Soeromenggolo.

74749

Sariman.

81664

Djanib.

81964

Ongsodjojo.

82093

Tirtodikromo.

70069

Djosemito.

74839

Boegel.

81344

Mailoen.

75528

Kromotiko.

69712

Irokromo.

Algemeen Stam- boeknummer.	N A M E N.	R A N G E N of G R A D E N.	K O R P S E N.	Aard der bekomen wonden.	Aanmer- kingen.
80997	Nojomidjojo.	Inl. fuselier.	14e bataljon inf.	Schampschot beide dijen en rand- joewond linker voet.	
67230	Singodinongso.	id.	14e	Randjoewond linker voet.	
74547	Soleksono.	id.	14e	Schampschot linker heup.	
82084	Sanjo.	id.	14e	Schotwond linker voet.	
71758	Twenodrono.	id.	14e	Schotwond linker arm.	
78646	Djeding.	id.	14e	Schotwond in het hoofd.	
57324	Kartodrono.	id.	14e	Kogelwond.	
75765	Wongsosemito.	id.	14e	Kogelwond.	Gesneuveld.
68954	Singoterto.	id.	14e	Kogelwond.	Gesneuveld.
74867	Kertosentiko.	Inl. korporaal.	14e	Kogelwond.	Gesneuveld.
78912	Soetowikromo.	Inl. fuselier.	14e	Kogelwond.	Gesneuveld.
70673	Sardin.	id.	14e	Kogelwond.	Gesneuveld.
61395	Breemhaar, J.	Eur. kan. 1e kl.	Wapen der art.	Schot in het been.	
61059	Oudman, T.	Eur. kan. 2e kl.	id.	Schot in den rechter schouder.	Overleden.
60480	Geboers, A.	id.	id.	Schot in het hoofd.	
53717	Bour, F. J. H.	id.	id.	Schampschot aan het hoofd.	
68632	Bos, H.	id.	id.	Schampschot aan den linker arm.	
74442	Soeradikrama.	Stukrijder 1e kl.	id.	Schampschot aan den enkel.	
82294	Soerodhrono.	Inl. kan. 2e kl.	id.	Schampschot aan het been.	
59528	Pasoebi.	Inl. kan. 1e kl.	id.	Schot onder den rechter enkel.	Overleden.
78040	Sodikromo.	Inl. kan. 2e kl.	id.	Randjoewond aan het rechter been.	
80930	Sakiman.	id.	id.	Randjoewond aan den linker voet.	

80673	Lith, H. J.	Eur. mineur 1e kl. id.	K. min. en sapp. id.	Schampschot aan den rechter arm.
67683	Behouden, A. C.	Sergeant-opnemer.	Topogr. dienst.	Schampschot aan het voorhoofd.
62762	Algaier, G.	Eur. hospit. bediende.	Geneesk. dienst.	Kogelwond in den rechter voorarm.
61042	Fritz, C. E.	Eur. ziekenoppasser.	id.	Schampschot aan het linker been.
47323	van der Lingen.			Matte kogel tegen de rechter dij en
65736	Beglinger, C. W.			schampschot tegen de linker lies.

Bijlage D.

OFFICIEREN, behorende tot het linkerhalf 14e bataljon Infanterie.

N A M E N.	Rangen.	Bij welke gelegenheid of op welke plaats.	Datum.	Aard der bekomen wonden of der ziekte.	Anmerkingen.
van Lith, H. J.	Majoor-Commandant.	Verkenning van Penajoeng in zuid- en zuidoostelijke richting.	26 Decem-ber.	Schotwond door beide beenen.	Geëvacueerd.
Meis, A. P. W.	Kapitein-commandant in vervanging Majoor v. Lith.	Aanval op de Missigit.	6 Januari.	Randjoewond rechter been en matte kogel rechter been.	Geëvacueerd.
Merens, T. E. C.	Kapitein, commandant 2e comp.	Bivak Penajoeng.	laatste dagen Dec.	Zonnesteek.	Geëvacueerd en 4 Januari 1874 te Padang overleden.
von Mauntz, P. E. F. A.	Kapitein, commandant 3e comp.	Aanval op de Missigit.	6 Januari.	Schotwond linker been en schampschot buik.	Geëvac. en 4 Maart 1874 te Paja-Comlo overleden.
Ia Fors, P. F. J.	Kapitein, commandant 4e comp., ged. v. h. Ned. leger.	Verkenning van Penajoeng in zuid- en zuidoostelijke richting.	26 Decem-ber.	Schot door het hoofd.	Gesneveld.

N A M E N.	Rangen.	Bij welke gelegenheid of op welke plaats.	Datum.	Aard der bekomen wonden of der ziekte.	Aanmerkingen.
Rochell, A. J. F.	Kapitein, commandant 1e comp., ged. v. h. Ned. leger.	—	—	—	—
Hoogerwaard, P. J. J. S.	1e luitenant.	Alarmeering van het bivak.	11 April.	Matte kogel tegen den linker voet.	—
Badings, A. M. H.	id.	Bivak Penjoeng.	3 Apr.	Cholera.	Overleden.
Populier, L. J.	id.	Aanval op de Missiguit.	6 Jan.	Randjoewond rechter been.	Gevacueerd.
Raaymakers, G. A.	id.	Bij een vijandelijke aanval op het bivak Penjoeng.	13 Jan.	Schotwond in de borst, schotwond rechterdij en rechter voet.	Overleden.
Huijter, D. F.	2e luitenant.	—	—	—	—
Smits, L. J.	id.	—	—	—	—
von Splinter, F. B. C. H.	id.	—	—	—	—
Lever, G. N.	id.	Ziekenschip.	16 Dec.	Cholera.	Overleden.
van Helden, B.	id.	a/b Madaloni.	6 Dec.	Cholera.	Overleden.
Schumann, M. G. W. A.	1e luitenant, ged. v. h. Ned. leger.	—	—	—	—
van Hoogstraten, H.	1e luit.-adjutant, ged. v. h. Ned. leger.	Bivak Penjoeng.	Ja- nuari.	Cholera.	Hersteld.
G. J.	ged. v. h. Ned. leger.	Verkenning naar Longbatta.	29 Jan.	Schotwond in de lever- streek.	Overleden.
van Leeuwen, C.	1e luitenant, ged. v. h. Ned. leger.	Aanval op de Missiguit.	6 Jan.	Schotwond rechter dij- been.	Geëvac. en 4 Maart te Padang overleden.
Hemmes, G. C. J.	2e luitenant.	—	—	—	—

Bijlage E.**IIe Expeditie tegen het rijk van Atjeh.**

Hoofdkwartier, *bivak Penajoeng*, den 5den Januari 1874.

N°. 16a.

COMMANDEMENTSORDER.

Morgen ochtend zes Januari zal door de artillerie uit hare batterijen van zwaar geschut een verdelgend en verpletterend vuur op den Kraton en de Missigit gegeven worden, dat het vijandelijk vuur tot zwijgen en de steenen borstwering zooveel mogelijk onschadelijk zal maken.

De vijand moet onder dat vuur het niet in zijne versterkingen kunnen uithouden en verplicht worden die te verlaten.

Onder den indruk van dat vuur zal de infanterie trachten, zich daarvan meester te maken.

Om 7 uur neemt het vuur van de artillerie een aanvang, zoo uit de batterijen in de loopgraaf, als uit die van het hoofd van het bivak.

Zoodra de infanterie de Missigit nadert, houdt het vuur van de artillerie op deze op; terwijl dat op den Kraton en omliggende werken blijft doorgaan.

De infanterie waarschuwt den commandant der batterij, middels een officier met eenige manschappen per gewapende sloepen de rivier over te zenden, van dat oogenblik.

De gewapende sloepen volgen zeer langzaam de beweging opwaarts, doch blijven altijd zoo ver terug, dat zij de werking van het vuur der batterij aan het hoofd van het bivak niet hinderen. Zoodra echter de voorwaarts gelegen vijandelijke versterking, waarop dagelijks gevuurd is geworden, door onze troepen is bezet, nemen de gewapende sloepen daar positie.

De genie zorgt voor de noodige zandzakken, schanskorven enz., om dekking tegen het vijandelijk vuur daar te stellen.

Voor de drie bataljons der 2e brigade, de compagnie artillerie en de 1e compagnie sappeurs is het morgen ochtend om 4 uur reveille en daarna eten. Om 5 uur gaan al deze troepen over naar den anderen oever, waartoe ijzeren vloten de gele-

genheid zullen geven, verder rukken ze op langs den oever der rivier in de richting der versterking, hiervoren genoemd.

De infanterie neemt den ransel en stormladders, doch geen kookgereedschappen mede, kunnende de koks achterblijven om het middageten hier gereed te maken.

De artillerie zorgt voor de noodige reserve infanteriepatronen.

De reveille wordt om 4 uur niet geslagen of geblazen.

Om 5 uur reveille op de gewone wijze voor de andere korpsen.

Zoodra de 2e brigade oprukt, komen de bataljons der 3e brigade onder de wapens.

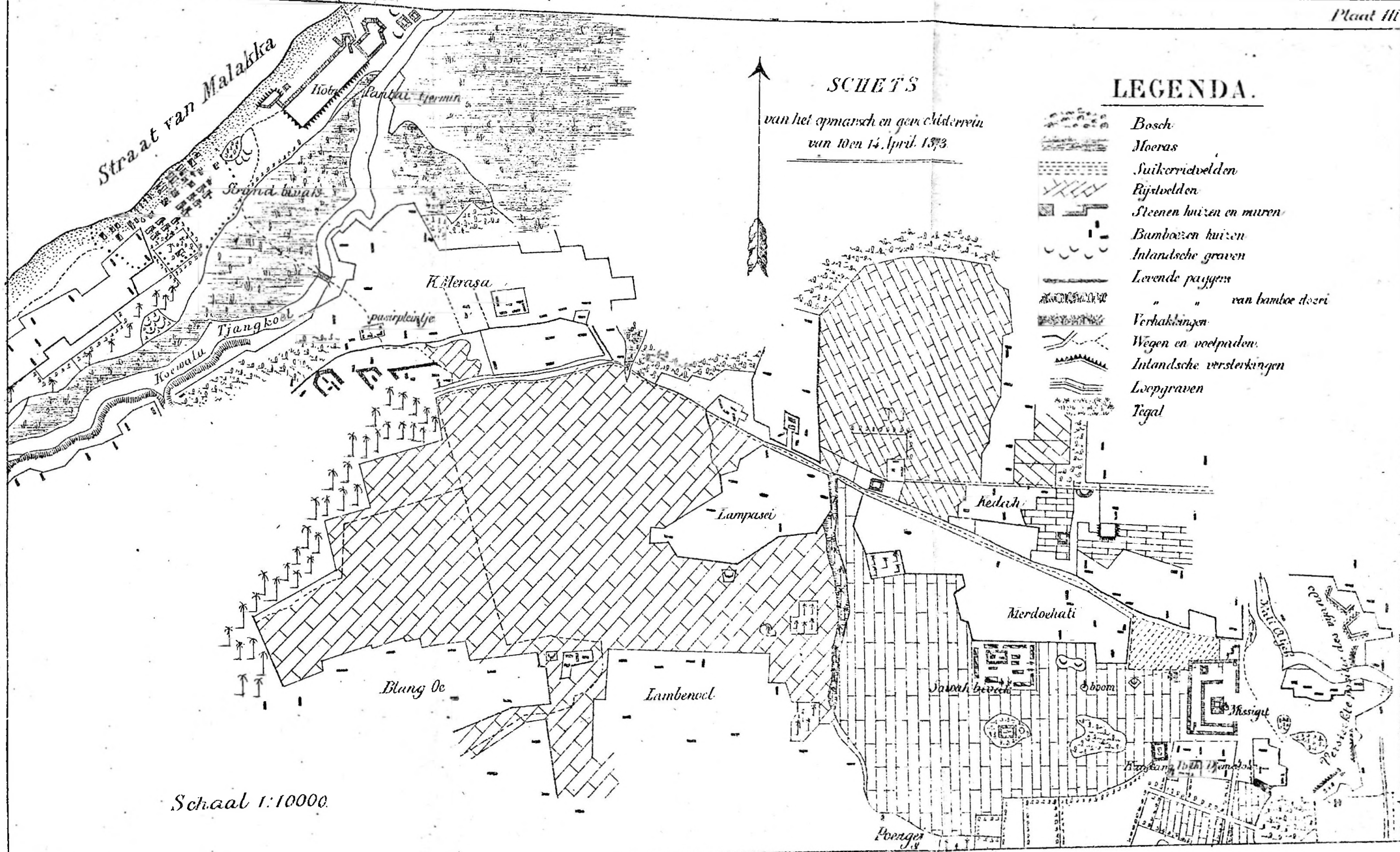
Om zes uur wordt het bivak der 2e brigade bezet door een bataljon der 3e. De achterblijvende artillerie en cavalerie houden zich voor oprukken gereed.

De korpsen, die uitrukken, geven zoo spoedig mogelijk eene opgave in van het aantal koelies, dat zij noodig hebben.

De troepen aan de overzijde der rivier worden gecommandeerd en geleid door den brigadecommandant.

*De Militaire Opperbevelhebber, tevens Civiel Regeerings-
Commissaris bij de 2e expeditie tegen Atjeh,*

(w. g.) J. VAN SWIETEN.

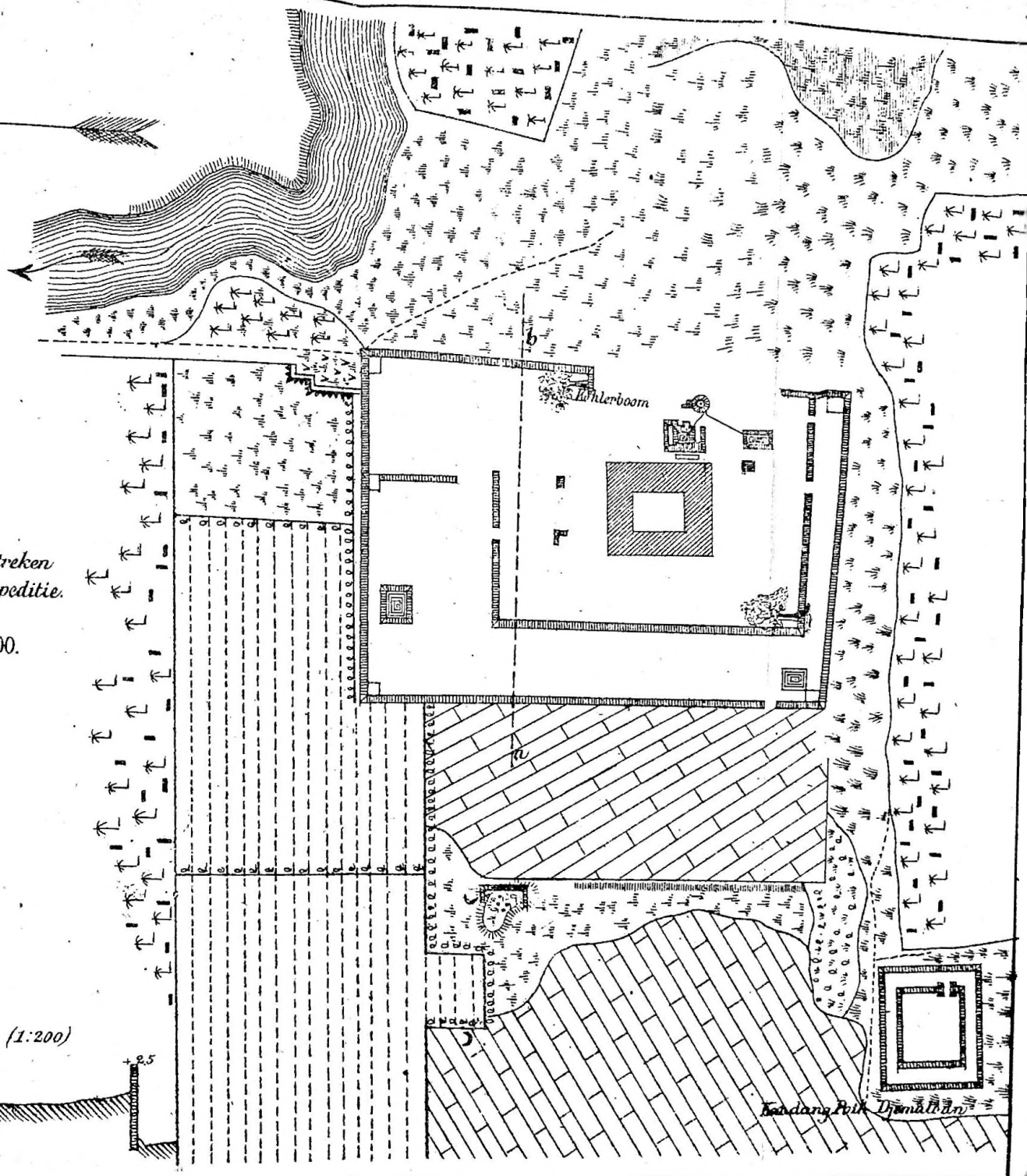

SCHETS

van de Missigit en Omstreken
tijdens de 1^e Atjehsche Expeditie.

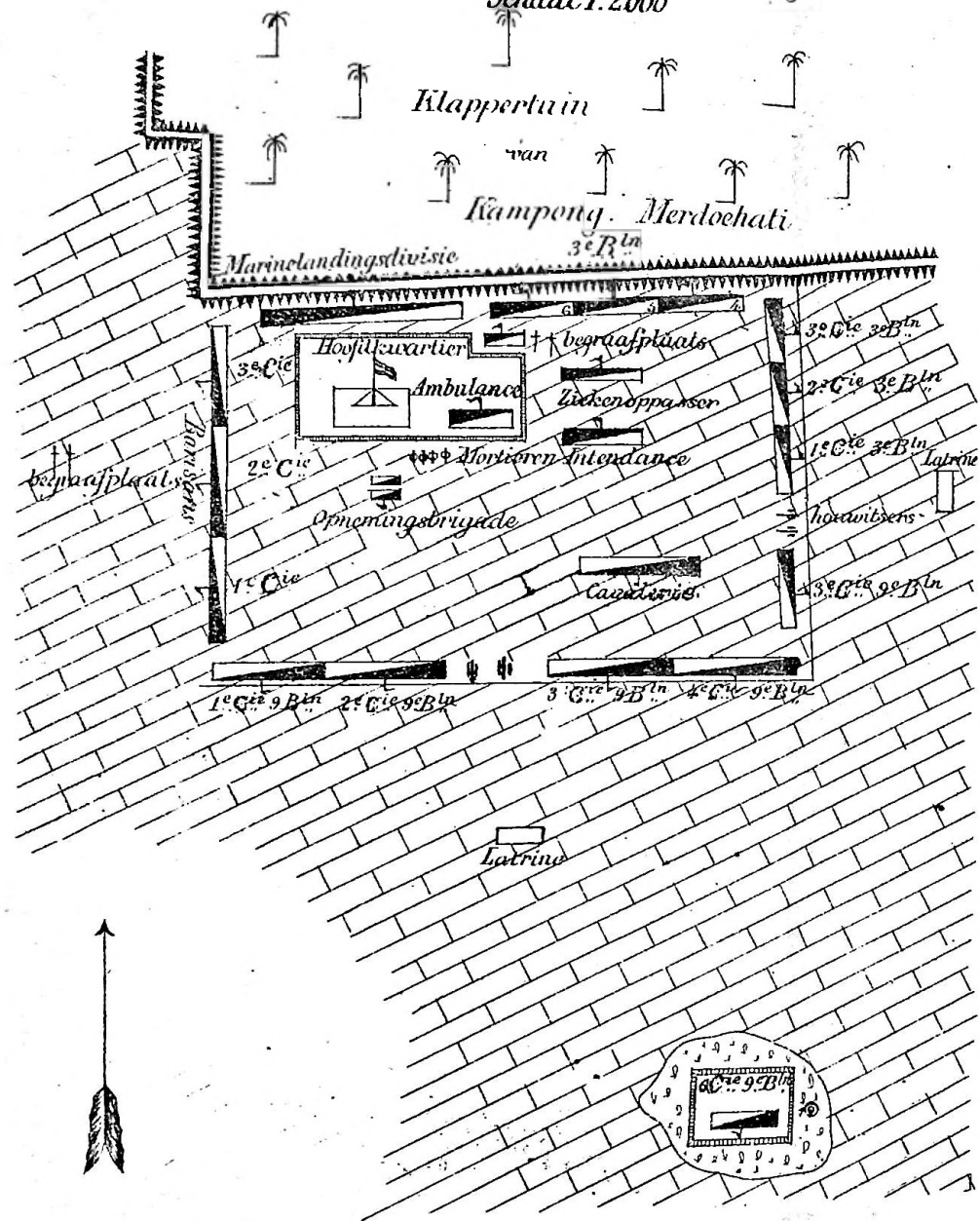
Schaal 1:2000.

Doorsnede over a.b. (1:200)

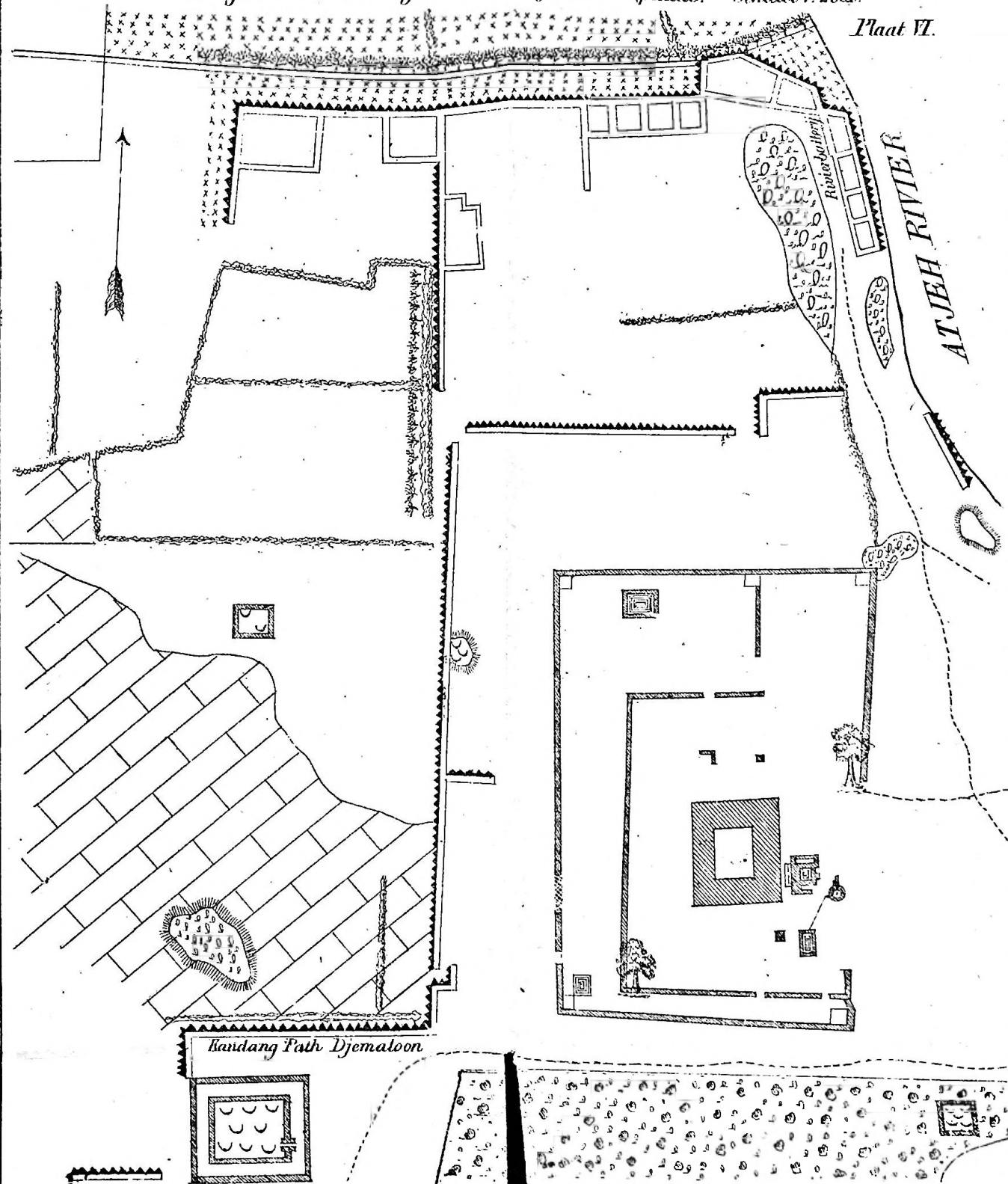
Bivak
in de Sawahvlakte voor de Missigit
Schaal 1:2000

Plaat V.

Schets van de Missigit en Omstreken tijdens de 2^e Atjehsche Expeditie. Schaal 1:2000.

Plaat VI.

Schets van het gevechtsterrein van 6 Januari 1874.

Schaal 1:5000

Plaat VII.

